

SANKARI, KUMMAJAINEN, HARVINAISUUS –

niistäkö suomalaiset yksinhuoltajaisät tehty on?

ANU SIANOJA

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2013

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

SIANOJA, ANU: Sankari, kummajainen harvinaisuus – niistäkö suomalaiset yksinhuoltajaisät tehty on?

Pro gradu – tutkielma, 91 s., liitesivu

Sosiaalityö

Ohjaaja: Hannele Forsberg

Huhtikuu 2013

Tutkimuksen ”Sankari, kummajainen, harvinaisuus – niistäkö suomalaiset yksinhuoltajaisät tehty on?” tavoitteena oli selvittää, minkälaisena yksinhuoltajaisien sosiaalisen verkoston suhtautuminen yksinhuoltajaisyyteen näyttäytyy. Tutkimuksen tavoitteena on osoittaa, että yksinhuoltajan sukupuolella on vaikutusta siihen, miten yksinhuoltaja tulee elinympäristössään määritellyksi, ja että sillä voi olla kauaskantoisiakin seurauksia.

Tutkimuksen aineisto koostuu seitsemän yksinhuoltajaisän kertomuksista. Empiirinen aineisto on kerätty haastatteluin ja kirjoituspyynnöllä. Tutkimusongelmien ratkaisemisessa käytettiin alun perin Harvey Sacksin kehittämää jäsenkategoria-analyysia, jonka juuret ovat tässäkin tutkimuksessa analyysille teoreettisen suunnan antaneessa Harold Garfinkelin etnometodologiassa. Analyysi paneutuu siihen, minkälaisia jäsenkategorioita yksinhuoltajaisien kertomusten kontekstista nousee esiin, sekä miten näiden jäsenkategorioiden mahdollisesti sukupuolittunut luonne tulee esiin.

Tutkimuksen tuloksena nousivat esiin seuraavat maskuliinisesti sukupuolittuneet jäsenkategoriat: sankari, kyvytön, näkymätön, hylkiö, harvinaisuus, kummajainen ja yksinhuoltajaisä, joista kukin rakentui eri tavoin eri konteksteissa. Tutkimuksen tulokset vahvistivat hypoteesin yksinhuoltajan jäsenkategorian sukupuolittuneesta luonteesta sekä siitä, että se ei sisällä miehen toimijapositiona, jonka vuoksi yksinhuoltajaisät jäävät monessa suhteessa usein näkymättömiin. Huolimatta esimerkiksi median pyrkimyksestä selkeään ja sukupuolineutraaliin ilmaisuun yksinhuoltajista puhuttaessa, tulisi mainita erikseen yksinhuoltajaisän ja yksinhuoltajaäidin jäsenkategoriat, jotta näkymättömästä tulee näkyvää.

Avainsanat: yksinhuoltajaisä, jäsenkategoria, jäsenkategoria-analyysi, etnometodologia

University of Tampere

School of Humanities and Social Sciences

SIANOJA, ANU: A hero, freak, rarity – are Finnish single fathers made of those?

Master's thesis, 91 pages, 1 appendix page

Social Work

Supervisor: Hannele Forsberg

April 2013

The scope of the research "A hero, freak, rarity – are Finnish single fathers made of those?" was to find out how dealing with the issue of single-fatherism by single fathers' social network appears to be. As well the scope is to show that gender matters. It has an effect on how a single parent is defined in his or her living circle and this might have far-reaching consequences.

The empiric data for the research consists of the accounts of seven single fathers. The data was gathered by carrying out interviews and through a writing request. Based on these accounts were analyzed, which kind of membership categories emerged in the context of these accounts. As well it was analyzed how the possibly gendered nature of these membership categories came out. These problems were solved by using Harvey Sacks' membership categorization analysis which roots lie in Harold Garfinkel's ethnomethodology that in turn has given the theoretical orientation for the usage of this particular analysis method.

As the result of the research came out following masculine gendered membership categories as hero, incompetent, invisible, outcast, rarity, freak and single father and they were constituted different ways in different contexts. Moreover, the result of the research was to reinforce the idea of the hypothesis that a single parent's membership category has a gendered nature and male gender doesn't fit into that. Due this, it appears important, for example, that despite the aspiration of the media to maintain the idea of androgynity and clear expressioning of different kind of issues, should the membership category of a single parent be replaced by the membership categories of single father and single mother. Through that the invisible can be made visible.

Key words: a membership category, membership category analysis, ethnomethodology, a single father

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	YKSINHUOLTAJUUS TILASTOISSA JA TUTKIMUKSISSA	6
2.1	Tilastot meillä ja muualla	6
2.2	Yksinhuoltajuus tutkimusten valossa	7
2.3	Keskusteluita yksinhuoltajuudesta 1900-luvulta 2000-luvulle.....	10
2.4	Äidit yksinhuoltajien enemmistönä ja yhteishuoltajuuden yleisyys.....	15
3	ISYYTTÄ JA ISIÄ ETSIMÄSSÄ	21
3.1	Isyyksien moniulotteisuudesta ja kontekstisidonnaisuudesta	21
3.2	Minun vai sinun isä?.....	24
3.3	Kadoksissa olevia isyyksiä	25
4	TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	27
4.1	Etnometodologia.....	27
4.2	Kategoriat täynnä kulttuurista tietoa.....	31
4.3	Kategoria-analyysistä jäsenkategoria-analyysiin.....	33
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	38
5.1	Laadullinen tutkimus ja tutkimuksen tavoitteet.....	38
5.2	Tutkimusjoukko ja tutkimusmenetelmät	39
5.3	Tutkimusongelma	42
5.4	Tutkimuksen eettisyys	42
6	TUTKIMUKSEN TULOKSET	44
6.1	Kalle – ”siinä oli jokukin nainen että täytyy hattua nostaa, kun sanoi joskus”..	45
6.2	Arto – ”mutta se, että se koettais niinkun jotenkin, ympäristölle niinkun urotekona...”	50
6.3	Jouko - “hyvin harvoin puhutaan yksinhuoltajamiehiä”	54
6.4	Samu - “tää on kai aika harvinaista”	57
6.5	Eero - “jos tarvitset hoitoapua tai yökyläpaikkaa, niin poika on todella tervetullut”	61
6.6	Niko - “aika kelvoton piti äidin olla”	62

6.7	Kari - “Minä katson että meidän kunnassa yritettiin kyykyttää minua”	64
6.8	Yhteenvedo esiin nousseista jäsenkategorisoinneista.....	69
6.8.1	Sankarin jäsenkategoria.....	69
6.8.2	Kyvyttömän jäsenkategoria.....	70
6.8.3	Näkymättömän jäsenkategoria	71
6.8.4	Hylkiön jäsenkategoria.....	72
6.8.5	Harvinaisuuden jäsenkategoria.....	72
6.8.6	Kummajaisen jäsenkategoria.....	72
6.8.7	Yksinhuoltajaisän jäsenkategoria	74
7	POHDINTA	77
	LÄHTEET.....	82
	LIITE.....	92

Isälleni, joka siirtyi tähdeksi taivaalle.

Maha Sthavira Sangharakshita (2003, 312)

”Epäonnistuttuamme erottamasta ajatuksia asioista

me epäonnistumme erottamasta sanoja ajatuksista.

Ajattelemme, että jos voimme luokitella asian,

olemme ymmärtäneet sen.”

1 JOHDANTO

Edellä olevaan Sangharakshitan (2003, 312) lainaukseen voisi soveltaa Erving Goffmanin (1963, 12) ajatusta sosiaalisen identiteetin synnystä. Sosiaalinen identiteetti tai kategoria ominaisuuksineen herää henkiin, kun erottelemme ihmisen hänen ominaisuuksiensa perusteella jostakin toisenlaisia ominaisuuksia sisältävästä ihmisryhmästä. Sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa nojaamme sitten oletuksiin tästä ihmisestä ja kohtaamme hänet näiden oletusten pohjalta, ellemme sitten onnistu toimimaan kulttuurisessa tyhjiössä. Nämä oletukset ovat ikään kuin valmiiksi olemassa tietyissä vakiintuneissa sosiaalisen vuorovaikutuksen käytännöissä ja kielenkäytössämme, jotka tilanne sitten herättää henkiin. (Em.) Kategoriat eivät siis ole ihmisissä sisäsyntyisinä, vaan ne kaivetaan esiin kulttuurisesta tietovarannostamme, kun niitä tarvitaan määrittelemään jotakin asiaa tai ihmistä. Goffmanin (1963, 12) mukaan muunnamme kuhunkin ihmiseen liittämämme oletukset normatiivisiksi odotuksiksi, joiden täyttymättä jättäminen vasta paljastaa tiedostamattoman toimintamme takana istuvat ajatukset ja ennako-asetteet.

Otetaan esimerkkinä tilanne, että kadulla sinua vastaan astelevat tyylikkäästi pukeutuneet nainen ja mies pienen lapsen kanssa. Oletettavasti teet havaintoja ympäristöstäsi ja saatat sijoittaa heidät ydinperheen kategoriaan sen enempää pohtimatta. Ehkä kategorisoiit heidät myös keskiluokkaisiksi, jolloin teet jo hieman laajempaa kategorisointia kyseessä olevasta ihmisjoukosta. Näihin kategorioihin voimme liittää esimerkiksi sellaisia määreitä kuin tavoiteltavuus ja onnellisuus, riippuen toki omasta katsantokannastamme. Joka tapauksessa, maailma saa näin merkitystä, kun teet havaintoja ympäröivästä todellisuudesta. Nyt meille aukeaa se, mitä Sangharakshita (2003, 312) alun monimutkaiselta tuntuvassa sitaatissa tarkoittaa: epäonnistumme erottamasta ajatuksia asioista, koska emme kyseenalaista vakiintuneiden kategorioiden ja rutiinien muovaamia ajatuksiamme. Otettakoon vielä toinen esimerkki: sinua vastaan kävelee väsyneen näköinen nainen kiukuttelevan lapsen kanssa. Kenties ajattelet kyseessä olevan yksinhuoltajaäidin, joka ei oikein pärjää lapsensa kanssa. Tähän kategorisointiin liitämme ehkä sellaisia määreitä kuin väsymys, pienituloisuus ja pärjäämättömyys. Sinulla on valta tehdä päätelmiä asiasta, josta et sittenkään ehkä tiedä juuri mitään, vaikka niin

todennäköisesti luuletkin. Sangharakshita (2003, 312) oli varsin oikeassa todetessaan, että kuvittelemme ymmärtäneemme asian, kun olemme onnistuneet luokittelemaan sen.

Oikeasti kyseessä voisi ydinperheeksi kategorisoimasi joukon sijasta olla esimerkiksi kummivanhemmat viettämässä lauantapäivää kummilapsensa kanssa tai mikäli kyseessä olisikin ydinperhe, onnellisuuden määre voi peittää alleen esimerkiksi vaikean aviokriisin ja alkoholismien. Juhila ym. (2012, 64) tuovatkin esiin virhetulkinnan mahdollisuuden, kun teemme päätelmiä kategoriajoukoista. Toisen esimerkin nainen voisi yhtä hyvin olla pahantuulisen lapsen hoitaja tai yksinhuoltajaisän uusi kumppani. Vaihtoehtoja on monia, mutta silti tulemme valinneeksi sen, joka kulttuurisesta tietovarannosta ensimmäisenä pompahtaa mieleemme, sillä valitsemme niin sanotut tutut ja jokapäiväiset kategoriat. Jos saamme tietää, että asiat eivät olleetkaan siten kuin oletimme, saatamme hämmästyen todeta, että he olivat niin onnellisen oloinen perhe ja kaikki vaikutti olevan hyvin. Vai suhtauduimmeko heihin vain siten, koska oletimme niin? Sitten kysymme, miksi kukaan ei puuttunut asiaan. Vastaus on, että kaikki muutkin olettivat heidän olevan onnellisia, asuivathan he arvostetulla alueella keskellä maan pääkaupunkia ja täyttivät muitakin ”onnellisuuden” kriteereitä. Perhe tuskin kuitenkaan oli kovin onnellinen.

Huomaat kategorioilla ja niiden käytöllä olevan seurauksensa, niin kuin myös Juhilan ym. (2012, 64) mukaan virhepäätelmillä. Kategorioista voidaan neuvotella ja niitä voidaan vastustaa, mutta ne voivat myös olla sangen leimaavia niin hyvässä kuin pahassa. Tutkimalla sitä, miten kategorioita tuotetaan paikallisesti, päästään käsiksi kategorioiden merkilliseen rikkauteen. Kategoriat saavat merkityksensä kontekstissa ja nämäkin merkitykset ovat vielä subjektiivisia, mutta yhteisen ymmärryksen saavuttamiseksi jaamme merkityksen kulttuurisella tasolla. Voimmekin huomata, että arkimaailman kategorioilla ja ne rakentavilla määreillä on valtava voima. Ei ole yksinhuoltajaisia ilman yksinhuoltajaäitejä, ei yksinhuoltajia ilman kaksinhuoltajia eikä sankareita ilman luusereita. Jokainen kategoria on varustettu erilaisella kulttuurisella tiedolla, mikä vaikuttaa siihen, miten niistä puhutaan ja miten ne kuullaan (Juhila ym. 2012, 86 - 87). Kategorisoimme asioita ja ihmisiä voidaksemme tuntea, että maailma ei olisi niin kaoottinen paikka, sekä voidaksemme erottaa meidät heistä ja heidät meistä. Haluamme tuntea, että ymmärrämme sitä ympäristöä, jossa elämme, vaikka sitten todellisuudessa olisimmekin useammin väärässä kuin oikeassa. Todellisuudessa kaikki maan päällä ja sen ulkopuolella

on ainutlaatuista, mutta ei ole olemassa sellaista kieltä, joka voisi tätä kuvata, sillä kerta toisensa jälkeen uusien termien keksiminen ainutlaatuisille asioille tekisi kielet tarpeettomiksi ja ylipäänsä mahdottomiksi (Arminen ym. 1996, 146).

Päädyin tekemään tutkimusta yksinhuoltajaisyyteen liittyen, kun havahduin omiin oletuksiini siitä, kuka voi olla yksinhuoltajana. Noin kolme vuotta sitten työskentelin lastensuojelussa viransijaisena, jolloin eteeni tuli tilanne, kun äiti ei kokenut jaksavansa huolehtia maailman uudesta tulokkaasta, vaan halusi tarjota lapselleen uuden alun toisessa kodissa. Jouduin arvioimaan isän tilannetta ja hänen muutosvalmiuttaan sitoutua isyyteen. Se, että ylipäänsä törmäsin ajatukseen yksinhuoltajaisyydestä, oli minulle täysin uutta ja koin äärimmäistä hämmennystä siitä, miksi pidin asiaa niin erikoisena, vaikka olin työstänyt pitkään käsityksiäni sukupuolittuneesta maailmankuvastani opiskelemalla yhtenä sivuaineenani naistutkimusta. Kyseenalaistin sen, miten isä pystyisi huolehtimaan lapsesta, sillä hän kävi töissä eikä hänellä ollut silloin tukiverkostoa. Unohdin ilmeisesti kokonaan, että isä voisi jäädä myös kotiin lapsen kanssa tai kenties isän työnantaja olisi ollut valmis hyvinkin joustamaan tilanteessa. Mahdollisesti isä selviytyisi jopa yksin, niin kuin moni muukin yksinhuoltaja. Seuraava oletukseni olisikin varmasti ollut se, että hän tarvitsee apua lapsestaan huolehtimiseen. Lopulta tein oman arvioni sen perusteella, että isän työ vaikutti luonteeltaan sellaiselta, ettei se mahdollistanut lastenhoitoa ja että isä ei ollut millään tavalla valmistautunut asiaan. Oliko äitikään?

Ennen kaikkea näiden kysymysten pohjalta minua alkoi kiehtoa, miten yksinhuoltajaisyyteen suhtaudutaan ja miten yksinhuoltajan sukupuoli vaikuttaa siihen, miten heihin suhtaudutaan. Oman suhtautumistapani olinkin osittain jo tullut tiedostaneeksi. Kirjoittaessani tätä johdantoa koen suurta kiitollisuutta siitä, että tapaus tuli eteeni, sillä katselen maailmaa taas hieman eri silmin. Kiitollinen olen lisäksi siitä, että sain mahdollisuuden olla tuomassa esille aihetta, jota ei vielä ole tutkittu. Paloin intohimosta tehdä tutkimusta yksinhuoltajaisiä koskien ja aihe kulki mukanani tiiviisti. Missä kuljin milloinkin, kävin keskusteluita aiheesta eri ihmisten kanssa niiden tuodessa mukanaan aina jotakin uutta, jota en siihen mennessä ollut tullut ajatelleeksi. Hedelmällisimpiä olivat kuitenkin yksinhuoltajaisien haastattelut ja kirjoitukset. Sittenmin jään pidemmäksi ajanjaksoksi työelämän pyörteeseen ja tutkielmani jäi odottamaan kirjoittajaansa. Yli kahdessa vuodessa näkökulmani ovat luonnollisesti muuttuneet hyvin paljon. Ajattelin, etten haluaisi kirjoittaa tutkielmaani loppuun ennen

kuin olisin varma siitä, mitä olin tekemässä ja ennen kuin ajatukseni olisivat kypsyneet riittävän pitkälle tuottaakseni syntyneen ymmärryksen kirjainjonoiksi. Lopullisen vastauksen siihen, mitä tekisin tutkimusaineistollani, sain elokuussa 2012 eräässä kahvipöytäkeskustelussa silloiselta kollegaltani. Hän ehdotti minulle kategoria-analyysin käyttöä tutkimusaineiston analysoimiseksi ja sillä hetkellä tiesin, että olin tullut yhden tien päähän. Ennen kuin olin valmis päättämään pitkään kestäneen tutkimusmatkani, oli se polku vielä raivattava.

Ilman tutkimusmatkaani en ole varma, olisinko koskaan saanut tietää, että omasta suvustani löytyi yksinhuoltajaisä hyvinkin läheltä itseäni. Oma lähes kolme vuosikymmentä sitten edesmennyt isoisäni ei ottanut vain huolehtiakseen isäni äidin alaikäisiä sisaruksista heidän vanhempinsa menehdyttyä, vaan edusti myös oman aikansa harvinaisuutta ollessaan jokusen vuoden yhden biologisen lapsensa yksinhuoltaja. Pelkästään avioero maaseudulla on siihen aikaan ollut vielä melko radikaali ratkaisu, saati lapsen jääminen asumaan isänsä kanssa vanhempien erotessa. Se, miten asiaan on suhtauduttu silloin, poikkeaa todennäköisesti paljon nykypäivästä - tai sitten ei. Joka tapauksessa, esimerkiksi haluan tuoda esiin, että edesmennyt isoisäni on kuulunut sekä isän, holhoojan ja yksinhuoltajaisän kategorioihin, mutta minulla ei juuri ole tietoa, miten hän kahta viimeistä rooliaan on toteuttanut. Siitä huolimatta hänen rooliensa moninaisuus herättää minussa kunnioitusta, mutta samalla tiedostan asian johtuvan kulttuurisen tietämyksen vinoumista. Tutkimusmatkallani olenkin oivaltanut ja suostunut myöntämään itselleni, että kuvittelemme tietävämme ja ymmärtävämme niin paljon asioista ja toisista ihmisistä, vaikka emme monesti tiedä mitään. Elämme kategoriatietoisuuden varassa mieluummin kuin otamme asioista selvää, koska tällöin meidän ei tarvitse kyseenalaistaa luulojamme emmekä menetä kuvitelmaa maailman hallittavuudesta.

Tutkimukseni tavoitteena on ollut selvittää, miten ympäristön suhtautuminen ilmenee yksinhuoltajaisien kokemuksissa ja minkälaisiksi jäsenkategorioiksi tai – kategorisoinneiksi nämä kokemukset jäsentyvät sekä minkälaisiin perusteluihin tai käsityksiin sukupuolesta nämä kategorisoinnit mahdollisesti liittyvät. Haataja (2009, 61) huomauttaa, että suuri osa yksinhuoltajista on käytännössä yhteishuoltajia lapsen kanssa eri osoitteessa asuvan vanhemman kanssa, jolloin yksinhuoltajaa relevantimpi käsite olisi lähivanhempi. Tämän tutkimuksen kontekstissa käytän kuitenkin selkeyden vuoksi termiä yksinhuoltaja viittaamaan ennen kaikkea sellaiseen arkipäivän

yksinhuoltajuuteen, jossa päävastuu lapsesta on lapsen kanssa asuvalla vanhemmalla. Tutkimuksen teoriaosuudessa tuodaan esiin yksinhuoltajuuden roolia tutkimuksessa ja tilastoissa sekä taustoja yksinhuoltajuuden epätasaiseen jakautumiseen naisten ja miesten kesken. Lisäksi teoriaosuudessa paneudutaan isyyden moniulotteisuuteen ja käsitellään laadullisen tutkimuksen tekemistä. Metodologialtaan tutkimus nojaa etnometodologian tutkimussuuntaan, mutta sisältää myös ajatuksia sosiaalisesta konstruktionismista. Sosiaalisen konstruktionismin mukainen käsitys todellisuudesta perustuu oletukseen siitä, että todellisuus rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa; kielenkäytössä ja muussa toiminnassa ihmisten kesken (Jokinen 1999, 38). Etnometodologisesta näkökulmasta katsottuna tutkimuksessa päästään kaivautumaan siihen, miten sosiaalinen todellisuus syntyy luokitteluiden ja kuvailun avulla (Forsberg ym. 1991, 112). Tutkimuksen aineisto on analysoitu jäsenkategoria-analyysin keinoin ja tutkimus sisältää analyysiosion lisäksi metodin esittelyn.

2 YKSINHUOLTAJUUS TILASTOISSA JA TUTKIMUKSISSA

2.1 Tilastot meillä ja muualla

Suomessa on tehty valtakunnallista, YK:n suositusten mukaista väestönlaskentaa 1950-luvulta lähtien. Kuudessa vuosikymmenessä yksinhuoltajaisien muodostamien perheiden määrä on kasvanut jonkin verran, tällä hetkellä niiden lukumäärän ollessa alle kolme prosenttia kaikista lapsiperheistä, joita on yhteensä 582 000. Vertailun vuoksi, yksinhuoltajaäitien muodostamia perheitä on noin 18 prosenttia ja loput ymmärrettävästi kaksinhuoltajien muodostamia perheitä. (Tilastokeskus 2010.) Suomessa yksinhuoltajuuden yleisimmäksi syyksi Haataja (2009, 61) nimeää avio- ja avoerot, kun taas harvinaisempaa on leskeytymisen ja avio- tai avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten seurauksena muodostuva yksinhuoltajuus. Kaikkiaan toisen vanhemman kuoleman kokee Suomessa vuosittain noin 2000 – 3000 lasta ja avo- tai avioliiton ulkopuolella syntyy hieman yli 4500 lasta, joka on 7 – 8 prosenttia kaikista syntyneistä lapsista. Ennen avioeron mahdollistumista, yksinhuoltajuuden taustalla oli tavallisesti lapsen ei-harkittu syntymä avioliiton ulkopuolella tai toisen vanhemman kuolema. (Forssén ym. 2009, 11.) Keskeisenä erona vuosisadan alkuun ja vielä 1980-luvulle asti verrattuna voidaan nähdä yksinhuoltajaksi päätyminen tietoisien valinnan ja halun seurauksena (Rantalaiho 2009, 43). Valinta ei koske vain keinohedelmöityksen ja muiden tapojen kautta raskaaksi tulemista, vaan Haatajan (2009, 28) mukaan yhtä hyvin niin adoptiota kuin päätöstä lapsen pitämisestä suunnittelemattoman raskauden seurauksena. Yksinhuoltajuus valintana nähdään sukupuolittuneena, naisisena toimintana vaikka yksinhuoltajuus valintana voi yhtä hyvin koskea lapsen isää, tosin erilaisessa kontekstissa. Puhelinkeskustelussani Helsingin yhden vanhemman perheiden liiton toiminnanjohtaja Heljä Sairisalon kanssa tuli esiin se, että yksinhuoltajuus useimmiten on vain yksi vaihe yksilön elämässä: yksinhuoltajaisät avioituvat uudelleen usein jo kahden vuoden kuluttua yksinhuoltajaksi tulostaan, kun yksinhuoltajaäideillä uudelleen avioitumiseen menee keskimäärin seitsemän vuotta.

Lapsistaan yksin huolehtivaa isää Paajanen (2006, 9) kuvailee harvinaiseksi perhemuodoksi, eikä heidän määränsä viime vuosina ole juuri lisääntynyt. Tilastot eivät määrittele sitä, kenellä tosiasia on tuomioistuimen määräämä yksinhuoltajuus vaan kyse on siitä, kuka on lapsen lähivanhempi ja kuka

puolestaan lapsestaan erillään asuva vanhempi. On myös varmasti paljon perheitä, joissa vastuu on jaettu niin, että kummallekin vanhemmalle on jäänyt lapsi tai lapsia. Yksinhuoltajuus käytännössä määrittäytyä vastuun jakautumisen kautta eikä tilastoihin ole liikaa tuijottaminen.

Tilanne isien ja lasten muodostamien perheiden osalta ei ole ratkaisevasti erilainen muissakaan Pohjois-Euroopan maissa, vaan määrät ovat lähestulkoon samanlaisia (Huttunen 2001, 118). Puutteena Suomen perhemalleja koskevissa tilastoissa on se, että Suomessa lapsen on mahdollista olla kirjoilla vain toisen vanhempansa luona, jolloin esimerkiksi vuoroviikoin kummankin vanhemman luona asuvat lapset eivät tilastoidu totuudenmukaisesti (Castren 2009). Tilastot eivät myöskään kerro niiden yksinhuoltajaisien perheiden määrää, joissa lapsi asuu syystä tai toisesta isänsä luona, mutta on kirjoilla äitinsä luona. Joka tapauksessa, on selvää, että yksinhuoltajaisien muodostamien perheiden määrä on näistä tilastollisista puutteista huolimatta vähäisempi kuin yksinhuoltajaäitien muodostamien perheiden. Pitkään jatkunut avo- ja avioerojen lisääntyminen ja sitä seurannut yksinhuoltajien määrän kasvu piti paikkansa vielä muutamia vuosia sitten. Syynä avioerojen yleistymiseen kansainvälisessä vertailussa pidetään ainakin naisten kasvavaa määrää työmarkkinoille osallistumisessa (Hiilamo 2009, 66). Oláh, Bernhardt ja Goldscheider (2002, 25) mainitsevat myös muutokset sitoutumisessa toisiin ihmisiin, mitä voidaan tarkastella avio- ja avoliittojen aiempaa nopeamman purkautumisen perusteella. Haataja (2009, 62) selittää, että vaikka yksinhuoltajaperheiden määrän kasvu on pysähtynyt, se ei sinänsä ole yhteydessä erojen määrän laskuun, vaan selittyy ennemmin lapsiperheiden määrän vähenemisellä ja väestön ikärakenteen vanhenemisellä. Koska perheet ovat monimuotoistuneet, voi myös yksinhuoltaja lasten ollessa alaikäisiä kokea siirtymiä perhemuodosta toiseen.

2.2 Yksinhuoltajuus tutkimusten valossa

Rantalaihon (2009, 20) mukaan suomalaisesta yksinhuoltajuudesta tehty tutkimus koostuu pääosin jonkin muun aiheen tutkimisen sivutuotteena tuotetusta tiedosta. Rantalaiho (2009, 21) itse on tutkinut yksinhuoltajan sosiaalisen kategorian muutosta 1900-luvun alusta lähtien yhteiskunnan ja yksinhuoltajan välisen suhteen näkökulmasta.

Kotimaan arkistoista nimenomaisesti yksinhuoltajaisyyttä koskevaa tutkimustietoa löytyy marginaalisesti, mutta pro gradu – tutkielmien tasolla yksinhuoltajaisuus on kiinnostanut yllättävänkin paljon verrattuna siihen, että jatkotutkimuksen osalta vasta kaksi väitöskirjaa yksinhuoltajaisyyttä koskien on tekeillä. Virpi Koivisto tutkii yksinhuoltajaisien sosiaalisia verkostoja ja sosiaalisten suhteiden merkityksiä lastensa kanssa yksin asuville isille, kun Paula Tuovinen puolestaan on kiinnostunut miehen yksinhuoltajaksi jäämisestä, arjesta yksinhuoltajana ja sen eri merkityksistä hänen elämässään (Jyväskylän yliopisto). Krögerin (2009, 170) mukaan yksi syy yksinhuoltajaisyyden kummajaisuuteen liittyy siihen, että isyystutkimuksessa isätyyppejä tarkasteltaessa on lähdetty liikkeelle aina kahden vanhemman ydinperheestä. Yksinhuoltajina toimivien isien isätyyppien kartoittaminen on täten jäänyt täysin taka-alalle sillä välin, kun on kategorisoitu erilaisia isätyyppejä heterovanhempien perheissä.

Kröger (2009, 184) huomauttaa, että yksinhuoltajaäideille annettu päähuomio yksinhuoltajia koskevassa tutkimuksessa on toki oikeutettua, mutta muistuttaa, että joka seitsemäs suomalainen yksinhuoltaja on kuitenkin mies ja kaksi prosenttia suomalaisista lapsista elää näiden isien kanssa. Otaksuttakoon, että kategoria ”suomalainen yksinhuoltaja” kattaa myös alun perin muut kuin syntyperältään suomalaiset isät ja äidit, joita ja joiden lapsia ei aina kaikissa yhteyksissä kategorisoida suomalaisiksi. Kröger (2009, 285) pitää tärkeänä niin isyyden kuin yksinhuoltajuudenkin tutkimuksen sekä yksinhuoltajien määrällisen ulottuvuuden kannalta, että yksinhuoltajaisyyden tutkimiseen panostettaisiin.

Syiksi yksinhuoltajaisyyden olemattomuuteen tutkimuksen kohteena voi löytää muitakin kuin heidän vähäisen määränsä yksinhuoltajaäiteihin verrattuna, kuten tunnetumpien kategorioiden ahtaus ja toisaalta niiden suosio. Sellaisia ovat yksinhuoltajan ja eroisän kategoriat. Yksinhuoltajaisät eivät ole tulleet määrittäneiksi eroisän kategoriaan, koska eroisän kategoriasidonnaisiin ominaisuuksiin kuuluu tietynlainen uhrius. Tällainen uhripositio saattaa aiheuttaa sympatiaa kyseisen kategorian jäseniä kohtaan ja sen vuoksi kiinnostaa enemmän tutkimuksellisesti. Yksinhuoltajaisät eivät toki ole ainoa ryhmä, jotka eivät eroisän kategoriaan mahdu. Melko näkymättömiksi ja eroisän kategorian rajamaille ovat jääneet myös ne isät, jotka huolehtivat lapsistaan vuoroviikoin toisen huoltajan kanssa, oli kyseessä sitten lapsen äiti, toinen isä tai isovanhempi, mutta useimmiten kuitenkin toinen biologinen

vanhempi. Yksinhuoltajaisiin kohdistunut tahaton tai tiedostettu huomiotta jättäminen tutkimuksellisesti voi myös olla seurausta siitä, että eroisän kategoria on määrittynyt trendikkäämmäksi kuin yksinhuoltajaisän kategoria; ikään kuin tiedämme paremmin, keitä eroisät ovat. Sen vuoksi kyseinen kategoria on ehkä kiinnostanut enemmän tutkimuksellisesti ja siihen on ollut helpompaa tarttua, sillä aihe, josta on olemassa jo aiempaa tutkimusta, on helpompi liittää osaksi omaa tutkimusta ja laajempaa kokonaisuutta. Tämä tutkimus mahdollistaa nyt sen kysymisen, miten ja minkälaisia jäsenkategorioita yksinhuoltajaisista muodostuu ympäristön suhtautumisen kautta. Aihe on yhteiskunnallisesti merkittävä, sillä yksinhuoltajuus ei vielääkään jäseny luontevasti isyytenä eikä yksinhuoltajan sosiaalinen kategoria pidä sisällään miehen toimijapositiona. Syy siihen on löydettävissä yksinhuoltajuuden kategorian kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti sukupuolittuneesta luonteesta. (Rantalaiho 2009, 43.) Ymmärrämme lähies poikkeuksesta yksinhuoltajuudesta puhuttaessa sen koskevan naisia.

Miksi yksinhuoltajaisista sitten pitäisi olla kiinnostuneita? Krögerin (2009, 285) mielestä yksinhuoltajaisuus tarjoaa ensinnäkin kokonaan uuden lähestymistavan isyyteen, koska se menee jaettua vanhemmuutta pidemmälle. Toisekseen siinä on nähtävissä sekä miessukupuolen että erilaisten maskuliinisuuksien yhteydet yksinhuoltajina toimivien isien konkreettiseen lastenhoitotoimintaan kuin myös heidän omaksumiinsa isyyksmalleihin (emt.). Jaetulla vanhemmuudella tarkoitetaan kummankin vanhemman yhtäläistä sitoutumista vanhemmuuteen sekä hoivan ja vastuun jakamista kodissa ja kodin ulkopuolella (Mykkänen 2010, 18). Tämän lisäksi on tietysti kiinnitettävä huomiota siihen, että tutkimuksen lisääminen yksinhuoltajaisiä koskien laajentaisi julkisen yksinhuoltajuutta koskevan keskustelun pidemmällä aikavälillä todennäköisesti koskemaan myös yksinhuoltajaisiä, tuoden heidät varjosta valoon.

Kohdistettaessa katse kansainväliseen yksinhuoltajaisiä koskevaan tutkimukseen selviää, että tutkimus on keskittynyt lähinnä työssäkäyvien keski- ja keskitasoa enemmän tienaavien isien vaikeuksiin yhdistää työ ja lastenhoito (Greif, DeMaris & Hood 1993, 178). Tutkijakolmikton aineisto on perustunut peräti yli tuhannelta yksinhuoltajaisältä saatuihin vastauksiin (emt.).

DeMarisin ja Hoodin (1993, 186 – 190) mukaan yksinhuoltajaisät kokevat työssäkäynnin ja lastenhoidon yhdistämisen keskimäärin helpommaksi siinä tapauksessa, mikäli isät ovat osallistuneet lastenhoitoon jo ennen vanhempien eroa, ovat hieman iäkkäämpiä tai ovat saaneet huoltajuuden huoltokiistan seurauksena ja heillä on hyvä sosiaalinen tukiverkosto. Myös suhteen lapsiin on arvioitu olevan parempi, mikäli yksinhuoltajaksi jäävä isä on osallistunut lastenhoitoon tai on toiminut ensisijaisena hoivaajana ennen vanhempien eroa. Parempaa sitoutumista lapsiin on ennustanut myös huoltajuuden määrääminen isälle oikeusteitse. Kääntöpuolena on kuitenkin todettu olevan yksinhuoltajan saama vähäinen tuki entisen puolison ja hänen sukunsa taholta, jos he eivät hyväksy oikeuden ratkaisua miehen yksinhuoltajuudesta. Merkittävänä tekijä yksinhuoltajaisän ja lasten hyvissä suhteissa on todettu olevan myös epäsuorasti isän suurituloisuus. Sen on tutkittu ennustavan työyhteisön myönteistä suhtautumista ja yksinhuoltajuuden tukemista työyhteisössä. Tutkijakolmikon mukaan tulisikin kiinnittää huomiota siihen, millä tavoin miesvaltaiset alat kykenevät joustamaan ja vastaamaan vanhemmuuden tarpeisiin. (Emt.) Työyhteisön myönteinen suhtautuminen suurituloiseen yksinhuoltajaisään voi toki olla seurausta siitä, että työntekijänä hän on todennäköisesti jo valmiiksi arvostetussa asemassa, jolloin yksinhuoltajuus voi lisätä arvostusta herättäen sympatiaa kollegoiden keskuudessa perustuen oletettuun vastuullisuuteen ja osallistuvaan isyyteen. Dienhart (1998, 5) kertoo tilanteesta yrityksessä, jossa työssäkäyvien vanhempien lapsi oli sairastunut päiväkodissa ja lapsi oli haettava pois päiväkodista. Päiväkodin työntekijä oli ensin soittanut isän työpaikalle, jossa sihteeri oli vastannut puhelimeen kertoen isän olevan palaverissa ja kehottanut työntekijää kääntymään äidin puoleen. Dienhart (1998, 5) pohtii, että olisiko sihteeri keskeyttänyt äidin palaveriin osallistumisen samassa tilanteessa ja oliko sihteeri tietoinen laajuudesta, jolla isä osallistuu lapsensa hoitamiseen? Tai miten isän esimies ja muu työyhteisö suhtautuisivat siihen, jos isä häipyisi työpaikaltaan aina lapsen sairastuessa (em.)? Dienhart (1998, 5) ei usko, että muutos suhtautumisessa positiivisessa mielessä isyyden toteuttamiseen tapahtuisi kovinkaan nopeasti.

2.3 Keskusteluita yksinhuoltajuudesta 1900-luvulta 2000-luvulle

Sekä yksinhuoltajaisän että -äidin kategorian kuuleminen aktivoi mielessämme niihin liittyvää kulttuurista tietoa, kuten oletuksia yksinhuoltajuuden taustoista ja muista ominaisuuksista. Yksinhuoltajaäitiyden ollessa hyvin yleistä, liittyvät vallitsevat oletukset yksinhuoltajuuden syistä lähes

yksinomaan avo- tai avioeroon, jonka seurauksena lapset ovat jääneet äidin luokse asumaan isän ollessa eri osoitteessa oleva vanhempi. Puhuttaessa yksinhuoltajaisyydestä, nousee tulkitsijan mieleen todennäköisesti kysymys äidin kohtalosta. Puolitiedostamatta äiti voidaan sijoittaa pahan äidin jäsenkategoriaan, vaikka taustalla saattaa olla hyvin monenkirjavia syitä yksinhuoltajaisäksi tulosta. Kun puhutaan lapsen oikeudesta kumpaankin vanhempaansa yksinhuoltajuuden kontekstissa, tulisi muistaa, että lapsi on voinut syntyä esimerkiksi seksuaalisen väkivallan seurauksena, eikä abortti ole aina vaihtoehto. Keskusteluissa olisi hyvä huomioida, että yksinhuoltajuuden taustat voivat olla täysin poikkeavia suhteessa siihen, mitä oletimme yksinhuoltajuuden syiksi. Yksinhuoltajuuden ympärille on kietoutunut myös monenkirjavia keskusteluita esimerkiksi oikeudesta isään, isän oikeuksista, ydinperheen oikeellisuudesta ja taas monenlaisten perhemuotojen normalistumisesta. Kirjavuudesta huolimatta keskustelut yksinhuoltajuudesta ovat keskimäärin tavalla tai toisella viitanneet yksinhuoltajaäitiyteen, osittain ollen seurausta yksinhuoltajan sukupuolittuneesta kategoriasta.

Kummajainen nimeltään yksinhuoltajaisuus ei ole löytänyt paikkaansa yksinhuoltajuutta koskevissa tutkimuksissa tai keskusteluissa, muttei myöskään isyyttä koskevissa keskusteluissa (Kröger 2009, 184). Yksinhuoltajia koskevat julkiset ja yhteiskunnalliset keskustelut pyritään yleensä esittämään sukupuolineutraalilla tavalla ja koska yksinhuoltajan kategoria ei sisällä miehen toimijapositiona, keskustelut tulkitaan lähes poikkeuksetta yksinhuoltajaäitiyden kautta. Rantalaiho (2009, 43) selittää, että näkökulmat yksinhuoltajuuteen yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisissa keskusteluissa muuttuvat sen mukana, minkälaisia muutoksia tapahtuu perhettä ja vanhemmuutta koskevissa normeissa, arvoissa ja kulttuurisissa jäsenyksissä. Tämän valossa jää hämäräksi, minkä pitäisi muuttua, että yksinhuoltajaisuus lunastaisi paikkansa yhteiskunnallisissa keskusteluissa ja yhteiskunnassa ylipäätään. Joka tapauksessa, näistä muutoksista (Forssén & Haataja & Hakovirta 2009, 11) mainitsevat yksinhuoltajuuden yleistymisen, jonka myötä yksinhuoltajan käsite vakiintui suomen kieleen 1970-luvulla ja käsitteen leimaavuus väheni samaa tahtia. Yksinhuoltajuudesta tosin on usein julkisuudessa kuva, jossa yksinhuoltajaperheisiin liitetään enemmän ongelmia kuin kahden vanhemman lapsiperheisiin (emt.).

Leimaavalta moraalidiskurssilta yksinhuoltajuus on säästynyt siitä syystä, että yksinhuoltajuutta ei ole Suomessa eritelty ilmiönä yhteiskunnallisessa keskustelussa toisin kuin monessa muussa maassa

(Rantalaiho 2009, 19). Toisaalta keskustelun niukkuudesta on seurannut ainakin osittain hyvin yksipuolisen ja yleistävän, moraalisia sävyjä sisältävän kuvan syntyminen yksinhuoltajuudesta, koska eletty ja koettu arki eivät suinkaan aina ole sitä, mitä yleinen kuva välittää. Moraalidiskurssin puuttumiseen ja siihen, miten yksinhuoltajuus yhteiskunnassa nähtiin, on vaikuttanut myös alun perin naisasianaisten työskentely aviottoman lapsen aseman parantamiseksi 1900-luvun alkupuolella. (Rantalaiho 2009, 20–21.) Sulkusen (1989, 45–47) mukaan 1900-luvun alkupuolella sosiaalista ja yhteiskunnallista tasa-arvoa sekä suvaitsevuuutta tavoitelleet sosiaalidemokraattinaiset tekivät aloitteen valtion ja kuntien ylläpitämistä kodeista ”turvattomille” äideille ja heidän lapsilleen, mikä ajan hengessä onnistui aiheuttamaan moraalista kiistelyä. Porvaristo oli huolissaan siitä, että siveettömyyssääntöä rikkoneet naiset eivät joutuisi kantamaan vastuuta teoistaan, vaan päinvastoin tulisivat palkituiksi niistä. Porvarisnaisten mukaan hyvää äitiyttä oli mahdollista toteuttaa ainoastaan ydinperheen lähtökohdista, ja siveettömien naisten äitiyden uskottiin olevan perin pohjin tuhoavaa. Sosiaalidemokraattinaisten mielestä taas naisen siviilisäädyllä ei ollut merkitystä äitiyden kannalta, vaan ratkaisevaa oli äidin ja lapsen erottamaton suhde ja yhteiskunnan sille antama tuki. (Em.) Yksinhuoltajuuden ei kuitenkaan toivottu olevan naisen kohtalona lopun elämää sosiaalidemokraattienkaan näkökulmasta (Rantalaiho 2009, 27).

Yhteiskunnallisen ja sosiaalisen tasa-arvon sekä suvaitsevaisuuden nimissä riitti kuitenkin vielä työtä ja Rantalaihon (2009, 26) mukaan seuraavana haasteena yksinhuoltajaäitien työssäkäynnin ja lastenhoidon yhdistämisen problematiikka, sillä leipä oli jostakin hankittava. Aikana, jolloin vallalla oli ydinperheideologian mukainen roolijako isän äidin ja kesken ajatus siitä, että äiti hoitaisi sekä miehen että naisen työt eli elättäisi ja hoivaisi lapsia, ei ollut suotava (em.). Yhtään helpompaa tilanteesta ei aviottomien äitien kohdalla tehnyt sekään, että yhteiskunta kyllä turvasi synnyttäneiden äitien toimeentulon synnytystä ennen ja sen jälkeen, mutta tuki ei ulottunut koskemaan aviottomia äitejä. Porvariston mukaan aviottomia äitejä varten oli köyhäinapua ja hyväntekeväisyyttä. (Sulkunen 1989, 50.) Näistä seurauksena oli, että moni yksinhuoltajan lapsi pakkosijoitettiin kasvatustaloksiin ja orpokoteihin tai lasten äidit saattoivat itse antaa lapsensa muiden hoivaan väliaikaisesti ja joskus jopa pysyvästi huonon taloudellisen tilanteensa vuoksi (Hiilamo 2009, 65). Mielenkiintoista on, että itse köyhyys ei ollut aviottomien äitien ja heidän lastensa syrjimisestä syynä vaan nimenomaan heidän

edustamansa norminvastainen perhe. Hiilamon (2009, 65) mukaan yhteiskunnalla löytyi halua tukea köyhiäkin lapsiperheitä, mutta tukea saivat ainoastaan ne lapsiperheet, jotka sekä vastasivat ajan kuvaa oikeasta perheestä että pärjäsivät itse yhteiskunnan odottamalla tavalla.

Tilanne kuitenkin tuli käänköpisteeseen sodanjälkeisessä Suomessa, jossa kaikki työvoima oli tarpeen. Kotiäitiys sai jäädä sivuun, kun maan jälleenrakentamiseen tarvittiin molempien vanhempien työpanos. Oikeutus työssäkäynnin ja äitiyden yhdistämiseen tapahtui tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa, eikä tilaa jäänyt täten myöskään yksinhuoltajaäitien leimaamiselle heidän työssäkäyntinsä vuoksi. (Rantalaiho 2009, 27.)

Asennoituminen muuttui ja lapsiperheiden tukeminen Suomessa valtion taholta lähti liikkeelle, kun lapsen elatus teollistumisen myötä ei ollut enää yksiselitteistä (Hiilamo 2009, 65). Perhepolitiikan käsite viittaa turvallisen kasvuympäristön luomiseen lapsiperheille sekä aineellisten ja henkisten mahdollisuuksien turvaamista synnyttää ja kasvattaa lapsia, mikä pitää sisällään ajatuksen vanhemmuuden ja perheen yhtenäisyyden tukemisesta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 4). Elatusapukeskustelujen käynnistyttyä 1950-luvulla perhepolitiikan kehittäjät ajoivat ennen kaikkea elättäjyyttä avioliiton ulkopuolella syntyneille lapsille (Rantalaiho 2009, 31). Ongelmallista oli vielä se, että isästä sopi puhua vain ydinperheen yhteydessä. Yksinhuoltajaäidin ja elatusvelvollisen miehen suhde nähtiin miehen ja naisen välisenä elatussuhteena eikä elatusvelvollisen miehen ja lapsen välisenä elatussuhteena. (Rantalaiho 2009, 30–31.) Kiinnostavaa nykypäivää ajatellen on, että siihen aikaan yksinhuoltajaisien nähtiin suoriutuvan lapsen elatuksesta itse, jonka vuoksi elatusapua varten perustettu elatusapukomitea ehdotti ennakkoa suoritettavaksi vain miehen elatusavusta (Rantalaiho 2009, 30–31 ref. KM 1960, 18–19). Ruotsissa isällä oli mahdollisuus vaatia valtion elatusapua vuodesta 1956 lähtien, mikäli äiti lopetti elatusapua maksamisen (Bergman & Hobson 2002, 99). Yksinhuoltajaisuus on siis jäänyt irralliseksi yksinhuoltajuuden taloudellisia haasteita koskevasta keskustelusta jo aivan alkumetreillä, mikä voi selittää sitä, miksi lähes poikkeuksetta puhutaan vain yksinhuoltajaäitien köyhydestä. Vuonna 1961 Suomessa tuli voimaan erityislapsilisälaki, joka mahdollisti harkinnanvaraisen tuen maksamisen varattomille vanhemmille, kuten myös avioliiton ulkopuolella syntyneelle lapselle (Rantalaiho 2009, 31).

Sittemmin Suomen ja Ruotsin perhepolitiikka on näyttäytynyt hyvin samankaltaisena, mutta merkittäviäkin eroavaisuuksia on (Hiilamo 2009, 64). Suomesta puuttuu Ruotsissa yksinhuoltajille mahdollinen oikeus osittaiseen vanhempainvapaaseen, joka helpottaa ruotsalaisten yksinhuoltajien työssäkäyntiä. Suomalaisilla yksinhuoltajilla myös vanhempainvapaa on lyhyempi kuin kaksinhuoltajilla, kun taas Ruotsissa yksinhuoltaja voi siirtää esimerkiksi isyysrahakauden toiselle vakuutetulle henkilölle, joka jää pois työstä hoitaakseen lasta. Järjestelystä käytännössä seuraava hyöty on, että yksinhuoltajat onnistuvat laajentamaan turvaverkkoaan niin isovanhempiin, kummeihin kuin ystäviinsäkin. (Hiilamo 2009, 68.) Ruotsissa yksinhuoltajien hoivan ja palkkatyön yhdistäminen on pyritty mahdollistamaan myös osa-aikaisen tai osapäiväisen työn merkeissä joustavampien päivähoitomaksujen avulla, jotka määräytyvät käyttöajan mukaan. Suomessa osapäivätyön tekemistä ei ole tehty kannattavaksi yksinhuoltajan näkökulmasta, sillä mikäli lapsi ei ole lainkaan julkisen päivähoiton piirissä, sisältyy täysimääräiseen kotihoidontukeen tulovähenteinen lisä. Tähän taas liittyy uhka, että sekä kouluttautumattomat että nuoret yksinhuoltajaäidit jäävät kotihoidon turvin hoitamaan lastaan tai lapsiaan, jolloin pääsy tai paluu työmarkkinoille vaikeutuu. (Hiilamo 2009, 79.)

Huomattavaa on, että osittain tasa-arvon ideaalista seurauksena on ollut, ettei yksinhuoltajien usein kaksinhuoltajien perheitä taloudellisesti heikompi tilanne ole tullut huomioiduksi riittävällä tavalla. Suhtautuminen vähävaraisuuteen on vaihdellut ajan myötä, mutta selvää on, että alusta saakka yksinhuoltajaisien kohdalla vähävaraisuus on monesti jäänyt näkymättömiin.

2.4 Äidit yksinhuoltajien enemmistönä ja yhteishuoltajuuden yleisyys

Isyyden asemassa eron yhteydessä alkoi tapahtua muutoksia 1970- ja 1980 – luvulla. 70-luvulta alkaen alkoi muodostua toisenlainen isän kategoria, jossa isyyden merkitys tunnustettiin aktiivisena lapsen vanhempana. (Nätkin 1997, 164.) Isien osallistamiskeskustelu koski kuitenkin vain ydinperheiden isiä ja lapsistaan erillään asuvat isät nähtiin edelleen vain elatusvelvollisen kategorian lävitse. 80-luvun lakimuutokset sallivat yksinhuoltajaäitien jakavan vastuuta myös lasten isille, mutta se ei merkittävästi muuttanut äitien asemaa ensisijaisina vastuunkantajina. (Rantalaiho 2009, 38.) Vaikka muutosta on vuosikymmenten aikana tapahtunut, siitä huolimatta vuonna 2011 tehtyjen asumissopimusten perusteella eronjälkeisen vanhemmuuden voi kuvailla edelleen olevan selkeästi sukupuolitunutta, sillä sopimuksista 82 prosenttia tehtiin äidin luona asumisesta (Forss & Säkkinen 2011, 3; Broberg & Tähtinen 2009, 159). Osan enemmistöstä selittänee suomalaisten miesten keskimääräistä suurempi taipumus perheväkivaltaan ja alkoholin liikakulutukseen, mutta koko lukua se ei selitä, sillä samoja ongelmia on myös naisilla.

Joka tapauksessa, yhtäältä järjestely on hyvin kyseenalaistamaton äitien säilyttäessä kulttuurisen positionsa lasten ensisijaisina huoltajina, kun toisaalta kyseessä nähdään olevan systemaattista isien syrjintää. Äitikeskeinen vanhemmuus on osaltaan vaikuttanut yksinhuoltajien naisenemmistöön ja hoivaavana vanhempana on perinteisesti toiminut äiti (Forssén ym. 2009, 16; Sévon ym. 2008, 34). Vuoren (2001, 43) mukaan ammattilaisten käytännöissä ja asiantuntijoiden keskusteluissa äiti on ollut perheen keskiössä 1840-luvulta aina tähän päivään asti. Vastuun kantaminen, hoivatyö ja arkinen huolenpito ovat niitä käytäntöjä, jotka muodostavat käsityksemme vanhemmuudesta ja nämä vanhemmuuden osatekijät on perinteisesti liitetty äitiyteen (Sévon ym. 2008, 34) Joidenkin yksinhuoltajaisien kohdalla kodin- ja lastenhoitoa ei liitetä vanhemmuuteen liittyvänä vastuuna vaikka oletuksena on, että isän tullessa yksinhuoltajaksi siirtyvät kodinhoito- ja lastenhoitovastuu automaattisesti isän harteille. Fassinger (1993, 203) on tutkinut, että ne isät, jotka eivät osallistuneet kodinhoitoon ja hoivaan ennen eroa eivät välttämättä tee sitä eron jälkeenkään yksin. Heidän lapsensa avustavat merkittävästi nuorempien sisarusten hoidossa ja kotiin liittyvissä tehtävissä, mutta myös lasten äiti voi edelleen käydä tekemässä kotitöitä lasten ja isän kodissa. (Em.).

Rantalaihon (2009, 45) mukaan syynä yksinhuoltajanaisten enemmistöön verrattuna yksinhuoltajaisiin voivat olla yksinhuoltajan ja elatusvelvollisen sukupuolittuneet kategoriat. Yhtä vähän kuin kulttuurisesta tietovarannostamme puuttuu naiselättäjän jäsenkategoria, ei siinä sijaa ole myöskään miesyksinhuoltajille, mutta eivät yhteen sovi oikein maskuliinisuus ja pikkulapsen hoivakaan. Pleck (1993, 230) toteaa, että miehet eivät ole aikojen kuluessa sisäistäneet ajatusta, että lapsen ja isän välillä olisi sellainen erityislaatuinen side, jonka vuoksi heidän tulisi olla kotona lapsen kanssa hänen ensimmäisten elinkuukausiensa ajan. Esimerkiksi Suomessa nykyään jo enemmistö suomalaisista isistä pitää isyysevapaata, vanhempain- ja hoitovapaan pitäminen on paljon harvinaisempaa (Paajanen 2006, 35).

Kolmannen selityksen äitien yksinhuoltajaenemmistöön tarjoaa sen tarkastelu, miten vanhemmat päätyvät jakamaan lapsen hoitovapaat. Suomessa äidin oletetaan ottavan ensisijainen hoitovastuu lapsesta siihen asti, kunnes lapsi on kolmen kuukauden ikäinen, jonka jälkeen vanhemmat voivat jakaa noin seitsemän kuukauden mittaisen vanhempainvapaan ja 26 kuukauden mittaisen hoitovapaan. Isät voivat pitää isyysevapaata yhdestä kolmeen viikkoa samanaikaisesti äidin kanssa. Mikäli isä haluaisi hoitaa lasta heti hänen syntymästään lähtien, on se mahdollista ainoastaan niissä tapauksissa, kun äiti ei sairauden tai kuoleman vuoksi siihen kykene. (Lammi-Taskula 2004, 168; 170.) Lammi-Taskulan (2004, 167) mukaan perhepoliittisista järjestelmistä vanhempainvapaa on luotu mahdollistamaan pienten lasten hoitamisen ja ansiotyön yhdistäminen. Toisen näkökulman mukaan miesten mahdollisuudella pitää vanhempainvapaata samoin kuin laajentuneilla oikeuksilla huoltajuuteen eron jälkeen on osittain pyritty muuttamaan isyyden käytäntöjä ja käsityksiä isistä vain leivänhankkijoina (Ostner 2002, 167)

Vanhempainvapaiden käyttöä ja jakoa puolisoitten kesken säätelevät monet erilaiset tekijät. Se on suhteessa vanhempien työmarkkinakäyttäytymiseen ja saa vaikutteita naisten ja miesten epätasa-arvoisista mahdollisuuksista työmarkkinoilla (Duvander & Sundström 2002, 434). Syitä vanhempainvapaiden sukupuolittuneeseen jakautuneisuuteen on myös muita. Mikäli äiti ei koe työssään tyydytystä, on todennäköistä, että hän haluaa itse jäädä kotiin hoitamaan lasta äitiyslomansa jälkeen, mutta myös työhistorialla ja nykyisellä työmarkkina-asetelmalla on merkitystä. (Duvander ym. 2002, 443.) Ruotsissa kolmessa kunnassa tehdyn tutkimuksen mukaan vanhempainvapaiden

käyttämistä säätelivät pitkälti taloudelliset seikat. Perheet, joissa miesten ansiotulot olivat naisten ansiotuloja suuremmat, lähes poikkeuksetta isät käyttivät pienemmän osan vanhempainvapaista, koska sen koettiin olevan taloudellisesti järkevin ratkaisu. (Bergman ym. 2002, 115; 117.) Kuitenkin myös niissä perheissä, joissa molemmilla vanhemmilla oli alhainen tulotaso, käyttivät isät vähemmän vanhempainvapaata kuin äidit. Sen sijaan hyvin toimeentulevat perheet saattoivat ottaa riskin tulojen pienentymisestä lyhyellä aikavälillä ja sijoittaa isän vanhempainvapaiden käyttöön silloin, kun isän tulot ovat keskitason yläpuolella, mutta kuitenkin korkeimman tulotason alapuolella. (Duvander & Sundström 2002, 443.)

Lammi-Taskula (2004, 170) on tutkinut vanhempainvapaiden jakamista sukupuoliroolien näkökulmasta ja esittää, että isät saattavat jättää vanhempainvapaan käyttämättä, koska ajattelevat jatkuvuuden tunteen ensisijaiseen hoitajaan olevan tärkeintä lapsen hyvinvoinnin toteutumisen kannalta. Toisaalta tämä voi toimia myös miehen valttikorttina, mikäli molemmat vanhemmat ovat halukkaita palaamaan nopeasti työelämään. Muutoin Suomessa vanhempainvapaiden käyttämättä jättämistä isien osalta on perusteltu Lammi-Taskulan (2004, 190) mukaan heidän kokemalla elatusvastuulla perheestään, vaikka toinen puoliso ei tätä häneltä odottaisikaan ja Paajasen (2006, 100) mukaan suomalaiset isät kokevatkin perheen elättämisen yhä tärkeänä tehtävänä. Tämä voidaan tietenkin sukupuolittuneen velvollisuudentunnon ohella tulkita myös toisin. Pleck (1993, 233) selittää, että isän jääminen vanhempainvapaalle saattaisi horjuttaa elättäjän roolia ja identiteettiä sekä vähentää tuloja, mikä tulkitaan negatiivisella tavalla. Syynä voi olla myös pelkoa feminiiniseksi leimautumisesta sekä siitä, että työyhteisön silmissä ei näyttäytyisi työhönsä sitoutuneelta (em.). Kuten Haas (1993, 258) toteaa, parhaita työntekijöitä ovat historian saatossa olleet työhönsä täysillä sitoutuneet miehet, joiden lapset on hoitanut joku muu, useimmiten lasten äiti.

Minkälaiset tekijät sitten saavat miehet jäämään kotiin? Suomessa työelämän kuormittavuudella näyttäisi olevan yhteys miesten halukkuuteen hyödyntää vanhempainvapaata ajatuksena pitää taukoa työelämästä, johon lastenhoito tuo erilaista vastapainoa (Lammi-Taskula 2004, 190). Hieman samaan tapaan Yhdysvalloissa näyttäytyy työn ja perhe-elämän yhdistämisen aiheuttama stressi ja sen myötä isien lisääntyvä kiinnostus heihin kohdistuvien perhepoliittisten mahdollisuuksien käyttämiseen (Pleck 1993, 223). Ruotsalaisvanhempien keskuudessa erot lasten kanssa vietetyssä ajassa selittyvät ennen

kaikkea koulutuksella. Mitä korkeammin koulutettuja vanhemmat ovat, sitä todennäköisimmin he omaavat tasa-arvoisempia asenteita kuin ei-koulutetut kollegansa ja näin ollen jakavat vanhempainvapaat. Merkittävämmäksi on kuitenkin osoittautunut naisten koulutus ja sen positiivinen korrelaatio korkeasti koulutettujen isien käyttämiin vanhempainvapaisiin. Koulutuksella miesten kohdalla näyttäisi olevan merkitystä vain silloin, kun vanhemmilla on suuriin piirtein yhtäläiset tulot, jolloin korkeammin koulutettunut isä käyttää vanhempainvapaita. Myös siviilisäädyn merkitys korostuu isien vanhempainvapaiden käytössä: naimisissa olevat miehet olivat aktiivisimpia vanhempainvapaiden käyttäjiä, mutta vapaita käytettiin eniten vain ensimmäisen lapsen syntymän jälkeen. (Duvander ym. 2002, 440; 442; 443.) Haas (1993, 255) puolestaan tuo esiin, että Ruotsissa naisvaltaisilla julkisilla aloilla työskentelevät miehet jäävät todennäköisemmin vanhempainvapaalle kuin yksityisillä aloilla työskentelevät miehet. Vertailun vuoksi todettakoon vielä, että Iso-Britanniassa osallistuva isyys ei ole saanut jalansijaa, päinvastoin. Osallistuvan isyyden sijaan on oltu kiinnostuneita isien roolin ylläpitämisestä elättäjinä, koska huolta on synnyttänyt isien haluttomuus elättää perheitään ja niihin sitoutumattomuus sekä epäonnistunut hyvän roolimallin antaminen lapsille. Vielä 1900-luvun loppuun asti isyys oli tiukasti sidoksissa avioliittoon ja sen myötä elättäjyyteen, mutta yksinhuoltajien määrän lisääntyessä tuli Iso-Britanniassakin isyyden velvollisuuksia miettiä uudelleen. Vuoden 1991 lailla elatusvelvollisuudesta pyrittiin muuttamaan miesten käyttäytymistä, ja uhkakuvat ovatkin osittain johtaneet isien elatusvelvollisuuden vahvistamiseen ja täten perinteisten sukupuoliroolien ylläpitämiseen. (Lewis 2002, 125; 126; 141; 147).

Päätökset vanhempainvapaan jakamisesta ja pituudesta kummankin vanhemman taholla syntyvät siis pääasiallisesti kahden erilaisen neuvottelun tuloksena, joista ensimmäinen koskee lähinnä koulutettuja ja hyvin tienaavia vanhempia. Ensinnäkin neuvotellaan siitä, kuinka nopeasti äiti haluaa palata töihin, jolloin isä ikään kuin täydentää omalla osallistumisellaan lasten hoivaa. Kun äiti päättää palata nopeasti ansiotyöhön, isien sallitaan tai heitä taivutellaan käyttämään vapaita. Toisekseen isä joutuu punnitsemaan työpaikkansa näkökulmasta niitä asenteita, joita hän saattaa joutua kohtaamaan niin kollegoidensa kuin työnantajankin puolesta. Enemmän suojassa negatiivisilta asenteilta ovat todennäköisimmin ne isät, joilla on korkeat ansiotulot ja pysyvä työmarkkina-asema. (Duvander ym. 2002, 435; 442.) Näyttää siltä, että isän päätös jäädä vanhempainvapaalle tapahtuu hyvin pitkälti siinä

valintojen kontekstissa, mihin ratkaisuun äiti päätyy (Pleck 1993, 230) ja toisaalta siinä, miten isän työpaikka suhtautuu isyyden toteuttamiseen. Bergman ym. (2002, 109) selostavat, että vuoden 1994 jälkeen Ruotsissa osallistuvan isyyden diskurssin vahvistuttua ja lain isäkuukaudesta astuessa voimaan sen tarkoitus ei ollut niinkään toimia pakotteena osallistuvan isyyden toteuttamiseen, vaan ennen kaikkea mahdollisuutena perheellisille miehille neuvotella vanhempainvapaiden käytöstä puolisoidensa ja työnantajensa kanssa. Tämän varjolla näyttäisi ensinnäkin siltä, että lapsen edulla ei ole suurtakaan merkitystä vanhempainvapaista neuvoteltaessa ja toisekseen siltä, että isyyden toteuttaminen valintana ei ole seurausta ainoastaan miesten hoivavastuusta laistamisessa vaan paljon monimutkaisemmista asioista.

Vaikka vuoden 1984 jälkeen Suomessa yleisin huoltoratkaisu on ollut yhteishuolto niin lapsen huollosta sovittaessa kuin tuomioistuimen päätöksellä tehtävissä ratkaisuissa, ei yhteishuolto silti arjessa aina takaa jaettua vanhemmuutta (Rantalaiho 2009, 44). Ideali jaetusta vanhemmuudesta pohjautuu ajatukseen vanhempien tasa-arvoisesta vastuunjaosta ja lapsen oikeudesta kumpaankin vanhempaansa nähden (Vuori 2004, 57). Bergman ym. (2002, 100) toteavat, että vaikka eron yhteydessä parit sopivatkin laillisesti omaisuuden jakamisesta ja lapsen tai lasten elatuksesta, ei hoivasta voida tehdä samanlaista, laillisesti sitovaa sopimusta, koska kyse on aina siitä, miten lapsen etu parhaiten toteutuu. Jos lapsen etuna arvioidaan olevan vuoroviikoin kummankin vanhemman luona asuminen, on kääntöpuolena kodin vaihtaminen viikon välein. Jos vanhemmat muuttavat eri paikkakunnille, on ratkaisuna lapsen jääminen asumaan jommankumman vanhemman luokse, jolloin vierailut toisen vanhemman luona toteutuvat viikonloppuisin ja loma-aikoina. Lapsen asumisesta päättäminen ei koskaan ole yksinkertainen ratkaisu eikä lapsen edun puhdas tavoittaminen ole helppoa. Jaetun vanhemmuuden tavoittelu ei suju ilman vastatuulta ja Sévon sekä Notko (2008, 17) näkevätkin kysymyksissä lapsen edusta ja perhevastuiden jakamisesta moraalisen ulottuvuuden, sillä vastuun epätasainen jakautuminen ei tue jaetun vanhemmuuden ideaa. Forssénin ym. (2009, 16.) mukaan suomalaisten vanhempien erotessa heidän pääasiallisena tavoitteenaan on useimmiten, että ero toisi mahdollisimman vähän muutoksia lapsen arkeen. Tästä puolestaan voi seurauksena olla se, että vanhempien erotessa huomio on keskittynyt ennen kaikkea lapsen ja hänestä erillään asuvan vanhemman, useimmiten isän, suhteen ylläpitämiseen ja vanhemmuuden vastuut ovat jääneet

vähemmälle huomiolle (Rantalaiho 2009, 45). Seurauksena monesti on myös se, että niissäkin tilanteissa, joissa isän mahdollisuudet toimia lähivanhempana olisivat sillä hetkellä paremmat, on äiti lähivanhempi, jotta olosuhteet pysyvät mahdollisimman muuttumattomina.

3 ISYYTTÄ JA ISIÄ ETSIMÄSSÄ

3.1 Isyyksien moniulotteisuudesta ja kontekstisidonnaisuudesta

Kysymys siitä, mitä on isyys, ei ole yksiselitteinen. Ei ole niin, että isyyttä joko on tai ei ole, sillä isyyttä tuotetaan tai siihen vaikutetaan monella eri tasolla, esimerkiksi laeissa, perhesuhteissa, kulttuureissa, hyvinvointivaltion käytännöissä ja globaaleilla työmarkkinoilla. Miehiä määritellään isinä niin laeissa, avioliitossa, erossa ja huoltajuudessa, kun taas hyvinvointivaltion käytännöissä isät määrittyvät ennen kaikkea työntekijöinä ja vanhempina (Hobson ym. 2002, 11). Korhosen (1999, 215) mukaan isyyden ydin on isän ja lapsen välisessä suhteessa. Isyys voi myös olla toteutumatta jäävä haavekuva tai abstraktimmin: isyys näyttäisi olevan yksi miesten sallituista tunteiden näyttämisen, kokemisen ja niistä kertomisen areenoista (Mykkänen 2010, 129). Isyys on myös sarja spesifejä käytäntöjä; tiskaamista, ostosten tekoa, lasten kanssa ulkoilua ja lasten nukkumaan laittamista, joilla miehet myötävaikuttavat perheen arjen toimintojen sujumiseen, mutta joista naiset hoivan lisäksi edelleenkin ottavat suuremman vastuun. (Hearn 2002, 260)

Isyyden uudelleenmäärittelyyn Suomessa ovat olennaisesti vaikuttaneet 1960- ja 1970 – luvulla käydyt keskustelut siitä, että myös miehet voivat osallistua kodin- ja lastenhoitoon. Miesten osallistaminen vanhemmuuden vastuisiin äitien tavoin oli seurausta laajemmasta sukupuolten välisestä tasa-arvon pyrkimyksestä niin koulutuksen, työn kuin kodin- ja lastenhoidon saralla. (Vuori 2004, 29; 32–33.) Vielä siihen saakka isyys ja mieheys oli määritelty suurilta osin suhteessa naiseen ja isyys kategorisoitiin elättäjyydeksi (Nätkin 1997, 161). Korhosen (1999, 232) mukaan suurten ikäluokkien miehet osallistuivat isinä jo selvästi enemmän perheen arkeen myös muuten kuin elättäjinä verrattuna 1950-luvun isiin.

Entisaikojen isä ja aviomies eivät hekään olleet pelkkiä leivänhankkijoita vailla kasvatusvastuuta, sillä isä kuvasti perheen ylintä auktoriteettia ja isä oli siis sekä perheen pää että kurinpitäjä (Nurminen & Roos 1992, 126; Paajanen 2006, 7). Isyys ja aviomieheys olivat patriarkalisuuden ilmentymiä ja historiallisessa mielessä isyys tuleekin ymmärtää erityisenä vallan muotona (Hearn 2002, 245). Menneiden sukupolvien isät eivät kuitenkaan olleet pelkästään ankaria tai etäisiä auktoriteetteja, vaan joukkoon on mahtunut myös hellyyttä ja läheisyyttä osoittavia isiä (Korhonen 1999, 207). Samoin kuin

naistutkimus on laajentanut kuvaa äitiydestä koskemaan erilaisia kuvia äitiyksistä, on mies- ja isätutkimus ollut tuomassa esiin erilaisia malleja isistä (Korhonen 1999, 7-8).

Perheiden sisällä isyyden määrittäisiin ja isänä olemisen käytäntöihin vaikuttavat perheessä vallitsevat suhteet, jotka voivat sanella kotitöiden ja lastenhoidon sekä päätöksenteon jakautumista (Hobson 2002, 11). Hearnin (2002, 266; 267; 269; 270) mukaan miehiä ja isiä ei voi enää nähdä vain paikallisina ja kansallisina toimijoina, vaan he sijoittuvat myös historiallisiin ja globaaleihin suhteisiin. Isät ovat näin ollen myös globalisaation mukana tuomien muutosten ja ylikansallisten yritysten pelinappuloita, joita esimerkiksi yritysten siirtäminen korkean elintason maista halvemmän elintason maihin koskettaa paikallisella tasolla, kummassakin päässä. Yksilöiden lisäksi nämä vaikutukset voivat ulottua koko valtioon ja sen myötä siihen, minkälaisia mahdollisuuksia isille tarjoutuu isyyden toteuttamiseen. Myös eri maiden kansalaisten liikkuvuudella maasta toiseen globalisaation seurauksena on vaikutuksensa isyyteen, sillä erilaiset käsitykset isyydestä saattavat johtaa kulttuurien ja lakien yhteentörmäyksiin. Morganin (2002, 286) mukaan ei ole selviö, että isyyteen vaikuttavat poliittiset ja taloudelliset muutokset vaikuttaisivat tasa-arvoisesti kaikkiin isiin ja tuo täten omalta osaltaan esiin isyyden toteuttamisen paikallisuutta. Morgan (2002, 276) myös huomauttaa, että eri maissa erilaiset hyvinvointiregimit vaikuttavat osallistuvan isyyden toteuttamiseen. Haasteita isyyden toteuttaminen on kohdannut avoliittojen ja uusperheiden lisääntymisen myötä (Paajanen 2006, 7). Siitäkin huolimatta, että mahdollisuudet isyyden toteuttamiseen eivät ole kaikilla ja kaikkialla tasa-arvoiset, näyttäytyy Vuoren (2004, 49) mukaan isyyskeskusteluissa isyys jakautuvan kahtia: puhutaan isän henkilökohtaisen valinnan mallista ja maskuliinisen isän mallista. Ensimmäinen viittaa isyyteen ja läheisen suhteen luomisesta lapseen miehen omana valintana ja jälkimmäinen isyyden yhteiskunnalliseen velvollisuuteen, johon kuuluu sekä miehen mallin näyttäminen kasvaville poikalapsille että maailmaan saatetun lapsen elatus. Näiden lisäksi nousee esiin puhe isän oikeuksista vanhempien erotessa ja vanhempainvapaiden yhteiskunnallisessa sekä työelämän kontekstissa, kun samaan aikaan äitiys ja hoiva määrittyvät yhteiskunnalliseksi velvollisuudeksi (Aalto & Kolehmainen 2004, 19; Vuori 2004, 49; 58). Nurmisen ja Roosin (1992, 126) mukaan äitiyden olemus sen sijaan aikojen kuluessa on säilynyt jokseenkin muuttumattomana, mikä vaikuttaa kulttuurisesti hyväksyttävien äitiyden toteuttamismahdollisuuksien kapeuteen. Jos äitiyden valitsee toteuttaa

kärjistetyksi joka toinen viikonloppu, olettavat ihmiset nopeasti tämän ihmisen taustoissa olevan jotakin äitiydelle epäsuotavaa.

3.2 Minun vai sinun isä?

Niinkin yksinkertaiselta kuulostava kysymys kuin kuka on isä, saa loppumattomalta tuntuvia vastauksia. Yhden vastauksen antaa Isyyslaki, jonka mukaan lapsen isän katsotaan olevan äidin aviomies, mikäli lapsi on syntynyt avioliiton aikana. Mikäli taas äiti on avioitunut uudelleen ennen lapsen syntymää, katsotaan isäksi äidin jälkimmäinen aviomies. Isyys voidaan tietenkin todentaa ja vahvistaa dna-testillä tai vain suullisesti vahvistamalla, että äiti on ollut sukupuoliyhteydessä isän kanssa tai että miehen siittiöitä on käytetty äidin hedelmöittämiseen. (Isyyslaki 5.9.1975/700.) Teoriassa siis on mahdollista olla biologisesti isä olematta juridisesti lapsen isä ja toisinpäin. Lapsi voi myös kutsua isäksi äitinsä miesystävää tai vaikka lähisukulaistaan, mikäli biologinen isä ei syystä tai toisesta ole mukana lapsen elämässä ja vaikka olisikin, riippuu perhesuhteiden muodostuminen siitä, miten kukin osapuoli ne mieltää. Knijn ja Selten (2002, 186) kyseenalaistavat biologisen isän aseman etuoikeutuksen juuri siitä syystä, että lapsen elämään osallistuva isä ei suinkaan aina ole lapsen biologinen isä, vaan voi yhtä hyvin olla äidin uusi kumppani. Isä voi olla myös sijais- tai adoptiovanhempi tai isä voi olla isä monessa eri perheessä. Listaa voisi jatkaa edelleen, mutta nämä esimerkit riittänevät osoittamaan sen, mitä Aalto ym. (2004, 15) toteavat: isyys on sekä kontekstisidonnainen että monitasoinen ilmiö ja isä voi olla niin lapsen siittäjä, jonka oikeudet ja velvollisuudet lapseen muodostuvat tätä kautta kuin mies, joka asuu lapsen kanssa ja jakaa arjen hänen kanssaan tai mies jota lapsi pitää isänään.

Toisenlaisen näkökulman siihen, kuka on isä ja mitä on isyys, tarjoaa Hearn (2002, 245). Hänen mukaan isä on sukupuolittunut olento ja isyys on miehenä olemista. Tämän määritelmän mukaan nainen ei voi olla isä, mutta nainen voi kuitenkin kutsua itseään vertauskuvallisesti sekä mieheksi ja naiseksi, jos kokee huolehtivansa sekä isän että äidin tehtävistä (Sianoja 2009). Kolehmainen (2004, 92) mukaan sukupuolen kytkeytyminen isyyteen tavallisesti väistetään keskusteluissa isyydestä, mutta silti huomattavissa on, että sukupuoli liitetään lähes huomaamatta isänä olemiseen. Toteuttaessaan hoivaavaan isyyteen liittyviä käytäntöjä miehen sukupuolta merkityksellistetään, puretaan ja rakennetaan uudelleen tekemällä olettamuksia esimerkiksi miehen maskuliinisuuden pehmenemisestä, katoamisesta tai joustavoitumisesta. Kotioloissa ”pehmeä maskuliinisuus” voi taas kodin ulkopuolella olla täysin toisenlaista maskuliinisuutta. Kolehmainen (2004, 92) tosin huomauttaa, ettei isän jääminen

vanhempainvapaalle lasta hoitamaan välttämättä merkitse kiinnittymistä mihinkään tietynlaiseen maskuliinisuuteen. Merkityksellisempää on se, onko isien lapsenhoitovastuun ottamisessa kyse oman maskuliinisuuden pönkittämisestä sukupuolieroa ylläpitämällä vai onko vastuunotto lapsenhoidosta todella lähtöisin halusta ylläpitää lapsen etua (Kolehmainen 2004, 108).

3.3 Kadoksissa olevia isyyksiä

Hobsonin ym. (2002, 6) mukaan niiden isien määrä, jotka eivät kykene hankkimaan leipää perheelleen on suuressa kasvussa, mutta niin on myös työmarkkinoiden käyttöön sidottujen isien, jotka jäävät paitsi emotionaalisesta yhteydestä lapsiinsa. Jos isyys ymmärretään pelkkänä leivänhankkijuutena herää kysymys, katoaako isyys, jos mies ei kykenekään elättämään perhettään tai katoaako isyys, jos isä on aina töissä ja täten side lapsiin haurastuu? Isän työttömäksi jääminen voisi kuitenkin myös tarjota uudenlaisen mahdollisuuden tarttua isyyteen eri tavalla kuin aiemmin. Perinteisesti isyys onkin kategorisoitu leivänhankkijuudeksi, mutta aikojen saatossa leivänhankkija-identiteetin mureneminen on monien isien kohdalla ollut myös tie läsnä olevan isyyden löytymiseen. Ei ole silti lainkaan tavatonta, että paljon töitä tekevät isät havahtuvat jossakin vaiheessa siihen, miten vähän ovat olleet läsnä lastensa elämässä ja miten lapsista yhtäkkiä tuli aikuisia. Toinen näkökulma kadoksissa olevaan isyyteen tai pikemminkin ”puuttuvaan” ja ”poissaolevaan” isyyteen kuten niitä on totutusti kutsuttu, viittaa isän psykologiseen poissaoloon; henkiseen ja tunteenomaiseen poissaoloon fyysisestä läsnäolosta huolimatta (Korhonen 1999, 85).

Kun isyyksiä tarkastellaan lähinnä isyydestä käytyjen keskusteluiden perusteella, voidaan todeta, että eniten tilaa keskusteluissa ovat saaneet sellaiset kategoriat kuin uusi-isyys, etä-isyys ja eroisyys sekä hyvin vähäisissä määrin yksinhuoltajaisuus. Käsitteenä uusi isyys tarkoittaa Mykkäsen (2010, 18) mukaan osallistuvaa isyyttä. Etä-isyydellä tarkoitetaan yleisesti lapsistaan erillään asuvaa isää ja eroisyys viittaa kulttuurisesti niihin vaikutuksiin ja kokemuksiin, joita ero isissä aiheuttaa. Pienelle huomiolle ovat jääneet ainakin lapsensa menettäneiden miesten, homo-isien sekä adoptio- ja sijais-isien kokemukset isyydestä. Erilaisten isyysskategorioiden esille nostaminen on tärkeää, sillä lähes poikkeuksetta esimerkiksi uuden isän ja eroisän kategoriat määrittyvät tietyllä kulttuurisella tavalla ja sulkevat siten ulkopuolelleen muita isäkategorioita. Morgan (2002, 273; 275) myös huomauttaa, että on

tärkeää katsoa sellaisen kuvan taakse, jossa isä ja pieni lapsi iloiten leikkivät yhdessä ja ymmärtää, millaisia isyyksiä ja mitä muuta tällainen kuva isän ja lapsen suhteesta jättää kertomatta. Hän tuo esiin isyyden suhteessa aikuisiin lapsiin, jotka itsekin voivat olla vanhempia, poissaolevat ja sosiaaliset vanhemmat sekä ne vähemmän iloiset kuvat hyväksikäytöstä ja väkivaltaisuudesta, jotka kertovat isyyden liitoksista valtaan ja patriarkalisuuteen (em.). Dienhart (1998, 6) tuo esiin, että mainonnassa yleensä luodaan kuvaa isistä vastuullisina lastensa tulevaisuuden turvaajina ja tuodaan esiin isyyden iloinen puoli, jolloin isyyden nurjat puolet jäävät varjoon. Aalto ym. (2004, 15) tuovat lisäksi esiin, että uuden, osallistuvan isäkuvan korostaminen mediassa jättää huomiotta erot hoivaan osallistuvien isien välillä ja toisaalta myös sisäiset erot osallistuvan isyyden jopa moninaisissa merkityksissä isille.

4 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

4.1 Etnometodologia

”Etnometodologian tavoitteena on ottaa selvää niistä metodeista ja käytännöistä, joiden kautta yhteiskunnan jäsenet tekevät maailmaa ymmärrettäväksi”. (x)

Alun perin Harold Garfinkelin 1950-luvulla kehittelemällä etnometodologian termillä viitattiin yhteiskunnan jäsenten päättelyprosesseihin ja arkitietoon liittyviin ilmiöihin, mutta sittemmin termi vakiintui käsittämään kaikenlaisen arkitiedon ja ymmärtämisen käytänteiden tutkimuksen. Etnometodologiassa katse kohdistui niihin ajatuskulkuihin ja menettelytapoihin, joiden avulla ihmiset ymmärtävät elinolojaan, toimivat niissä ja vaikuttavat niihin. (Arminen ym. 1996, 18.) Warfield Rawls (2002, 5 - 6) kiteyttää etnometodologisen tutkimussuunnan tavoitteeksi tutkia niitä keinoja, joita ihmiset vuorovaikutuksessa toistensa kanssa käyttävät tuottaakseen tunnistettavissa olevia sosiaalisia järjestyksiä, yhteisiä merkityksiä ja yhdenmukaisuutta. Termin etnometodologia etymologia lepää kreikankielissä sanoissa ”ethno”, joka viittaa sosiaaliseen tai kulttuuriseen ryhmään ja ”method” puolestaan sellaisiin käytäntöihin, joita ryhmän jäsenet rutiininomaisesti uusintavat luodakseen sosiaalisia käytäntöjä ja sosiaalista järjestystä (em.). Garfinkel keskittyi tutkimuksissaan sosiologian perustavanlaatuisiin kysymyksiin toimintateoriasta, tiedon sosiaalisesta rakentumisesta ja sen intersubjektiivisesta luonteesta aikalasiinsa verrattuna uudenlaisesta näkökulmasta (Arminen ym. 1996, 17). Toisin kuin toimintateorian kehittänyt Garfinkelin opettaja Talcott Parsons, ei hän allekirjoittanut näkemystä normatiivisten sääntöjen toimintaa määräävästä luonteesta eikä myöskään uskonut, että intersubjektiivinen kommunikaatio perustuisi aiemmalle sopimukselle sanojen muuttumattomista merkityksistä. Garfinkel oli erityisen kiinnostunut päättelyprosesseista, joiden pohjalta toimijat ymmärtävät toisiaan, kun taas Parsons keskittyi tutkimuksissaan tieteellisen tiedon yliveritaisuuteen sen rationaalisen luonteen vuoksi ja uskoi, ettei ihmisten toiminnassa tulkinalla eli refleksiivisyydellä ole merkitystä. (Arminen ym. 1996, 23; 45; 38; 39.) Yksimielisyyden Garfinkel ja Parsons saavuttivat siinä, että yksi sosiaalitieteiden peruskysymyksistä on sosiaalisten suhteiden pysyvyys ja uusintaminen, mutta ongelman ratkaisusta he olivat eri mieltä. Garfinkelin mukaan toimijoiden toiminnan koordinointi vaatii oletukset yhdenmukaisesta ympäröivästä todellisuudesta, kun

Parsonsin ajattelun taustalla ihmisten toimintaa ohjasivat ulkopuoliset normit ja yksilölliset pyrkimykset. (Arminen ym. 1996, 304.) Etnometodologian näkemyksen mukaan toimijat eivät voi saavuttaa selkeästi ja loogisesti järjestäytyntä tietoa olosuhteistaan, koska toimijoiden tehdessä nopeita tulkintoja ja toimiessaan niiden pohjalta, ei heidän ole mahdollista ennakoida kaikkia toimintansa seurauksia. Tutkijoilla sen sijaan on teoreettinen mahdollisuus tarkastella olosuhteita ulkopuolelta katsottuna (Arminen ym. 1996, 78). Tämä pätee esimerkiksi siihen, minkälaisia seurauksia kategorisoinneilla yksinhuoltajaisista voi arvioida arkielämässä olevan verrattuna tutkimuksen kontekstiin.

Intersubjektiivisuus ei siis perustu normatiivisille säännöille tai sanojen muuttumattomille merkityksille, vaan ennemmin oletuksille yhteisestä ymmärryksestä, jota määrää tietty järjestys. Garfinkel oli kiinnostunut erilaisten olosuhteiden ja tapahtumien rakentumisesta niiden kontekstissa sekä sen jo olemassa olevan järjestyksen luonteesta ja toimintatavoista, jotka mahdollistavat tällaisen inhimillisen toiminnan ymmärtämisen ja tunnistamisen (Arminen ym. 1996, 47). Merkityksen paikallinen tuottaminen pala palalta sosiaalisessa kontekstissa onkin ollut huomion kohteena etnometodologisessa tutkimussuunnassa (Arminen ym. 1996, 16). Parsons ei ajattelussaan juurikaan panostanut kognition ongelmaan tieteellisen tiedon ja arkitiedon välisen ongelmallisen suhteen kannalta, mutta siihen tarjosi näköalapaikan fenomenologi Alfred Schutzin kirjoitukset, joihin Garfinkel 1940-luvun loppupuolella tutustui. Schutzin kirjoituksissa huomion kohteena oli merkityksellisen toiminnan luonne ja hänen kirjoituksissaan pureuduttiin nimenomaan toimijan tietoon ja sen intersubjektiiviseen luonteeseen sekä toiminnan ja tiedon yhteen kietoutumiseen (Arminen ym. 1996, 48; 55). Arminen ym. (1996, 78) mukaan Schutzin arkikäyttäytymisen analyysi osoitti, että rationaalisen ja ei-rationaalisen toiminnan ja tiedon välillä ei ole jyrkkää kuilua. Schutzin mukaan tärkeää on tutkia itsestään selvinä pidettyjen konstruktien rakenteita kaikilla sosiaalisen todellisuuden alueilla. Garfinkel sittemmin osoitti mahdolliseksi sekä sen tutkimisen, miten intersubjektiivisuutta tuotetaan että sen, mitä intersubjektiivinen tieto on ja minkälaisista alati liikkeessä olevista perusosasista sosiaalinen toiminta koostuu. (Arminen ym. 1996, 78 – 79; 82.) Schutz oli jo tuonut esiin, että intersubjektiivisuuden mahdollistaa toimijoiden oletus siitä, että heidän *tietonsa on jaettua* ja yhdenmukaistettua ja että tämä toimijoiden välinen tieto on luonteeltaan *tyypittynyttä*. Oletamme, että

näemme asiat samalla tavalla, mutta olemme valmiita tunnustamaan näkökulmien erot, joiden suhteen teemme myönnytyksiä. (Arminen ym. 1996, 84; 210.) Kaiken perustana on kieli, jota ilman yhteisen ymmärtämisen saavuttaminen on haastavaa. Yhdenmukaisuuden mahdollistaa merkitysten vakiintunut luonne, joskin toisaalta taas yhdenmukaisuutta hankaloittaa merkitysten rajojen häilyvyys ja merkitysten moninaisuus sekä merkitysten ajallinen ja paikallinen muuttuvuus (Jokinen 1999, 39 – 40).

Eskolan ym. (1998, 45) mukaan ihminen käsittää tapahtumia ja elämää tietyn merkityksellistämisen prosessin ja merkitysyhteyden kautta. Alasuutari (1999, 59) määrittelee merkityksen käsitteen yksinkertaisesti siksi, mitä jokin tarkoittaa ja Eskolan ym. (1998, 45) mukaan sosiaalinen todellisuus koostuu kulttuurisesti jaetuista merkityksistä, jotka voivat vaihdella yksilöiden kesken jo pelkästään yhden kulttuurin sisällä. Kulttuurin sisäisen sosiaalisen todellisuuden on kuitenkin oltava riittävällä tavalla yhdenmukaista, jotta yhteinen ymmärtäminen on mahdollista. Kieli taas toimii sosiaalisen todellisuuden perimmäisenä rakennuspuuna toimimalla erottelujen ja luokitusten järjestelmänä. (Eskola ym. 1998, 45 ja 49.) Harold Garfinkel onnistui paikantaa sellaisia käsitteitä ja lainalaisuuksia, jotka onnistuvat selittämään sitä, miten tästä merkitysten moninaisuudesta huolimatta ymmärrämme toisiamme ja pystymme suunnistamaan vuorovaikutuksen kentillä. Tutkimuksen kannalta tarpeen on avata etnometodologian avainkäsitteitä niiltä osin, kuin ne ovat tarpeellisia analyysin kannalta.

Indeksikaalisuuden käsitteellä tarkoitetaan sitä, että sanojen tai tekojen merkitys tulkitaan suhteessa kontekstiin (Arminen ym. 1996, 145). Yksinhuoltaja saa erilaisen merkityksen keskustelussa yksinhuoltajien köyhyysriskistä kuin puhuttaessa yksinhuoltajien uudelleen avioitumisesta. Jokinen ym. (2012, 22) toteavat, että vasta puhetilanteessa asian merkitys tarkentuu. Lausumalla sana yksinhuoltaja on sen informaatioarvo nolla. Juhila ym. (2012, 51) toteavatkin, että sellaisenaan kategorioilla ei ole itseisarvoa, vaan niiden käyttötarkoitus muodostuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa toimintaan orientoitumisena. Puhuja luottaa siihen, että kuulija arkitietonsa pohjalta työskentelee aktiivisesti kontekstualisoidakseen asian merkityksen (Arminen ym. 1996, 149). Merkitys kuitenkin voi muuttua samassa kontekstissa rajustikin, jos puhujat ovat esimerkiksi täysin eri sosioekonomisissa asemissa. Suoninen (1999, 33) toteaaakin, että kuvitelmamme siitä, että ymmärrämme täysin jonkin asian tai toiminnan sisällön, on suurilta osin illusorinen. Todellisuus ei koskaan rakennu samanlaisena kahdelle eri ihmiselle, vaan tulkintaan liittyy aina subjektiivisia

merkityksenantoja vaikka kuvittelemmekin jakavamme saman käsityksen. Suoninen ym. (2012, 76) painottaakin kontekstuaalisten tulkintaresurssien merkitystä kategorisaatioiden merkityksen tunnistamisessa ja tuo esiin, että kulttuurista tietovarantoamme on kyky tunnistaa konteksti ja tehdä siitä päätelmiä. Armisen ym. (1996, 154; 177) mukaan ilmausten merkitys rakentuu vuorovaikutuksessa sen pohjalta, minkälaisia motiiveja/päämääriä tai minkälaisen asenteen kuulija tulkitsee olevan puhujalla. Tässäkin on tietysti suuri väärinymmärryksen mahdollisuus ja toisinaan asiat halutaan jopa tahallaan ymmärtää väärin, mikäli halutaan saada aikaan konflikti.

Indeksaalisten ilmausten ongelmana on analyysin kannalta se, että ilmaukset voi todellakin ymmärtää vain kontekstiinsa sidottuna eli suhteessa siihen, kuka ilmauksen on tuottanut, missä ja milloin se on tuotettu tai mitä on sanottu juuri ennen (Arminen ym. 1996, 144). Garfinkel kehitteli ajatusta sanotun ymmärtämisestä sen perusteella, että kuulija päättelee sanotun merkityksen tiettyjen menetelmien avulla, jotka ovat kaiken vuorovaikutuksen perustana. Näissä tiedostamattomissa menetelmissä arkitietoa ja kontekstia käytetään tukena siihen, että sanotulle saadaan mieli. (Arminen ym. 1996, 145.) Kontekstuaalistamiskykymme ansiosta kuulijoina meillä on mahdollisuus puhua käyttäen lopulta melko suppeaa sanavarastoa tuottaen silti järkeenkäypiä kuvauksia (Arminen ym. 1996, 150).

Arkielämän käsitteellä tarkoitetaan etnometodologiassa ihmisten jokapäiväistä elämää, jossa he kohtaavat toisiaan ja tekevät konkreettisia asioita. (Jokinen ym. 2012, 21.) Asiat eivät tapahdu abstraktissa todellisuudessa, vaan juuri siinä jokapäiväisessä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, jossa todellisuutta muovaamme. *Selonteon* käsite viittaa niihin kuvauksiin ja selityksiin, joiden avulla ihmiset tekevät asioita ja toimintaa ymmärrettäviksi itselleen ja toisilleen. Kuvata ja selittää voidaan käytännössä mitä tahansa arjessa olevia ilmiöitä, jotka täytyy tehdä ymmärrettäväksi. Selonteot rakennetaan kielenkäytössä, jonka vastakohtana on näkemys, että todellisuus on irrallinen kielenkäytöstä. (Jokinen ym. 2012, 23.) Jopa yksinkertaisimmilta vaikuttavat kuvaukset ovat luonteeltaan toimintoja, joiden ymmärtäminen vaatii kuvauksen antajan pyrkimysten ja tarkoitusperien tiedostamisen (Arminen ym. 1996, 309).

Kun jokin asia ei menekään niin kuin oletetaan, muodostuu ihmiselle *selontekovelvollisuus* (Jokinen ym. 2012, 23). Kun yksinhuoltaja onkin mies, joutuu hän todennäköisemmin selontekovelvolliseksi

yksinhuoltajuutensa syistä kuin nainen. Selontekovelvollisuuden voi myös aiheuttaa tilanne, jossa juhliin kutsuttu henkilö jättää vastaamatta kutsuun tai pyyntöön, sillä oletamme toistemme käyttävän yhteisiä ja jaettuja ymmärtämisen menetelmiä, josta yhtenä esimerkkinä on se, että kysymykseen odotetaan normaalisti saatavan vastaus. Kutsun esittäjän uskomukset ja oletukset toisesta ihmisestä saattavat horjua pahemman kerran, vaikka vastaamatta jättäneen henkilön motiivi voi olla seurausta siitä, että hän ei tiedä tai halua vastata tai kokee, ettei kysyjällä ole oikeutta kysyä asiasta. Tämä tekee joka tapauksessa selväksi, että näihin yhteisesti jaettuihin menetelmiin, joita ylläpitämällä säilytämme järjestyksen ja jonka pohjalta toimintaa koordinoidaan, liittyy syvä moraalinen ja normatiivinen ulottuvuus, joka vaikuttaa toimintaamme. Tämä moraalinen ulottuvuus tulee näkyväksi, kun tästä järjestyksestä poiketaan jollakin tavalla. (Arminen ym. 1996, 108; 266.)

4.2 Kategoriat täynnä kulttuurista tietoa

Hyvin suuri osa siitä yhteiskuntaan sidoksista olevasta tiedosta, johon yhteiskunnan jäsenillä on pääsy, on sidoksissa kategorioihin (Sacks 1989, 272). Juhila ym. (2012, 46 – 47) selostavat, että kategorioihin sidoksissa oleva tieto muodostaa varannon, jonka sisältöä hyödyntämällä, muokkaamalla ja valikoimalla ihmiset rakentavat ymmärrystä sekä yhteiskunnasta että itsestään ja toisistaan. Kategorioita käytetään siis määrittelemään itseä ja toisia ihmisiä niin hyvässä kuin pahassa ja niiden käyttö luo järjestystä ympäröivään maailmaan (Jokinen ym. 2012, 10). Ihmisten tai asioiden niputtamista ei aina katsota hyvällä, mutta se on välttämätöntä, sillä ilman luokittelua ihmisten välinen keskinäinen ymmärrys ja yhteistoiminnan koordinointi kävisivät mahdottomiksi (Jokinen ym. 2012, 18). Jokinen, Juhila ja Suoninen (2012, 52) selittävät, että saavuttaaksemme ymmärryksen kuvailtavasta asiasta on kategorioiden käyttö tarpeellista, koska ne luonnehtivat kuvattavaa asiaa tai ihmistä, kun ilman kategorisaatiota asioiden kuvaaminen olisi epätäydellistä. Schutzin mukaan sosiaalisten kategorioiden ja konstruktoiden merkitys on, että sosiaalisen maailman luomisessa osallisena ovat yhteiskunnan jäsenet sekä tekevät maailmaansa ymmärrettäväksi ja merkitykselliseksi, mutta myös tulkitsevat sitä näiden välineiden kautta. (Arminen ym. 1996, 55 – 56 ref. Schutz 1967). Tulkinta liittyy puolestaan järkeilyyn ja valinnan mahdollisuuksiin kategorioiden sisällä, mikä taas liittyy etnometodologian käsitteistä ennen kaikkea indeksikaalisuuteen.

Kategorioita on löydettävissä kaikkialta sosiaalisen elämän piiristä ja kategoriat ovat myös tekemistä eli toimintaa (Jokinen ym. 2010, 10). Kategorioiden merkitys riippuu siitä, missä, miten ja kenen toimesta niitä tuotetaan eli merkitys on sidoksissa kontekstiin. Näin ollen lähtökohtana on, että kategoriakäsitteellä tai puheillamme ylipäätään ei ole suoraa vastaavuutta kohteeseen, johon ne viittaavat. (Jokinen ym. 2012, 75.) Jo aiemmin esimerkkinä käytetty yksinhuoltajan kategoria rakentuu merkitsemään eri asioita erilaisissa yhteyksissä eikä se näin ollen viittaa mihinkään muuttumattomaan asiointilaan.

Teemme aktiivisesti valintoja eri kategorioiden välillä, jotta ymmärrys olisi selkeää. Jos keskustelemme lapsistaan pääosin tai kokonaan yksin huolehtivista vanhemmista piirtyy mieleemme todennäköisesti kuva yksinhuoltajaäidistä, mutta käytettäessä yksinhuoltajaisän kategoriaa, muuttuu kuva merkittävästi. Kategoria-analyysistä peräisin olevat luokittelua vastaavat käsitteet kategorisaatio tai kategorisointi tuottavat kategorioita, joita myös kutsutaan nimeämiksi tai tuotteiksi (Jokinen ym. 2012, 18).

Kaiken kaikkiaan kategoriat ja niiden käyttö antavat paljon informaatiota siitä, mikä kunakin aikana ja kussakin paikassa määrittynyt ongelmalliseksi, poikkeavaksi, normaaliksi ja hyväksyttäväksi (Jokinen ym. 2012, 10). Tämä tapahtuu ihmisten kulttuurisen tiedon hallitsemisen ja aktiivisen valintojen tekemisen kautta, joka kategorioihin ja niiden käyttöön liitetään. Voidaan ajatella, että maailma olisi perin kaoottinen paikka, elleimme järjestelisi asioita omiin lokeroihinsa siitäkkin huolimatta, että kategorisoinnilla on seurauksensa. Jokisen ym. (2012, 53) mukaan niin kategorioiden tekeminen kuin se, mitä niiden käytöstä seuraa on sidoksissa siihen, miten kanssatoimijat ne tunnistavat. Se, että yksinhuoltajaisuus kategorisoidaan esimerkiksi sankaruudeksi, ei välttämättä tuota mitään seurauksia, jos asianomainen itse vastustaa kategorijäsenyyttä. Keskinen (2004, 32) mukaan sitoudumme enemmän sellaisiin subjektipositioihin, joilla on tarjota meille sosiaalista hyväksyttävyyttä ja joiden lupaukset vetoavat meihin emotionaalisesti. Keskinen (2004, 32) sanoo, että ”subjektipositiot avautuvat eri tavalla riippuen siitä, kuka niihin asettuu ja miten tulee muiden taholta tulkituksi”. Tutkimuksen tulososiossa käy hyvin selväksi monien asioiden vaikutus siihen, miten tulee tulkituksi ja tuloksista erottuu melko selkeästi, minkälaisia maisemia avautuu miehen yksinhuoltajan kategoriasta käsin. Maisemat kertovat tästä normaalin, poikkeavan, ongelmallisen ja hyväksyttävän suhteesta.

4.3 Kategoria-analyysistä jäsenkategoria-analyysiin

Etnometodologiseen tutkimusperinteeseen nojaava kategoria-analyysi on tehnyt itseään tunnetummaksi niin kotimaisessa kuin kansainvälisessä tutkimuksessa viimeisten kymmenen vuoden aikana (Jokinen ym. 2012, 12). Menetelmässä on karkeasti kyse kategorioiden ja kategorisoinnin tutkimuksesta osana kulttuuria ja moraalialia sekä niiden rakentumista (Jokinen ym. 2012, 17; 9). Kyseessä on arkisessa toiminnassa läsnä olevan kulttuurisen tiedon tutkimus, joka on pakkautunut kategorioiden muotoon ja jotka ihmiset toiminnassaan herättävät henkiin (Juhila ym. 2012, 49). Kuten äskeisessä luvussa todettiin, kategoriat ovat kulttuurista tietovarantoamme ja kategorioiden tutkimuksessa oleellista on syventyminen siihen, miten kategoriat jäsentyvät. Lisäksi kiinnostuneita ollaan siitä, miksi jossakin yhteydessä yksi kategoria tulee valituksi ja toinen jätetyksi sivuun sekä niistä seurauksista, joita tämän valinnan kautta koituu (Jokinen ym. 2012, 19).

Jäsenkategoria-analyysissä keskiössä on Forsbergin ym. (1991, 112) mukaan ihmisten arkinen vuorovaikutus ja keskinäinen kulttuurinen ymmärrys. Jäsenkategoria-analyysia kehittäneen Sacksin tuotantoon kuului edellisen lisäksi keskusteluanalyysi, joka tosin on käyttökelpoinen vain puheaineistojen analyysiin jäsenkategoria-analyysin toimiessa niin puhe- kuin tekstiaineistojenkin analysoimiseen. (Juhila ym. 2012, 25; Nikander 2010, 247; Hester & Eglin 1997, 3). Yksi jäsenkategoria-analyysin tavoitteista on sen tutkiminen, *miten kulttuurista järjestystä ylläpidetään, kyseenalaistetaan ja jäsenetään kulttuurisia kategorioita käyttäen* (Nikander 2012, 247). Kategorioihin sisältyvä kulttuurinen tieto on mahdollista tehdä näkyväksi MCD-analyysin eli jäsenkategorianalyysin keinoin (Forsberg ym. 1991, 6). Kyse on siitä, että jäsenkategoria-analyysin avulla voidaan eritellä sitä, miten puhujat haastattelun kuluessa järjestävät ja *jäsentävät kulttuurista todellisuuttaan* sekä siitä, miten puhujat *sijoittavat niin itsensä kuin muut osaksi sosiaalista maailmaa* (Nikander 2010, 242). Jäsenkategoria-analyysissa pohdinnan alaiseksi tulevat kysymykset siitä, miten haastateltavat päätyvät tekemään hienovaraisia *erotteluja* ja erilaisin tavoin tekemään moraalista arvottamista eri ryhmiin ja kategorioihin kuulumisesta sekä niihin liittyvistä kulttuurisista normeista ja merkityksistä (emt.). Eronteko onkin yksi selkein keino tuottaa kategorioita, sillä Jokisen (1999, 39-40) mukaan asiat saavat merkityksensä suhteessa toisiinsa erontekojen kautta. Jäsenkategoria-analyysissa

kiinnostuksen kohteena on juuri se, miten näitä erontekoja rakennetaan enemmän kuin se, mikä kategoria kussakin tilanteessa muodostuu.

Forsberg ym. (1991, 113) erittelevät kategoria-analyysin keskeisiä käsitteitä ja tuovat esiin saksilaisittain, että tieto, jota jokapäiväisessä yhteiselämässämme tarvitsemme, on jäsentynyt (jäsenyys)kategorioiksi. Sijoitamme itseämme ja toisia ihmisiä erilaisiin jäsenkategorioihin, jotka ovat jäsentyneet arkitiedosta ja joiden avulla kärjistetyksi sanottuna tunnistamme ihmiset (Järviluoma & Roivainen 1997, 3). Jäsenkategoriat eivät kuitenkaan koske vain ihmisiä, vaan myös muita objekteja, myös abstrakteja (Hester & Eglin 1997, 3). Jäsenyys- tai jäsenkategorioissa on kyse sellaisista kategorioista, joita ihmiset rutiininomaisesti käyttävät arkisessa kategorisointityössään ja esimerkkejä tällaisista jäsenkategorioista ovat muun muassa isä tai opettaja. Jäsenyyskategorisoinnit sen sijaan erottaa jäsenyyskategorioista niiden luonnehdinta ja tilanteinen rakentaminen periaatteella adjektiivi + kategoria sekä niiden kutsuminen tyypeiksi. Jäsenyyskategorisoinneista esimerkkeinä voisivat olla vaikkapa uusi- ja perinteinen isä tai autoritäärinen opettaja. Jäsenyyskategorisointeihin liitettäviin määreisiin liittyy sama yleistämisen ulottuvuus kuin jäsenkategoriajoukkoihinkin. (Jayyusi 1984, 20; 26.)

Toisena hetkenä ihminen voi olla ”isä” ja toisena ”opettaja”, mutta samanaikaisesti jäsenyyskategoriat muodostavat yhdessä toisten jäsenyyskategorioiden kanssa jäsenyyskategoriajoukkoja, kuten ”perhe” tai ”koulun henkilökunta”. (Emt.) Jäsenkategoriar ryhmien – tai joukkojen muodostumisperiaatteena on joidenkin jäsenyyskategorioiden yhteensopivuus ja toisten ulossulkeminen. Kategoriajoukko ”perhe” sisältää jäsenyyskategoriat äiti, isä ja lapsi, mutta sulkee ulos jäsenyyskategoria trumpetinsoittajan, jonka koti on kategoriaryhmä orkesterin alla. (Hester ym. 1997, 4.)

Hesterin ym. (1997, 3) mukaan jäsenkategoria-analyysissä keskitytään sekä itse *jäsenkategorioiden* ja *jäsenkategoriar ryhmien* että niiden *ominaisuuksien* ja *määreiden* tutkimiseen, jotka ilmenevät paikallisina ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Määreen käsitteellä viitataan kategorioihin liitettäviin *toimintoihin*, *”luonnollisiin” ominaisuuksiin*, *motiiveihin*, *oikeuksiin*, *velvollisuuksiin* sekä *tietoihin* ja *kompetensseihin*, jotka syntyvät tietojen pohjalta (Juhila ym.2012, 61 – 62). Määreet vihjaavat kategorioista ja tutkimuksen aineistosta on siis mahdollista nostaa esiin kategorioita vihjeiden

perusteella (Juhila 2012, 87). Juhilan ym. (2012, 63) mukaan tietoa yhteiskunnan ja elinympäristömme rakentuneisuudesta saavutetaan paneutumalla kategorioiden jäsentymisen eli kategoriasidonnaisten määreiden tutkimiseen. Määreiden viitatessa yhteen kategoriaryhmän jäsenen tulevat ne samalla representoineeksi koko kategoriajoukkoa. Juhila (2012, 177) ja Jefferson (1989, 176) toteavatkin, että kategoriaryhmiin kuuluvien jäsenten oletetaan jakavan samanlaisia ominaisuuksia ja toimimisen tapoja. Kun oletuksena on näiden ominaisuuksien ja toimintatapojen jakaminen koko ryhmän kesken, mahdollistuu puhetapa ”meistä” koko joukon edustajina (Jefferson 1989, 92). Näin tehdään samalla erontekoa muihin, erilaisia ominaisuuksia kantaviin kategoriajoukkoihin. Arkikielestä tuttu *stereotypisoinnin* käsite on se mekanismi, joka erottaa meidät heistä – niistä, joiden oleminen ja tekeminen poikkeavat omastamme (Pälli 2003, 123).

Poikkeavuuden ilmiö on liitoksissa juuri tällaiseen toisen ryhmän jäsenten homogeenistavaan ulkoryhmäkategorisaatioon ja poikkeavuutta tullaan tuottaneeksi, jos ihmiset jossakin ryhmässä itsen ulkopuolella tyypitellään erilaisiksi ja toisenlaisina suhteessa omaan ryhmään heidän stereotyyppiseksi määrittyvien ominaisuuksien ja toimintansa kautta. Äärimmilleen vietynä poikkeavaan kategoriaan leimattujen ihmisten ominaisuudet ja toiminta määritellään vääränlaiseksi ja ei-hyväksyttäväksi. Poikkeavuutta voidaan tuottaa myös tietyn ryhmän sisällä, jonka jäsen toimii odotusten vastaisella tavalla (Juhila 2012, 190 - 192.) Poikkeavan kategorian on mahdollista syntyä myös hieman erilaista reittiä, kun tarkastelun alle otetaan *konfliktoituvat ryhmäjäsenyydet* (Juhila 2012, 204). Konfliktoituvassa ryhmäjäsenyydessä on kyse siitä, että yksi ihminen määrittyy samanaikaisesti sellaisten kategorioiden kautta, joihin liitetyt määreet ovat ristiriidassa keskenään. Esimerkkinä tällaisesta voi olla vanhemman ja opiskelijan kategoriat. Kun sitten näiden ominaisuudet eivät tunnut sopivan yhteen, määrittyy tällainen henkilö helposti kuuluvaksi poikkeavan kategoriaan. (Buttny, 2004, 8.) Vallitsevan järjestyksen mukaan opiskelijan kategoriaan kuuluu hyvin toisenlaisia määreitä kuin mitä vanhemman kategoria mukanaan kantaa. Juhilan (2012, 205) mukaan kategorioiden sekoittuessa toisiinsa ja tästä seuraavasta epäselvistä kategoriajäsenyyksistä johtuen teemme määritelmiä poikkeavuudesta. Poikkeavan kategoriajäsenyyteen määrittävän ihmisen näkökulmasta asia saattaa tosin näyttäytyä juuri päinvastaiselta luonnollisuutensa vuoksi eli poikkeavuuden leimaa näin ollen vastustetaan.

Juhila (2012, 183 – 184) esittää Sacksin esimerkkiin pohjautuen, että tulemme sidotuiksi muiden samaan kategoriaan kuuluvien ihmisten kanssa yhteen nippuun silloin, kun määritymme esimerkiksi suomalaisiksi, äideiksi tai työttömiksi nuoriksi. Kategoriaryhmät eivät tunne yksilöllisyyttä, mikä mahdollistaa sen, että kuvittelemme tuntevamme, minkälaisia kunkin kategoriaryhmän jäsenet ovat. Tämä liittyy johdannossa puhuttuun oletuksista ja niiden pohjalta toimimiseen, kun luulemme tietävämme vaikka emme tiedä. Ihmisten määrittelyssä ja arvioinnissa, joka stereotypisoinnista vääjäämättä seuraa, ei ole kyse pelkästään ihmisten yksilöteistamisesta, vaan myös siitä, että tämä arviointi ja määrittely tapahtuvat pääasiallisesti vain yhden kategoriajäsenyyteen liitettävien määreiden kautta (Juhila 2012, 184). Jos yksi kategoriaryhmään identifioitu ihminen toimii jotenkin epätoivotulla tai ihannoidulla tavalla, on tulkittavissa, että tekohetkellä koko kategoriaryhmä on edustettavissa ja samat teot voisivat koskea heitäkin, josta seuraksena voi olla paheksuntaa ja kontrollia tai kenties ansaitsematonta kiitosta. Ihmisten niputusta erilaisiin kategoriaryhmiin tapahtuu siitä huolimatta, onko se millään tavalla olennaista toimintamme kannalta. (Juhila 2012, 185 – 186.)

Sacksin jäsenkategoria-analyysin kannalta kaksi viimeistä keskeistä käsitettä ovat taloudellisuussääntö ja johdonmukaisuussääntö. Taloudellisuussäännössä on kyse siitä, että vaikka jotakin ihmistä sopisi kuvaamaan monta eri kategoriaa, voimme siitä huolimatta valita vain yhden kategorian kulloinkin kuvaamaan kyseessä olevaa ihmistä. (Sacks 1974, 212.) Esiteltäessä uutta ystävää vanhalle ystävälle ei luetella niitä kaikkia kategorioita, joihin ystävä kuuluu, vaan on mahdollista esitellä hänet esimerkiksi opiskelukaveriksi, joka sellaisenaan antaa jo riittävästi tietoa. Johdonmukaisuussäännöllä sen sijaan tarkoitetaan, että jos yhteen jonkin kategoriaryhmän tunnistettavissa olevaan jäseneseen voidaan liittää tiettyjä määreitä, oletetaan automaattisesti, että myös muut kyseisen ryhmät jäsenet jakavat samat määreet. (Sacks 1974, 210.) Opiskelijoiden oletetaan esimerkiksi olevan vähävaraisia ja juhliivan paljon, jolloin poikkeukseksi määrittyy sellainen opiskelija, joka ei jaakaan näitä määreitä.

Kategorisointia käsitteleviä lähestymistapoja on yhtäältä kritisoitu niiden mekanistisen luonteen vuoksi ja toisaalta siksi, että ne ovat ohittaneet partikularisaatioprosessin merkityksen. Partikularisaatio on nimitys prosessille, jossa jostakin negatiiviseksi määrittyvästä kategoriajoukosta nostetaan esiin positiivinen poikkeus, joka samalla tulee vahvistaneeksi ulkoryhmän negatiivisia ominaisuuksia. Prosessi toimii myös vastakkaisella tavalla. (Billig 1985 81, 98 – 99.) Feministisestä näkökulmasta

asioiden ja ihmisten luokittelua on puolestaan kritisoitu sillä perusteella, että luokittelu nähdään miehisenä ja siten rationaalisena tapana järjestää tietoa (Orne 2009, 66).

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Laadullinen tutkimus ja tutkimuksen tavoitteet

Tutkimus toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena. Laadullisen tutkimuksen aineisto voi olla luonteeltaan kirjoituksia, haastatteluita, omaelämäkertoja, elokuvia tai vaikkapa havainnointia. Laadullista tutkimusta voidaankin toteuttaa hyvin monilla eri tutkimustavoilla. (Eskola & Suoranta 1998, 15–16.) Jotta tutkimuksen yleisö saa mahdollisimman luotettavan ja objektiivisen kuvan tehdystä tutkimuksesta, nostavat Eskola ym. (1998, 16) esiin tärkeänä asiana, että tutkimusta tehtäessä tutkijan on hyvä ainakin yrittää tunnistaa omat ennakko-oletuksensa ja sitten tuoda ne esiin tutkimuksen lähtökohdissa. Näin ollen yleisön on mahdollista tulla tietoisiksi niistä seikoista, jotka tutkimuksessa tehtyihin valintoihin mahdollisesti ovat vaikuttaneet (emt. 1998, 20). Luotettavuuden ja arvioitavuuden lisäksi ennakko-oletusten tiedostamisella on merkitystä myös tutkijan itsensä kannalta, sillä tiedostamisen myötä on mahdollisuus oppia uusia asioita ja tehdä oivalluksia laadullisen tutkimuksen kuluessa (Eskola ym. 1998, 20). Tieteellisen tiedon merkitys on kuitenkin yksittäistä lukijakuntaa tai tutkijan oivalluksia laajempi, sillä tieteen odotetaan kykenevän myötävaikuttamaan yhteiskunnallisten ongelmien ratkomisessa (Aaltola 2010, 12).

Kun tieteeltä jatkuvasti odotetaan kriittisyyttä itseään kohtaan, toisin sanoen uusia ratkaisuja ja näkökulmia (Aaltola 2010, 12), tulee tieteen tekemiseen sidoksissa oleva perinteinen objektiivisuusvaatimus kyseenalaistetuksi. Objektiivisuuspyrkimys yhden näkökulman mukaan tarkoittaa sitä, että tieteen tulisi olla mahdollisimman arvovapaata ja pyrkiä yhden totuuden löytämiseen. Tavoite on nurinkurinen sosiaalityön tutkimusta ajatellen, jonka tarkoitus on olla tuomassa esille valtavirran alle hukkuneita ääniä. (D’Cruz & Jones 2004, 71.) Yksi totuus on sikälikin paradoksi, että tutkimuksen tulokset ovat luonteeltaan ajassa ja paikassa muuttuvia (Eskola ym. 1998, 16). Alasuutari (1999, 55) korostaa, että laadullisessa tutkimuksessa kiinnostus kohdistuu universaalien yleistämisen sijaan ymmärtävään selittämiseen ja ilmiöiden paikalliseen selittämiseen.

Tutkimuksen tavoitteena on kuvata ympäristön suhtautumista yksinhuoltajaisyyteen seitsemän yksinhuoltajaisän kokemuksen perusteella ja selvittää, minkälaisia kategorioita näiden kokemusten pohjalta jäsentyy. Tavoitteena on lisäksi ymmärtää, minkälaisia perusteluita sukupuolesta

kategorisointien taustalla näyttäisi olevan. Pääasiallinen huomio on keskittynyt siihen hetkeen, kun vanhemmasta on tullut lapsensa yksinhuoltaja, mutta kategorisointia tapahtuu tutkimukseen osallistuneiden kokemuksissa jo ennen yksinhuoltajaksi tuloa sekä myös sen jälkeen. Tutkimuksen empiirisenä aineistona toimii kolme kirjoitusta ja neljä haastattelua. Hypoteesina tutkimuksessa oli, että yksinhuoltajuuteen suhtaudutaan eri tavalla yksinhuoltajan sukupuolesta riippuen, koska yksinhuoltajan jäsenkategoria on sukupuolistunut, eikä sisällä miehen toimijapositiona (Rantalaiho 2009, 43).

Tutkimuksen alkuvaiheessa mielessäni ei ollut mitään erityisiä kulttuurisia kategorioita kuvaamaan yksinhuoltajaisiä, mutta tutkimuksen kuluessa tulin varsin tietoisiksi omista tavoistani suhtautua yksinhuoltajaisyyteen ja löysin kulttuurisesta tietovarannostani sellaiset kategoriat kuin sankari, kummajainen ja harvinaisuus, jotka sittemmin tulivat esiin myös haastatteluissa. Jälkikäteen hämmästyin suuresti siitä, miten omassa puheessanikin ylläpidin kuvaa äideistä ensisijaisina huoltajina. Tämä tuli esiin osassa haastatteluista ja päädyin siihen, että tietty konteksti herättää henkiin tietyt ajattelutavat ilman, että aktiivisesti kyseenalaistaisin ajatuksiani.

5.2 Tutkimusjoukko ja tutkimusmenetelmät

Tutkimukseen osallistui yhteensä seitsemän yksinhuoltajaisiä ja analyysissä heidät on nimetty uudelleen Kalleksi, Artoksi, Joukoksi, Samuksi, Eeroksi, Nikoksi ja Kariksi, jotta tutkimukseen osallistuneiden miesten intymiteetti on mahdollista säilyttää. Muita sellaisia yksityiskohtia, joita on nähty tarpeen muuttaa tai jättää pois haastateltavien yksityisyyden suojaamiseksi, on tehty.

Haastatelluista yksinhuoltajaisista viisi oli edelleen alaikäisten lastensa huoltajia ja kahden yksinhuoltajista lapset olivat jo aikuisia. Haastateltujen yksinhuoltajaisien iät vaihtelivat 30 ja 64 ikävuoden välillä. Siviilisäädyltään miehistä kaksi oli avoliitossa, yksi naimisissa ja loput elivät kahdestaan poikiensa kanssa. Liittojen pituudet lasten vanhemmilla ennen eroa vaihtelivat noin kolmesta vuodesta pisimmillään seitsemääntoista vuoteen. Haastateltujen koulutustaso vaihteli peruskoulusta ammatilliseen koulutukseen. Huomionarvoista on, ettei tutkimus tavoittanut yhtään korkeasti koulutettua yksinhuoltajaisiä, joiden olettaisi olevan valveutuneita isyyttä koskevissa teemoissa. Kahdella haastatelluista oli kaksi lasta saman äidin kanssa ja yhdellä kaksi lasta eri äidin kanssa. Lopuilla haastatelluista oli yksi lapsi. Kahdella haastatelluista oli lisäksi lapsenlapsia.

Tutkimukseen osallistuneita pyydettiin myös kertomaan heidän roolistaan lasten- ja kodinhoidossa ennen eroa. Osallistuminen vaihteli hyvin kokonaisvaltaisesta talouden, kodin ja lastenhoidosta enemmän sukupuolen mukaan eriytyneiden töiden hoitamiseen sekä sekalaisesti kummankin sukupuolen mukaan määräytyneiden töiden tekemiseen olosuhteiden ja taitojen mukaan. Yksi haastatelluista ei ollut asunut missään vaiheessa yhdessä lapsen äidin kanssa, joten oletettavasti kumpikin hoiti oman kodin ja isä osallistui lapsen kanssa olemiseen ja tapaamiseen. Ainakin kaksi haastatelluista (nuorimmat) olivat olleet lastensa hoitamisessa mukana syntymähetkestä saakka. Kaiken kaikkiaan haastatellut vaikuttivat olleen lastensa elämässä tiiviisti mukana niin ennen kuin jälkeen eron sekä antaneen tasapuoliselta vaikuttavan panoksensa kotitöihin lukuun ottamatta niitä, jotka kantoivat vastuuta kokonaisvaltaisesti. Yksi haastatelluista kuvasi pyykinpesuaan seuraavalla tavalla ”Sillai miehisellä tavalla pyykinpesua, että joskus saattoi tulla vaaleanpunaisia vaaleistakin, kun ei niin kauhean tarkkaan katsonut.” Joidenkin yksinhuoltajien lapset osallistuivat kotitöiden tekoon ja/tai niitä jaettiin uuden puolison kanssa.

Tutkimuksen aineisto oli alun perin tarkoitus kerätä kirjoituksista, mitä varten oli tehty kirjoituspyyntö, joka julkaistiin Internetissä Vauva-lehden, Meidän Perhe-lehden sekä yvpl.fi (Yhden vanhemman perheiden liitto) keskustelu- ja ilmoituspalstoilla. Lisäksi ilmoitus julkaistiin ilmaisjakelulehti Tamperelaisessa sekä lehden Internet-sivulla. Miessakkien kautta kirjoituspyynnön onnistui lähettää järjestön sähköpostilistalle. Niillä sivustoilla, joissa oli mahdollista seurata kirjoituspyynnön lukukertoja, ylsivät ne jopa muutamaan sataan, mutta yhtäkään vastausta ei siitä huolimatta saapunut. Tästä syytä päädyin vielä lopulta hakemaan tutkimuslupaa eräältä eteläsuomalaiselta kaupungilta. Pyysin kyseisen kaupungin sosiaalityöntekijöitä lähettämään kirjoituspyyntöjä eteenpäin, mikäli heidän asiakkaisissaan olisi kriteerit täyttäviä henkilöitä. Kriteerinä oli, että mies joko tällä hetkellä on tai jossakin vaiheessa on ollut yksinhuoltajana. Pitkän odottamisen jälkeen sain lopulta sähköpostiini viestin, jossa yksi miehistä kertoi mahdollisesta kiinnostuksestaan osallistua tutkimukseen. Neljä tutkimukseen osallistuneista miehistä tavoitin tuttavaverkostoni perusteella, kuudes otti vielä yhteyttä sähköpostitse ja seitsemäs mies otti yhteyttä saatuaan kirjoituspyynnön sosiaalityöntekijältä. Kaiken kaikkiaan tavoitin tutkimustani varten seitsemän yksinhuoltajaisää.

Keskimäärin kirjoittaminen koettiin kuitenkin haastavaksi ja aikaa vieväksi, jonka vuoksi olin osaan kirjoituspyyntöön vastanneista yhteydessä vielä puhelimitse tarkentaakseni joitakin asioita. Kaksi miehistä koki haastattelun ainoana vaihtoehtona ja kolmannen kanssa kävin myös keskustelemassa kasvokkain, koska uskoin saavani kasvokkain laajemman kuvan hänen kokemuksistaan kuin kirjoituksen perusteella. Neljännen haastattelun toteutin puhelimen välityksellä pitkän välimatkan ja haastattelun ajanpuutteen vuoksi. Vaikka kirjoituspyyntö aineistonkeruumenetelmänä ei alun perin vaikuttanut toimivimmalta menetelmältä uskoin, että sen avulla olisi mahdollista tavoittaa yksinhuoltajaisia ympäri Suomea, koska matkustaminen pitkien matkojen päähän ei tullut kyseeseen. Kenties kiinnostuneita olisi ollut enemmän, mikäli aineisto olisi alun perinkin kerätty haastattelemalla.

Sekä kirjoituspyyntö että myöhemmin haastattelut toteutettiin puolistrukturoituna. Puolistrukturoidun haastattelun idea on, että valmiiden vastausvaihtoehtojen sijaan haastateltava vastaa omin sanoin haastattelijan etukäteen asettamiin kysymyksiin valmiiden vastausvaihtoehtojen sijaan. Haastattelutilanteissa oli lisäksi teemahaastattelun piirteitä, sillä tarkoituksena oli käydä läpi tietyt teemat ilman tarkkaa kysymyksenasettelua. (Eskola ym. 1998, 87.) Koska haastattelutilanteet olivat tilanteina hyvin avoimia, muodostuivat jotkut kysymyksistä vasta itse haastattelutilanteessa. Kysymykset olivat perustietoja lukuun ottamatta pääosin avoimia (D’Cruz & Jones 2004, 60) sekä haastatteluissa että kirjoituspyynnössä ja muutamaa ylimääräistä kysymystä lukuun ottamatta haastateltavat vastasivat samaan teemaan. Tutkijan muutamassa yhteydessä esiin nostamat, vihjaavat ja johdattelevat kysymykset, kuten ”ei mitään ihmettelyä ollut?” eivät johtaneet tutkittavia harhaan, sillä he muodostivat vastauksensa jämäkästi omaan kokemukseensa pohjautuen. Kaiken kaikkiaan haastateltavat kokivat pulmalliseksi sen, ettei haastattelussa ollut tarkkoja kysymyksiä, mutta siitä huolimatta he osasivat kuitenkin hyvin kertoa kokemuksistaan. Haastatteluiden kesto oli yhteensä neljä tuntia 50 minuuttia. Litteroituja liuskoja haastatteluista tuli yhteensä 68 ja kirjoituksista liuskoja yhteensä kahdeksan kappaletta. Haastattelut kirjoitettiin puhtaaksi fontilla 11 ja tekstityylillä Times New Roman rivivälin ollessa 1,15.

5.3 Tutkimusongelma

Tutkimustehtävän ratkaisemiseksi olennaisiksi tutkimuskysymyksiksi nousivat seuraavat kolme kysymystä:

1. Miten ympäristön suhtautuminen ilmenee yksinhuoltajaisien kertomuksissa?
2. Minkälaisiksi jäsenkategorioiksi yksinhuoltajaisien kokemukset jäsentyvät ja minkälaisia seurauksia näiden kategorioiden käytöllä on?
3. Minkä tyyppisiin perusteluihin ja käsityksiin sukupuolesta nämä kategorisoinnit näyttäisivät liittyvän?

Tutkimuksessa ympäristön käsite määriteltiin tarkoittamaan yksinhuoltajaisien sosiaalista verkostoa: sukulaisia, ystäviä, tuttavuuksia, naapureita, työpaikkaa, koulua sekä mahdollisia viranomaisverkostoja. Hypoteesina tutkimuksessa oli, että yksinhuoltajan sukupuoli vaikuttaa siihen, miten häneen suhtauduttiin, mikä otettiin analyysin kohteeksi kolmannen tutkimuskysymyksen muodossa. Tutkimuksessa aineisto määrittää sen, minkälaisia perusteluita ja käsityksiä sukupuolesta nousee esiin kunkin kategorian valossa eikä siis lähtökohtana ole etukäteiset sukupuolen muodostumisen teoriat.

5.4 Tutkimuksen eettisyys

Ajan hengessä ihmiset pyrkivät tekemään eettisiä ratkaisuja ja valintoja, jotta saisivat sosiaalista hyväksyntää eettisiksi määritettyinä ihmisinä. He ehkä kierrättävät tai ostavat eettisiä joululahjoja erottautumalla näin epäeettisistä ihmisistä, jotka eivät toimi vastaavalla tavalla. Eettisten valintojen korostaminen peittää kuitenkin alleen kaikki yksilön tekemät vähemmän eettiset teot ja valinnat. Toisinaan näitä valintoja puolustellaan sillä, että elää muuten niin eettisesti. Niin käy myös niille yhteiskunnan ”vähemmän” merkittävälle äänille, jotka valtavirta peittää alleen. Sosiaalityön ja feministisen tutkimuksen yhteinen tavoite on tuoda nämä äänet kuuluviin nostamalla esiin yhteiskunnallisia epäkohtia sekä pyrkiä myötävaikuttamaan alisteisessa asemassa olevien ihmisten tilanteen kohenemiseen (Kuronen 2009, 111; D’Cruz & Jones 2004, 30). D’Cruz ja Jones (2004, 28) puhuvat vaihtoehtoisten tietämisen tapojen esiin nostamisen tärkeydestä vallitsevien tietämisen tapojen

rinnalle osana eettisesti kestävästä sosiaalityön tutkimuksesta. Juuri tästä on kyse myös yksinhuoltajaisien äänen esille tuomisessa, sillä heidän subjektiiviset kokemuksensa ovat yksi keino päästä käsiksi siihen tietämykseen, joka muuten uinuu vallitsevien kategorisointien takana.

Myös tutkimuksen tekemistä käytännön tasolla ohjailevat eettiset suuntaviivat. Tutkimukseen osallistutaan vapaaehtoisesti ja tutkimukseen osallistuvia tulee informoida asianmukaisesti tutkimuksen tarkoituksesta ja julkaisukentästä. Eettisellä tutkimuksen tekemisellä viitataan lisäksi sellaisiin seikkoihin, kuin tutkittavien intimitetin suojaamiseen ja muihin hyviin tutkimuskäytäntöihin, kuten tutkimusaineiston säilyttämiseen turvallisessa paikassa, tutkittavien arvostamiseen yksilöinä ja tutkimustulosten vaikutusten ennakointiin niin yksilöiden kuin yhteiskunnan tasolla. Lähtöoletus tutkimuksen tekemisessä on, ettei tutkimukseen osallistuneiden elämää hankaloiteta tai vaikeuteta (D’Cruz & Jones 2004, 22).

Osa tutkimukseen osallistuneista kertoi vaikeista ja hyvin intiimeistäkin asioista, mikä ei ole selviö. Toisaalta se, että tutkimukseen osallistuneet miehet antoivat suuren panoksensa tutkimuksen mahdollistamiseksi tekemisessä, saattoi itse tutkijana toimia kuuntelijana ja antaa puolestaan heille tilaa puhua. Tällainen intiimien asioiden kertominen sisältää sanattoman sopimuksen siitä, että kerrottuja asioita ei käytetä väärin ja että tutkija myös käyttää harkintaansa siinä, mitä tuo esiin tutkimuksen kontekstissa.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimuksen aineisto oli pieni, mutta kirjava. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston tieteellisyyden kriteerinä ei kuitenkaan ole aineiston määrä, vaan ennen kaikkea sen laatu (Eskola ym. 1998, 18). Olennaista on analysoida pienikin määrä tapauksia mahdollisimman perusteellisesti ja antaa tutkimuskohteesta historiallisesti yksityiskohtainen ja tarkka kuva (emt.). Eskolan ym. (1998, 138) mukaan laadullisen aineiston analyysillä pyritään saamaan selkeyttä ja mielekkyyttä aineistoon tiivistämällä sitä ja tuottamalla siten uutta tietoa tutkittavasta aiheesta. Aineiston diskursiivinen lukutapa on välttämätöntä sikäli, kun tarinoita ei ymmärretä suorina todellisuuden heijastumina, vaan kulttuurissa tuotetuiksi kulttuurituotteiksi (Emt. 140). Todellisuus ymmärretäänkin sosiaalisesti konstruoiduksi, ajassa ja paikassa muuttuvaksi, jonka rakentamiseen jokainen ihminen antaa oman panoksensa. Kieli ei toimi sosiaalisen todellisuuden neutraalina heijastajana, vaan yhtä lailla kuin se rakentaa sosiaalista todellisuutta se on myös sen tuote (Eskola ym. 1998, 141).

Aineiston analyysimetodina käytettiin edellä esiteltyä jäsenkategoria-analyysia. Menetelmän on nähty sopivan tutkimuksen aineiston analysoimiseksi, koska se pureutuu kategorioihin ja niiden jäsentymiseen ja koska kategoriat toimivat yhtenä tapana tehdä ympäröivää maailmaa ymmärrettäväksi. Tutkimuksen lähtökohtana on, että ympäristön suhtautumista tarkastellaan ennen kaikkea kategoriasidonnaisten määreiden ja niiden jäsenkategorioihin vihjaavan luonteen kautta. Kategoriat ovat tämän ihmisten välisen vuorovaikutuksen yksi keino jäsentää maailmaa, ja niiden käyttämisestä seuraa sosiaalisten järjestysten muodostuminen ajallisesti ja paikallisesti. Kategorioita tutkimalla päästään käsiksi siihen ymmärrykseen, miten kategoriat ovat jäsenyneet sen sijaan, että niihin orientoiduttaisiin sellaisina faktisina asiointiloina.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, miten ympäristön suhtautuminen ilmenee yksinhuoltajaisien kertomuksissa, vastataan analyysissä tarkastelemalla sitä, miten aineistosta esiin nousevia jäsenkategorisointeja rakennetaan. Eli minkälaisia sanavalintoja, erotteluita, ominaisuuksia, oikeuksia, velvollisuuksia, kompetensseja tai kategoriasidonnaisia toimintoja jäsenkategorisointien tuottamisessa on käytetty. Toiseen tutkimuskysymykseen on vastattu nostamalla esiin aineistossa esiintyvät yksinhuoltajaisia koskevat jäsenkategorisoinnit. Kolmanteen tutkimuskysymykseen on

vastattu analysoimalla esiin nousseiden jäsenkategorisointien sukupuolittuneisuutta. Yhteenvedossa on koottu yhteen tutkimuksen tuloksia ja eritelty kategorioiden käytöstä aiheutuvia potentiaalisia seurauksia.

6.1 Kalle – ”siinä oli jokikin nainen että täytyy hattua nostaa, kun sanoi joskus”

Kallen yksinhuoltajaksi tulo sijoittuu 1980-luvun puolivälin tienoille. Kalle ehti olla poikansa yksinhuoltajana noin viisitoista vuotta, mutta määritteli itsensä edelleen yksinhuoltajaksi, sillä hän kertoi poikansa tarvitsevan tukea aika ajoin. Kallen yksinhuoltajaksi tulo oli seurausta pojan äidin mielenterveyden häiriöistä ja alkoholismista.

”Sitten huomaa että niinku tää ympäristö, monet naisetkin, että ne oli määrättyllä tavalla oikein ne sano et ei ne ihailu mutta kuitenkin oli sillai että tota että sain siitä semmosta että, ku se oli mulle tosi tärkeä se lapsi, eihän mulla ollut omaa elämää sanotaan kymmeneen vuoteen, että ei mulla ollut mitään naiskavereita eikä mitään, että mä pidin sitä niin tärkeenä sitä pojan harrastuksii hän, mä eli niinku hänelle vaan oikeastaan suoraan sanottuna.”

”Ja sitten tää just niinku, vanhemmat miehet ni se oli mielenkiintosta, ku ne oli sitä mieltä että onks se sulla se poika! Se oli se oli, siihen aikaan, nykyään se ei oo enää mikään semmonen, siihen aikaan moni oikein sanoi mulle että kuin se, kuin se sulla voi olla se poika -- Se oli hyvä yks entinen naapuriki sano ku mä näin sen jossain, -- ku hän kysyi että missä poika on, mä sanoin että kyllä se mulla hoidossa on tai mun huollossa on, ni sano et sulla! Nauratti.”

Kalle on kokenut sekä lähes ihailua että ihmettelyä poikansa kasvattamisesta yksin yksinhuoltajana ollessaan, mutta vielä pojan ollessa aikuinen on hän saanut positiivista palautetta siitä, miten on poikansa kasvattanut hyvin. Ihailu on toteutunut pääasiassa joidenkin naisten ja ihmettely erityisesti vanhempien miesten toimesta.

H: ”Kyllä, se on ollut niin ihmeellinen asia.”

M: "On ollut joo, se on aika harvinaista, niitä ei kauheesti.. Ja se että onhan se tavallaan niinku vieläkin."

"Muuten viimeinen myönteinen palaute, -- siitä ei ole muuten aikaa ku kaksi vuotta, ni sano että olet sää hyvin sen poikas kasvattanut. Sillon tuntu..."

"Yks semmonen kauppias ku antoi hyviä neuvoja, määki aina puhuin sen kanssa, se aina rohkasi ja sano, että hyvin kasvatit. Joo, kerranki ku poika huusi siinä lattialla ku mä en ostanut karkkia, mites se sano, että tää on, mites se sano tota "tää aina lämmittää mieltä", naurua."

Tässä yhteydessä nousee esiin harvinaisuuden kategoria, jonka Kalle yhdessä tutkijan kanssa tuottaa.

"Se on, mä sanon että se on ollut, se on nostanut mua aika paljon. Sitten muutamia semmosia ihmettelyitä, mutta mä oon kattonut, että se on jotenki tyhmä se ihminen. Silloin kato ku tää oli tää, tilanne päällä niin sillon, mä huomasin et mua halveksuvasti katsottiin kato emäntä sanoi, että mä pahoinpitelen häntä -- " ...kun vieras ihminen kehuu jotain, liittyy myös tähän yksinhuoltajuuteen, et kehuu jotain, ni se niinku nostaa ihmistä ja itsetuntoa ja sit tekee et hei, mä olen jotain, ettei ajattele et mä en oo mitään, mä oon kurja, elämä on kurjaa ja kaikki on kurjaa."

Kalle itse on kokenut saamansa positiivisen tuen itsetuntoa nostattavana asiana, mikä auttoi häntä vaikeiden kokemusten edessä. Sitaatissa jää hieman epäselväksi se, millä tavoin kummajaisen kategoriaa voi soveltaa Kallen tilanteessa. Kummajaisen kategoria voi muodostua niistä ihmettelyistä, että miten ihmeessä Kalle voi olla lapsensa ensisijainen huoltaja perustuen siihen selitykseen, että miehen yksinhuoltajuus on jotakin perin poikkeuksellista ja epätavallista vielä 80-luvulla ja huoltajuus kuuluu ennen kaikkea lapsen äidille. Kalle ei kuitenkaan täysin omaksunut kummajaisen kategoriaa ja vastusti sitä toteamalla, että piti tyhminä ihmisinä muutamia ihmettelijöitä.

"Mutta olen saanut ihmisiltä, että olen saanut semmosta myönteistä palautetta sain sillon, et tota et...siinä oli jokukin nainen että täytyy hattua nostaa, kun sanoi joskus. Vaikka virheitä määki tein aika paljon siinä kasvatuksessa, et kyl mä nyt kasvattaisin toisella tavalla kuitenkin."

Sitaatissa metafora ”hatun nostaminen”, jota jokukin nainen Kallelle oli sanonut, viittaa kulttuurisesti johonkin sellaiseen tekoon, joka ansaitsee erityistä huomiota. Yhteiskunnassa yleisesti ottaen näkyvissä oleville yksinhuoltajille, jotka pääasiassa ovat naisia, ei juurikaan nosteta hattua vaan kokemukset saattavat olla melko päinvastaisia. Kallen lausuman kontekstista on tulkittavissa, että hatun nostaminen on viitannut poikkeuksellisen vastuun ottamiseen juuri isän ja miehen toimesta ja lausuma kertonee myös oletuksesta, että yksinhuoltajaisä voisi kasvatuksen suhteen olla jonkinlainen erikoisosaaja, jonka Kalle sitten kumoo sanomallaan.

”Mulla oli tuolla kaks kolme työkaveria mitä mä sain puhuu, ku mulla oli joskus semmonen tarve puhua et ku osa niin, sit siellä oli semmosii ku kuulusteli. Osa ei tietysti ymmärrä sitä ku ei ne ymmärrä sitä että kuin mä sen lapsen, miksen mä äitille sitä antanut, et osa oli semmosii sitten tietenkin.”

Se taas, minkälaisista kulttuurisista seikoista ihmisten sanomiset johtuvat, ei välttämättä tarkoituksella liity tällaiseen itsetunnon nostattamiseen, vaikka se sanomisista seurannut onkin. Osittain ihannoivaa suhtautumista yksinhuoltajaisää kohtaan saattaa selittää se, että Kallen ollessa yksinhuoltajana pienelle pojalleen ei isien osallistuminen lastenhoitoon ollut vielä siinä määrin niin tavallista kuin nykyään. Kalle itse tekee erottelua nykypäivään ja vertaa, että lapsen asuminen isänsä kanssa ei ole enää niin epätavallista. Toisaalta kyse voi myös olla feminiiniseksi mielletävän käyttäytymisen arvostamisesta miehessä, kun taas joidenkin vanhempien miesten, tuttavamiehen ja miespuolisten kollegoiden ihmettely siitä, miksi lapsi on isällään, voi kieliä sekä halveksuvasta suhtautumisesta epämaskuliiniseen toimintaan tai yleisesti suhtautumisesta norminvastaiseen toimintaan sikäli, että isä ei voisi olla lapsen ensisijainen huoltaja.

”...tähän huoltajuuden siirtoon, että mä sain niinku koulutusta siihen, et mä kävin siellä. -- Ja sit sen jälkeen ku se huolto-oikeus määrättiin niin siihen tehtiin semmonen ohjelma, mä kävin siellä, olisinko mä käynyt jonku vuoden verran ainakin. Ja mä sain niinku itsekin sit semmosta, jonkinnäköstä vahvistusta. Mun itsetunto oli siinä vaiheessa aika nollilla et ku ne, hänhän kaiken maailman juttuja

täällä levitti. -- Määhän sain tähän tukea ku mä olin siellä...tämmönen kasvatus ja mun oman jaksamisen, se oli niinku aika iso tuki, että se auttoi mua tosi paljon ja.. että se henkinen tuki on tosi tärkeä ja tietysti jos yhteiskunnassa ois rahaa ja halua niin se taloudellinen tuki myös ois tosi tärkeätä, että jos sää sinnittelet koko ajan et, meilläkin oli joskus sillai et meillä oli tyhjiä pulloja ku mein oli rahat loppu, ni tota sit tota, niistä saatiin vähän et saatiin jotain ostaa.”

Mielenkiintoista on, että vaikka Kalle oli jo ennen vanhempien eroa osallistunut aktiivisesti lapsensa hoitamiseen, jostakin syystä yhteiskunta määrittä Kallen yksinhuoltajana tarvitsevan tukea kasvatustehtäväänsä ja jaksamiseensa. Jaksamisen ongelmat liitetäänkin monesti yksinhuoltajuuteen liittyväksi ominaisuudeksi, mutta mikä tekisi yksinhuoltajasta - tässä tapauksessa isästä, vanhemman, joka tarvitsee tukea kasvatuskysymyksiin? Onko tuen antamisessa ollut kyse siitä, että Kallea on pitänyt ”kouluttaa” vain sen vuoksi, että hän on ilmentänyt perin epätavallista huoltajuusmuotoa 80-luvulla? Todennäköistä ei ainakaan ole, että kaikki vastaavassa tilanteessa olleet yksinhuoltajaäidit olisivat saaneet tällaista koulutusta, sillä he ovat äitejä ja äidin kategorialle on ominaista, että äidin oletetaan osaavan huolehtia lapsestaan. Isän kategoria, puhumattakaan yksinhuoltajaisän kategoriasta ilman äidin apua, ei taas ole kulttuurisesti sisältänyt tällaista luonnollista osaamista, vaan aikojen kuluessa isien on tullut opetella vanhempana olemisen taitoa. Yksinhuoltajaisän kategoria puolestaan on ollut erikoisen jakautunut, sillä toisaalta heitä pidetään omnipotentteina ja toisaalta taas avuttomina ja kyvyttöminä. Todellisuudessa vanhemmaksi, yksin- tai kaksin, ei kuitenkaan synnytä, vaan kasvetaan.

Sitaatin lopussa Kalle myös ottaa kantaa yhteiskunnan yksinhuoltajille tarjoamiin tukiiin ja valottaa, että heilläkin rahat olivat hyvin tiukilla. Vähävaraisuus on totuttu kulttuurisesti liittämään yksinhuoltajaäitien ”ominaisuudeksi”, joka on jättänyt pimentoon sen seikan, että harvemmin yksinhuoltajaisät ovat todellisuudessa yhtään sen paremmassa tilanteessa. Puheenvuoro pyrkii liittämään vähävaraisuuden myös sellaiseen yksinhuoltajan kategoriaan, johon mahtuisi myös miehen jäsenyys.

Kallen mukaan suvun suhtautuminen hänen puoleltaan oli neutraalia, mutta arveli sen johtuvan siitä, ettei suku kauheasti asiasta tiennytkään mitään. Äidin puolen suvun Kalle kuvaili kovasti painaneen päälle ja heidän ollessa joukolla todistamassa oikeudessa oli Kallella puolestaan todisteena vain viranomaisten paperi.

”Se oli, mut kyllä se aika tiukkaa oli taloudelle ku siihenki aikaan työttömyys iski ja työmaallakin montaki kertaa tämmöset nuoremmat miehet laitettiin ensin pois vaikkei ne, ei ne välttämättä tiennyt niin tarkkaan mikä mun tilanne on, mut loppuvaiheessa mää sit sanoin jo ku mää sain ton lomautuslapun et, et joku muu lähtee et, sit mää oon saanu puhuttua sillai sen... ”

Työpaikkansa suhtautumisesta Kalle kertoi, että hänen silloisen työpaikkansa politiikkaan kuului, että työpaikalla oli kaksi puoluetta, mutta hän itse pysytteli puolueettomana ja kertoi tunteneensa, että mahdollisesti tästä syystä pääluottamusmiehkään ei noteerannut hänen tilannettaan. Kalle jäi näkymättömän yksinhuoltajan kategoriaan omien sanojensa mukaan työpaikan politiikasta johtuen. Kallen mukaan nykyään asioihin suhtaudutaankin eri tavalla ja kertoi, että hänen nykyisellä työpaikallaan huomioidaan ihan eri tavalla tällaiset asiat. Lopulta Kalle oli itse vanhalla työpaikallaan aktiivisena osapuolena tuomassa esiin erilaista tilannettaan verrattuna muihin työntekijöihin.

”Mm, poikaa kohdeltiin aika hyvin ala-asteella. -- peruskoulussa (yläkoulussa) rehtori kohteli poikaa tosi hyvin, ei koskaan mitään, yläasteella, ei minkäänäköstä ongelmaa. -- Vaikka sanon että poika oli aika villi ja teki kaiken maailman kujeitaan siellä et ois saanut enemmänkin jotain sanoa, mut kyl se. Kyl se hyvin meni siellä.”

Kalle toi esiin, että pojan ollessa yläasteella yksi koulun opettajista tiesi heidän tilanteensa aika tarkkaan. Kontrasti villin ja kujeita tekevän pojan sekä koulun suojelemaan suhtautumisen välillä on perin kiehtova siitä näkökulmasta, että monesti yksinhuoltajaperheiden lasten mahdolliset ongelmat tulkitaan liittyväksi yksinhuoltajuuteen ja asiasta tehdään numero, vaikka ongelmilla tai ”kiltin” lapsen käytöksestä poikkeavalla käytöksellä ei mitään tekemistä itse huoltajuusmuodon kanssa olekaan. Monesti tällainen sormella osoittelu koetaan stressaavana, joten kyseisen koulun opettajilla lienee ollut

viisautta ymmärtää suhtautua poikaan tasa-arvoisesti siinä missä muihinkin oppilaisiin myös sikäli, että villistä lapsesta ei tekemällä saa kilttiä, kuten ei myöskään toisinpäin. Toisinaan asioiden hyväksyminen sellaisenaan on hedelmällisempää, kuin ongelmien juurruttaminen esimerkiksi yksinhuoltajuudesta johtuvaksi.

Sitä, että Kalle kertoi yhden opettajan tietävän heidän tilanteensa hyvin, voisi tietenkin tarkastella myös toisesta näkökulmasta: suhtauduttiinko villeyteen ja kujeisiin suopeudella siksi, että Kalle oli yksinhuoltajamies? Katsottiinko yleensä koulussa epätoivottavaa käytöstä suopeudella siksi, että villeyden ja kujeiden tekemisen ajateltiin sittenkin johtuvan yksinhuoltajuudesta? Kolmas potentiaalinen selitys voisi löytyä myös täysin toisaalta, ”pojat on poikia” – selityksestä. Tällainen pohdinta tuo esiin sen, että vaikka toisten ihmisten suhtautumista voi pyrkiä selvittämään subjektin kokemusten perusteella, eivät asenteiden taustalla olevat motiivit silti välttämättä avaudu tulkitsijalle. Joka tapauksessa, olivat motiivit mitä tahansa, toisaalta Kalle tulee tilanteensa vuoksi selkeästi määritetyksi yksinhuoltajan kategoriaan, mutta hyvin erilaiseen verrattuna siihen tuntemaamme yksinhuoltajan kategoriaan, johon suhtautuminen näkyy yleensä vähintään sillä tasolla, että yksinhuoltajan jaksamisesta ollaan huolissaan eri viranomaisten tahoilla.

6.2 Arto – ”mutta se, että se koettais niinkun jotenkin, ympäristölle niinkun urotekona...”

Arto oli haastatteluhetkellä ollut 13-vuotiaan poikansa yksinhuoltajana noin viisi vuotta. Aiemmin poika oli asunut sekä äitinsä ja sittemmin täysi-ikäisen sisarensa luona, kun äidin alkoholinkäyttö oli muuttunut hallitsemattomaksi ja äiti oli ollut itsekin sitä mieltä, ettei pystyisi enää huolehtimaan pojastaan. Arto oli ollut myös aiemmin vuoden ajan toisen, 17-vuotiaan poikansa yksinhuoltajana, joka oli muuttanut isänsä luokse opiskeluidensa vuoksi. Arto oli haastatelluista ainoa, joka oli mennyt uudelleen naimisiin. Uusi puoliso kertoi auttavansa Artoa pojasta huolehtimisessa, mutta korosti kuitenkin, ettei ole pojan äiti vaan että äiti on toisaalla.

”Joo, ja siis ihmisillä on eri aikoina erilaista, erilaista kykyä ottaa poikkeuksellista vastuuta erilaisissa asioissa, vastuuta me voidaan ottaa monessa eri asiassa, mutta tässä kysymyksessä oli tämä,

lastenhoidollinen ja sen vastuun ottaminen, joka ei mieheltä ole ihan yhtä luonnollista, isältä kuin äidiltä, mun käsittääkseni niin, niin sen aprikoiminen ja ku siihen oli tarjolla toinenkin vaihtoehto niin, se meni luontevasti näin.”

Arto kuvaili vastuunotto kykyänsä lisääntyneen ajan kuluessa ja olosuhteiden muuttuessa.

”...koska tietysti minulla luontainen halu on huolehtia pojistani ja mutta kuitenkin katsoa siihen se järkevä kohta, etten lähde haukkaamaan liian isoa palasta, että mun täytyy myös olla realistinen, koska lastenhoitotehtävä ja yksinhuoltajan tehtävä, niin se on erittäin vaativa tehtävä ja ihmisen täytyy niin kun olla niin kun valmis siihen, siis itsen ja semmonen realiteetit yhdistettynä siihen haluun kaikkien palasten täytyy...mää koen sen erittäin vastuullisena, mutta en negatiivisessa mielessä.”

Halu huolehtia, olla valmistautunut ja realiteettien tajuaminen rakentavat Arton käsitystä yksinhuoltajuudesta erittäin vaativana ja vastuullisena tehtävänä. Mistä odotukset oikeastaan alun perin kumpuavat, sillä tuntuu hankalalta kuvitella, että ne olisivat vain Arton omia ajatuksia. Sisältääkö ”täytyy niin kun olla niin kun valmis siihen” ajatuksen siitä, että miehellä on oltava tietty ymmärrys asioista ja ymmärrettävästi halu huolehtia lapsista, ennen kuin ryhtyy yksinhuoltajaksi? Mikäli näin on, ei ole ihme, että ainakin kaikki tutkimukseen osallistuneet isät vaikuttivat hyvin sitoutuneilta tehtäväänsä.

”...Ja ne on kaikki päätökset tehty yhdessä sosiaaliviranomaisten kanssa plus siellä nyt parhaillaan on ollut seitsemänkin naista ja pari miestä, että näissä kokouksissa ja missään kokouksissa ei ole ollut vastakkainasettelua.”

Arto kertoi, että vastuun siirtymisestä kokonaan isälle sovittiin kokouksessa ja kaikki allekirjoittivat sopimuksen ilman soraääniä. Arto myös kertoi, että kaikki tehdyt päätökset ovat olleet kaikkien toiveiden mukaisia. Hän tuo erikseen esille kokouksessa olleen eri sukupuolen edustajia ja toi esiin, ettei kummankaan vanhemmuutta sellaisenaan asetettu paremmaksi tai huonommaksi vaan päätös pojan asumisen siirtämisestä liittyi enemmän olosuhteiden muutoksiin. Tämä voitaneen tulkita yhtenä ilmentymänä lapsen edun käsitteen rantautumisesta huoltajuuskeskusteluihin, jolloin lapsen asumista arvioidaan ennen kaikkea lapsen parhaaseen perustuen.

”Ja silloinkin kun minä olin yksinhuoltajana, niin kun on nyt tavallaan juridisesti nyttinkin, niin silloin minä en olisi tähän hommaan lähtenytkään, mutta sain pojan äidin vanhemmilta sitoumuksen, taikka suostumuksen, että he osallistuvat näinä, näinä aikataulullisesti huonoina aikoina niin, pojan hoitoon...ennen nykyisen puolisoni meille muuttamista”.

Haastattelijan kysyessä tiedettiinkö Arton työpaikalla hänen tilanteestaan, Arto oli jo aiemmin pohjustanut aihetta. Arton ei tarvinnut pyytää työpaikaltaan erityisjärjestelyitä kaksivuorotyönsä muuttamiseksi, sillä pojan isovanhemmat olivat suurena apuna niiden työvuorojen aikana, kun Arto ei pystynyt huolehtimaan itse pojastaan.

”Mulla ei ollut mitään erikoistoivomuksia työpaikalle tän asian johdosta, eikä siitä missään niinku erityisesti keskusteltu, ehkä jossain keskustelussa tuli ilmi, mut ei se ollut mitenkään niinkun, siellä sit agendalla.”

H: Joo. Niin mä mietin, et millanen työyhteisö se ylipäänsä on, että ko oot sellaisessa miehisessä ammatissa, niin se työyhteisö on varmaan aika miesvaltainen...et puhuuko siel ylipäänsä ihmiset niinko perheasioistaan”

E: ”No jonkin verran, mutta niin ei siellä ei siellä mun käsittääkseni niin muita yksinhuoltajia kyllä oo... -- Niin ei me kyllä, ei ei me, et me mainitaan ja varmasti niinku tietoisuus on jollain tavalla lasten lukumäärästä kellä on lapsia ja joku kysy aina et kuinkas sun lapset jakselee... -- ...siellä työmaallahan keskustellaan niinkun työasioista, totta kai nyt tauoilla keskustellaan ihan loton peluusta lähtien... -- ...että jokainen hoitaa kotona asiansa sitten niinkun hoitaa ja työmaalla niinku hoitaa.-- Mutta ei se lastenhoito niinkun tollasessa miestyöyhteisössä niin, oo niinkun sillaiten tapetilla.”

Arton yksinhuoltajuus ei työyhteisössä tullut sellaisenaan esiin Arton onnistuttua järjestämään lastenhoito ilman työaikajärjestelyitä tai työpaikan vaihdosta. Perusteluiksi Arto myös nosti, että kiinnostus on kohdistunut lasten kuulumisiin eikä niin ikään siihen, kuka lapsia hoitaa. Arto myös perusteli, että työmaalla puhutaan työasioista ja teki eroa naisvaltaiseen työyhteisöön, jossa lastenhoitoasiat puolestaan ovat tapetilla.

”...mul ei oo minkäänäköst niinku semmosta negatiivista eikä positiivista palautetta tullut, että se on, se on niinkun, sitä ei oo palloeltu koska se ei oo tavallaan, koska se on niin hyvin suunniteltu munkin osalta, koska oli mahdollisuus suunnitella, niin tota, ei siinä oo, se ei oo niinkun missään keskustelussa ollu niinku pääaiheena.”

Edelleen työkavereiden sekä ystävien ja tuttavien reagoinnista puhuttaessa Arto toi esiin seuraavaa:

”Että kyllä siitä on joskus puhuttu ja kysytty, että no kuinkas se ja, minäkin monta kertaa puhun työmaalla pojan asioista, että nyt on alottanut uutta harrastusta ja semmosta, mut ei niinkun ja ihmiset sitten kuuntelee ja sillon mutta ei, ei siinä oo niinkun mitään semmosta, joka säväyttäs.”

Jopa yllättävän vastauksen Arto tarjoaa toteamalla, että ihmiset sitten kuuntelevat, mutta yksinhuoltajaisyydessä ei ole mitään sellaista, joka säväyttäisi. Arto kuvasi työpaikkansa kulttuuria siten, että jokainen hoitaa kotona asiansa miten hoitaa ja samoin työmaalla. Tällaisessa kulttuurissa ei ehkä myöskään kuulu tapoihin kommentoida toisten asioita, mutta kuunteleminen sen sijaan on merkittävässä roolissa. Erityisen kiinnostavaa on, että Arto vielä lopuksi toteaa, ettei yksinhuoltajuutta mielletä niin kummalliseksi puheenaiheeksi. Onko kokemus tästä sittenkin seurausta siitä, ettei toisten asioihin puututa vai voisiko se miesvaltaisessa työyhteisössä määrittäytyä niin erikoiseksi aiheeksi, ettei siihen osata suhtautua ja siitä ei sen vuoksi puhuta?

”...Ei se oo kauheen voimakasta se niinku se, että hoidetaanko, niinkun ystäväpiirin reagointi siihen, että hoidetaanko yksin vai yhdessä niin lapsia, että niistä puhutaan niistä lapsista riippumatta siitä kuka niitä hoitaa, että se ei muutu niinkun mihkään se, mutta se, että se koettais niinkun jotenkin, ympäristölle niinkun urotekona taikka sitten negatiivisuutena niin semmosta ei mun näkökulmasta oo ilmenny.”

Arto pohtii suhtautumisen neutraaliutta korostamalla lapsen kohdistuvaa huomiointia sen sijaan, että siinä olisi jotakin ihmeellistä, kuinka monta henkilöä lopulta lapsesta pitää huolta. Sitaatin lopussa Arto viihjaa *sankarin* kategoriaan kategoriasidonnaisella määreellä uroteko, jonka olemassaolon Arto tiedostaa, mutta jota hän ei itse ole kohdannut ympäristönsä taholta. Yhtä kiehtovaa on se, että Arton kokemusten perusteella hänen yksinhuoltajuutensa ei ole tullut määrittäneeksi *negatiivisuutena*, kun

taas feminiiniseen yksinhuoltajakäsitykseen on aikojen kuluessa liitetty jonkin verran negatiivisia ominaisuuksia. Kaiken kaikkiaan on tulkittavissa, että tällainen negatiivisuuden puuttuminen kielii siitä, että yksinhuoltajaisuus ainakin Arton kohdalla on toteutunut perin neutraalissa valossa.

”Että, mutta onhan se aina niin tota, ja tottakai siinä jää niin tota sitten lapsen huolehtimisesta, ko siinä on eroo huolehtiiko kaksi aikuista vai yksi aikuinen, että se on, jos sen yksi aikuinenkin huolehtii niin se voi elää hyvin tyytyväistä elämää, vaikka se olis se huolehtiminen niinkun viiskymmentä prosenttia tai yleensä se on enemmän, kun siis prosenteissa, sanotaan näin, et jos se on kahdella aikuisella sata, niin se on ehkä maksimissaan kahdeksankymmentä, seittemänkymmentäviisi prosenttia sit yhdellä, mutta se ei oo niinkun viiskymmentä prosenttia.”

Arto tuo mielenkiintoisella tavalla esiin omana pohdintanaan jotakin sellaista, joka vastustaa yksinhuoltajuuteen liitettäviä negatiivisia määreitä, kuten puutteita lasten kanssa vietetyssä ajassa. Mielenkiintoisen pohdinnasta tekee se, että se vastaa kiertävästi siihen, minkälaisia tapoja ympäristöllä on suhtautua yksinhuoltajuuteen ja selostuksellaan vastustaa yksinhuoltajuuden kategorisointia puolet vähäisemmäksi vanhempana olemiseksi. Suinkaan kaikissa kahden vanhemman perheissä lapsista ei huolehdi kumpikin vanhempi, joissakin ei kumpikaan ja toisissa huolehtiminen on ydinperhettä laajemmalla tasolla.

”...Tää on niinkun kasvamista lapsen mukana.”

Lopulta yksinhuoltajuuteenkaan ei olla valmiita, vaan siihen kasvetaan ja siitä opitaan.

6.3 Jouko - “hyvin harvoin puhutaan yksinhuoltajamiehiä”

Joukon yksinhuoltajaksi tulo ajoittuu Arton tavoin 2000-luvun puolivälin tienoille, jolloin hänen poikansa oli alle kymmenvuotias. Joukon kokemukset ovat sikäli samansuuntaisia Arton kanssa, että suhtautuminen on ollut siinä mielessä hyvin neutraalia, että mitään kommentteja aiheeseen liittyen ei tullut yhtä lukuun ottamatta. Kuitenkin Joukolla on jäänyt mieleen ihmisten hieman arasteleva suhtautuminen.

”Niin tota, emmä emmää kiinnittäny siihen huomiota oikein. Kyllä ne vähän sillai, jos mä sanosin, jotenkin vähän arastellen, noin. Mut ei mitään kommentteja sen enempää niinku tullut. -- Ei ainakaan kukaan puuttunut, joo. Ei sanotaan, ei positiivisessa eikä negatiivisessa mielessä.”

”Ainoo tää Timo tää, mun hyvä kaveri nii, ni hän niinku sitä että oivoi että ku tällä tavalla sitten niinku kävi. -- Jajaja, Timo sanoi mulle että koittakaa sitten vaan pitää pojasta hyvää huolta. – Että hän oli niinku sillai huolissaan, mutta mutta no hän ehkä sanoi tällai näin siinä sitten että, otti tällä tavalla niinku osaa asiaan. -- Mää sanoin joo että kyllä pidetään, että niinku ulkopuolinen, joka on jotain niinku sanonut.”

Joukon yksinhuoltajuuden oikeutus tapahtuu sitaatin kontekstissa huolenpidolla. Jouko kertoi, että on aina pyrkinyt siihen, että jos joku homma otetaan, niin se tehdään kunnolla tai sitten ei tehdä ollenkaan.

”Mutta kato kyllähän se niin on, että ku puhutaan aina miesten ja naisten tasa-arvosta, kyllä mäki kannatan sitä, että miehet olis tasa-arvosia naisten kanssa sanotaan tällä tavalla, tältä kantilta ajatellen et nii, jos mä olisin nainen niin..mm. Ni kyllähän yhteiskunta muhun, olettasin, suhtautus ihan eri tavalla. Paljon niinku suopeemmin. Mitä nyt, ku mä olen mies. Siis aina puhutaan vaan, että yksinhuoltajanaisia, yksinhuoltajaäitejä. Hyvin harvoin puhutaan yksinhuoltajamiehiä.”

Yllättävän näkökulman Jouko nosti esiin pohtiessaan naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä eroja yhteiskunnan suhtautumisessa yksinhuoltajaisiin ja yksinhuoltajaäiteihin. Hän nostaa sitaatissa esiin yksinhuoltajamiesten *näkymättömyyden* ja jonkinlaisen *hylkiön* kategorian suhteessa yksinhuoltajaäiteihin, joihin yhteiskunta suhtautuu hänen sanojensa mukaan paljon niinku suopeemmin. Jouko yhdistää toisiinsa tuen saamisen ja yksinhuoltajaäidin kategorijäsenyyden näkyvyyden, toisaalta tuen saamisen ja naiseuden tekemällä eroa lausumalla ”mitä nyt, ku mä olen mies”. Jouko toteaa, että hänen kommenttinsa oli ”puolihuuli”, mutta vähintäänkin mielenkiintoinen sellainen.

H: ”Mut mä ajattelen sitä, et jos sä et oo kuitenkaan kokenut mitään erityistä suhtautumista, tässä niinkun ihmisiltä tai viranomaisilta, ni se sit et kuitenkin sul on semmonen kokemus, et jos sä olisit yksinhuoltajaäiti, ni suhun suhtauduttas jotenkin suopeemmin?”

”Mä olettaisin että mä saisin niinku jotain, apua, paremmin. Mutta jos yksinhuoltajaäiti tässä niinku olis, niin eihän se pystyisi asumaan tämmösessä edes. Sehän olisi ilman muuta tuolla jossain kerrostalossa, se saisi kaikki vuokratuet ja kaikki, maksettais eteen, suurin piirtein. -- Mä olen pojalle monta kertaa sanonut, että meillä on niin kauan hyvin, ku meille vesi tulee ja vesi menee, katto päin päällä ja on lämpöä. Ja puista saa puilla lämpöä.”

Jouko liittyy yksinhuoltajaäidin kategoriaan sellaiset kategoriasidonnaiset määreet kuin kerrostalo ja vuokratuki ja kaikki tekemällä eroa suhteessa itseen omakotiasujana, ei niinkään yksinhuoltajaisänä tai miehenä. Joukon puolihuulessa saattoi hyvinkin olla vinha perä, sillä tällaiset kategoriasidonnaiset ominaisuudet ja oikeudet muodostavat yksinhuoltajan hegemonista kategoriaa, joka hylkii ainakin miehiä, isiä ja omakotiasujia. Kun jostakin kategorijäsenyydestä tulee suljetuksi ulos sukupuolensa perusteella vaikka teoriassa kuuluukin samaan kategorijoukkoon, on luonnollisena seurauksena, ettei tällöin tule myöskään nähdä. Krokin (2009, 5) yksinhuoltajuutta koskevassa tutkimuksessa tutkimukseen osallistumisen edellytyksenä oli vähävaraisuus, tutkimuskohteena olevassa lähiössä asuminen ja vastuun kantaminen yksin lapsista, jotka myös ylläpitävät tätä samaista yksinhuoltajuuden hegemoniaa.

”Mutta sitten alkaa olla tiukkaa tämmösestä – tarvis saada silmälasit, tarvis mennä hammaslääkäriin, vaatteista puhumattakaan, niin että niitä ei sitten enää, että jostain tarvii kiristää. -- Mutta kyllä mä tässä niin alas oon vetäny kaikki, mitä vaan on. Mutta ei tässä silti, ei tässä nyt nälkää ole kärsitty, mutta sanotaan, että vahvasti haittaa harrastuksia.”

Jouko tuottaa puhetta vähävaraisuudesta sijoittamatta kuitenkaan itseään suoraan yksinhuoltajan jäsenkategoriaan, johon on aiemmin tullut liittäneeksi juuri vähävaraisuuden yhteiskunnan tukien saamiseen viittaamalla. Toisaalta se liittyy juuri siihen, että Jouko ei löydä itselleen paikkaa yksinhuoltajan jäsenkategoriasta.

H: ”Mitä yksinhuoltajuus on sulle merkinnyt?”

”...Vastuu ainakin on niinku kasvanu, koko ajan, siis ja huoli ja murhe, siis niinku, ku mä oon ainut sitten niinku, se viimeinen lenkki mikä tässä projektissa on, että, pitää pojasta huolta. Kyllä mä olen

pyrkinyt siihen, että ku poika tulee koulusta, ni mä olen tässä kotona, koska mun mielestä se niinkun on lapselle hyväksi, ja nuorelle, että siel on joku joka odottaa. Siinä on semmonen joku, että ei tule tyhjään taloon.”

Yksinhuoltajuuden subjektiivisista merkityksistä kysymällä tavoitetaan vielä yksinhuoltajan jäsenkategoriaan liitettävät sellaiset ominaisuudet ja toiminnot kuin kasvanut vastuu, huoli ja murhe sekä pyrkimys läsnäoloon, jotka Joukon kertomuksesta vahvasti välittyvät.

6.4 Samu - “tää on kai aika harvinaista”

Samu oli haastatteluhetkellä ollut poikansa yksinhuoltajana noin kaksi vuotta ja hänellä on myös toinen, äitinsä kanssa asuva lapsi. Eron jälkeen lapset jäivät asumaan aluksi äidin kanssa. Myöhemmin vanhemmat kuitenkin päätyivät siihen ratkaisuun, että toinen lapsista muuttaisi isänsä luokse asumaan, jotta kumpikin lapsista voisi saada yhtä paljon huolenpitoa.

”...Se on kuitenkin kahden kanssa ihan erilaista kuin yhden, varsinkin jos lapsi on erityislapsi, joka vaatii ihan hirveästi huolenpitoa, niin se toinen lapsi sitten jää aika vähälle huomiolle.”

Samu kertoi lisäksi, että hakeutui opiskelemaan hoitoalaa, koska ajatteli sen lisäävän hänen mahdollisuuksiaan saada poika luokseen asumaan ja uskoi sen antavan lisää resursseja pitää huolta pojastaan. Samu kertoo miettineensä, että jaksako opiskeluiden ohella huolehtia pojastaan, mutta kertoi, että kaikki on kuitenkin mennyt hyvin. Samu kertoi, että olisi saattanut joka tapauksessa hakeutua opiskelemaan hoitoalaa, vaikka poika ei olisi hänen luokseen muuttanutkaan, mutta kertoi pojan tilanteen olleen ratkaiseva tekijä alalle hakeutumisessa. Samu ei kertonut pojan äidin ammattia, mutta mielenkiintoista joka tapauksessa on, että Samun piti hankkia kompetenssia näyttääkseen, että kykenee hoitamaan poikaansa. Samu kertoi nähneensä hyvin positiivisena asiana alalle hakeutumisen, mutta tutkimuksen kannalta herää vielä kysymys, oliko äidistä oletus, että hän on automaattisesti kykenevä hoitamaan poikaa ilman erityistä kompetenssia? Tosin haastattelijan vielä kysyessä asuisiko poika silti isänsä kanssa, jos Samu ei olisi lähtenyt opiskelemaan hoitoalaa, oli hänen vastauksensa ”varmasti olisi joo”. Samun motiivina ei siis ollut kuitenkaan pelkästään se, että kykenee antamaan parempaa hoitoa pojalleen vaan myös se, että näyttää ulospäin pätevämmältä. Näin hän voi ikään kuin

todistaa ympäröivälle yhteiskunnalle kykenevänsä toimimaan yksinhuoltajana. Tämä konteksti nostaakin esiin *yksinhuoltajaisän* jäsenkategorian, johon sisältyy kategoriasidonnaisina ominaisuuksina tiettyjä kompetensseja ja tietoja.

“No hirveän positiivisia ihmiset on ollut, että muistaa opiskeluaikoina kyllä olihan siinä muitakin yksinhuoltajia luokallakin, ni kyllähän ne tiesi asiasta aika paljon.”

”Tukea kyllä sieltä sain ja sitten molemmilta isovanhemmilta saa aika paljon hoitoapua sitten aina, kerran kuukaudessa. Sinänsä kaikki on mukana vielä tässä hoitamassa.”

”Vammaispalvelun kauttahan mä olen periaatteessa saanut aika paljon apua nyt.”

Samun kokemukset ympäristön suhtautumisesta ilmenevät kaiken kaikkiaan positiivisena. Hän kertoi, että toisten yksinhuoltajien kanssa on helppo jakaa asioita, koska ”toinen tietää mitä ajattelee”

”Tää on kai aika harvinaista.”

”...no sehän on semmonen, että moni mies varmaan haluaisi olla yksinhuoltaja, mutta Suomessa ei varmasti kovin helposti saa, miehillä ei niitä oikeuksia kai kauheasti oikein ole, lakisääteisesti.”

Samun mukaan muita yksinhuoltajaisiä heidän opiskeluyhteisössään ei ollut eikä hän tiedä muita, jonka pohjalta tekee sitaateissa olevia päätelmiä. Kiinnostavaksi tulee Samun omaa taustaa vasten hänen ajatuksensa siitä, että yksinhuoltajuuden saaminen miehille ei liene helppoa heidän vähäisten oikeuksiensa vuoksi. Tällainen ajattelutapa on helposti yhdistettävissä keskusteluun eroisien asemasta suhteessa lapsiin ja isyyskeskustelun painottumisesta oikeuksiin. Ei liene uskomus, että yleisimmät syyt miehille olla hakematta yksinhuoltajuutta ovat juuri uskomus äidin ja lapsen pyhästä kaksinaisuudesta sekä pitkään jatkunut keskustelu isien puuttuvista oikeuksista lapsiin nähden.

”Tietysti samaan aikaan sitten, ku poika muutti mun luokse, niin puhuin siellä rehtorille, että miten tällaisessa tilanteessa ku en pysty tekemään iltaa ja yötä. -- Mitä harjottelussa kuitenkin pitäisi tehdä niin sain vapautuksen näistä, viikonlopputyöstä, iltatuureista ja yötuurista. -- Että sen verran niinku

tulivat minua vastaan näissä asioissa. -- Ja ne kanssa ne harjoittelupaikat tuli vastaan näissä, että eihän ne missään vaiheessa vastaan laittanut, että kyllä ne ymmärtää tällasen tilanteen.”

H: ”Ootko kuullu sitte, että yksinhuoltajaäitien kohdalla ois toimittu samalla tavalla?”

”Yhden kerran olen kuullut, että siitä mä sen idean sainkin että kaveri, tai kaverin kaverilla oli tehty just tällä tavalla.”

Opiskeluaikana Samun tilanteeseen suhtauduttiin hyvin niin koulun kuin harjoittelupaikkojen taholta. Nyt Samun ei kuitenkaan ole onnistunut saada työtä ja hän kuvailikin tilannettaan haastavaksi, sillä pojan tilanne ei salli vuoropäiväkotia vaan Samun tulisi löytää päivätyötä. Jos yksinhuoltajien tilanteessa on haastavaa jo pelkästään se, että ilman erityistarpeitakin olevan lapsen hoitaminen vuorotyöläiselle ilman lähellä asuvaa tukiverkostoa vaatii paljon järjestelyitä, vielä haastavammalta kuulostaa se, että Samu ei voi ottaa vastaan kuin päivätyötä omalla alallaan.

H: ”Niin, et jos aattelee jotain miesvaltaista yhteisöä ni se ei ookaan sit välttämättä niin yksinkertaista.”

”Joo, voin ymmärtää, mä kymmenen vuotta olin miesvaltaisella alalla, niin, miesten kanssa työssä, että en usko että samalla tavalla tukisivat tämmösessä tilanteessa. -- Miehet ja naiset on niin erilaisia siinä asiassa. – Enimmäkseen, ja moni mies varmasti ymmärtäskin, mutta...”

Sitaateissa haastattelija ja haastateltava tekevät yhdessä erontekoa nais- ja miesvaltaisten alojen suhtautumisen välillä. Samu tuo esiin sukupuolten erilaisuutta ja huomauttaa poikkeuksista.

”Kyllä ne alussa kyselivät, vähäsen, mutta ihmettelin että aika vähän ne kyseli loppujen lopuksi, että lähimmät kaverit tietysti kun mäkin puhuin asiasta suoraan heille... -- Että onko etteivät uskalla kysyä vai mistä on...”

Samu kertoi, että kiinnostus opiskelijakollegoiden taholta heräsi, kun hän ensimmäisessä lauseessa kertoi lapsestaan ja omasta elämästään. Keskusteluja käytiin lastenhoitoon liittyvistä asioista. Samu siis

tuli kategorisoiduksi vanhemman ja yksinhuoltajaisän jäsenkategorioihin, kun hän syksyllä kouluun mennessä kertoi tilanteensa muuttuneen.

*”Mm, ei mitään erikoisempaa...että, ei tuo yksinhuoltajuus nyt niin erikoinen asia meille oo ollut, että.
-- Enemmänkin ovat huolehtineet, että miten mä jaksan.”*

Samu kertoi poikansa päiväkodin suhtautumisesta ja korosti, että huomio on keskittynyt pojan hoitoon liittyviin asioihin. Siitä huolimatta on mielenkiintoista, mistä päiväkodin henkilökunnan huolehtiminen Samun jaksamisesta kertoo? Siitä, että Samu on erityislapsen vanhempi vai siitä, että hän on yksinhuoltaja vai kenties kummastakin? Jaksaminen on kategoriasidonnainen ominaisuus sekä erityislapsen vanhemman että yksinhuoltajan kategorioissa ja kiinnostavaa on, että tässä yhteydessä Samu yksinhuoltajaisänä vaikuttaisi mahtuvan kuin mahtuvankin yksinhuoltajan jäsenkategoriaan. Hän ei tule määrittäneeksi siihen mieheytensä, vaan ennen kaikkea lapsensa tilanteen kautta.

”Mun mielestä aina valitetaan kaikista Kelan asioista ja tämmösistä, ni mun mielestä mulla on ainakin sujunut tosi hyvin kaikki, no vammaispalvelun ja Kelan asiat, että ei oo mulla ollut valittamista näistä asioista, että ei oo tarvinnut hakemuksia tehdä moneen kertaan eikä, kun niitä hirveesti peloteltiin, että joku vammaispalvelu, että lähetät jonkun hakemuksen niin, ihan sama mistä asiasta niin, joudut tekemään sen toiseen kertaan, kun ne vaan kokeilee et jaksatko sä tehdä. -- Että aika tylyä tekstiä ne aluksi pelotteli tälleen että, että ne koettelee, mutta ei oo onneksi mun kohdalla tullut sitten vastaan tällaista.”

”Kyllä se oli vittuilua mun mielestä, että kokeillaanko että jaksaa yksinhuoltaja pistää vastaan tai, pääsevätkö helpommalla, onhan heilläkin määrärahat näihin että.”

Sitaateista nousee esiin yhtäältä partikularisaation (ks. Billig 1985, 82) kautta ja toisaalta poikkeuksen kautta, että Samu on yksinhuoltajana saanut tasa-arvoista ja hyvää kohtelua Kelalta ja vammaispalvelulta. Samu nostaa esiin, että asioiden sujumattomuus ei ole kiinni yksinhuoltajuudesta vaan voi olla seurausta rajallisista resursseista, kun joillakin muilla kokemus asioiden sujumattomuudesta on liitetty juuri yksinhuoltajan jäsenkategoriaan liittyvänä ominaisuutena. Kontekstista nousee esiin, että yksinhuoltajan jäsenkategoriaan liittyy kategoriasidonnaisena

toimintona järjestelmää vastaan taisteleminen, josta Samulla ei ole kokemusta ja jonka voi ymmärtää juuri partikularisaation ilmentymänä. Partikularisaatio on kategorisoinnin vastakohta ja sillä viitataan prosessiin, jossa yksi ryhmän jäsen määrittyy tässä yhteydessä positiivisen poikkeavuuden kautta. (Billig 1985, 98.)

H: ”...aatteleksää niinku että sää teit sit vaan ne hakemukset niin hyvin vai mistä se ois voinut johtua, että kaikki on sitten mennyt putkeen?”

*”Hankala sanoa, että miksi mulla, mulla oli ainakin vammaispalvelun kautta se ohjaaja oli tosi näppärä, että hän oli tosi isona apuna ja pisti vähän nopeutusta asioihin aika hyvin että. -- Ei varmaan ilman häntä olisi tämä asia mennyt niin helposti, uskoisin näin. Että oikeat ihmiset oikeessa paikassa. -
- Hyvä tuuri, ajattelisin näin että. -- Tukiverkosto on ollut kunnossa.”*

Toisaalta Samun tukena ollut ohjaaja määrittyy hänen kerronnassaan hyvän tuurin ja tukiverkoston lisäksi niiksi tekijöiksi, joiden vuoksi Samu ei tule määrittyneeksi yksinhuoltajan jäsenkategoriaan tässä yhteydessä sen edellisessä merkityksessään.

6.5 Eero - “jos tarvitset hoitoapua tai yökyläpaikkaa, niin poika on todella tervetullut”

Eero oli ollut kymmenvuotiaan poikansa yksinhuoltajana noin vuoden ajan. Eero kertoi, että tekivät entisen puolisonsa kanssa vuosia sitten kriisin yhteydessä sopimuksen, että mikäli vanhemmille tulisi ero, jäisi lapsi asumaan isänsä kanssa ja tapaisi äitiään säännöllisesti. Isä oli alusta asti osallistunut tiiviisti lapsen hoitoon äidin sairastuttua synnytyksenjälkeiseen masennukseen. Kun vanhemmat sitten erosivat, olivat he sopimuksesta edelleen yhtä mieltä ja sen voimassaolo tarkistettiin vielä sosiaalityöntekijältä. Lapsen äidille pojan jääminen isän luokse asumaan oli ”ok”, koska lapsen koulu, kaverit, harrastukset ja isovanhemmat olivat kaikki samalla paikkakunnalla.

“Ainakin omat vanhempani ovat olleet suureksi avuksi sen jälkeen, kun jäin pojan kanssa kaksin asumaan. Heiltä saan tarvittaessa hoitoapua koska vaan, kun ovat kummatkin eläkkeellä ja hyvässä kunnossa. He nauttivat todella paljon siitä, että saavat olla lapsenlapsensa kanssa. Pojan äidin vanhemmat eivät ole kertaakaan ottaneet saati pyytäneet poikaa yökylään tai tarjonneet hoitoapua.”

Eeron omien vanhempien merkittävät apu ja tuki määrittyvät yhtäältä Eeron yksinhuoltajuuden ja toisaalta rakkaan lapsenlapsen kautta. Eero käyttää ilmaisuja “ainakin” ja “sen jälkeen kun...” ja toteaa sitten, että pojan äidin vanhemmista ei ole ollut apua ja viittaa eronjälkeiseen aikaan. Eero ei erittele syitä tähän, mutta jostakin se kertoo. Syynä voi olla esimerkiksi toisten isovanhempien ajatus siitä, että isä saa nyt pärjätä yksin tai mikä tahansa muu syy, mistä he eivät ole tehneet selkoa.

“Pojan kavereiden vanhemmat ovat myös ottaneet asian todella hienosti vastaan ja heiltä kuulee monesti, että jos tarvitset hoitoapua tai yökyläpaikkaa, niin poika on todella tervetullut.”

Pojan kavereiden vanhempien sympatia Eeroa ja poikaa kohtaan vaikuttaa suurenmoiselta. Kavereiden vanhempien auttamishalu vaikuttaa vilpittömästi siltä, että isän kykyjä epäiltäisiin, vaan päinvastoin. Voiko kyseessä olla sattumalta näin auttamishaluisia ihmisiä vai onko kyse jostakin muusta? Kuinka moni yksinhuoltajaäiti kohtaa vastaavanlaista suhtautumista? Heidän kohdallaan suhtautuminen voi olla ennemminkin voivottelua ja epäilyä kuin tällaista innostunutta halua auttaa. Kiinnitän sitaatissa huomiota erityisesti sanaan ”jos” viitaten tässä kontekstissa siihen oletukseen, että todennäköisesti et tarvitse, mutta jos kuitenkin, niin poika on todella tervetullut.

“Työpaikalla ensin ihmeteltiin tilannetta, mutta nykyään oma esimieheni on hyvin tilanteesta perillä ja suhtautuu asiaan erittäin hienosti. Olen pystynyt hoitamaan tilanteen siten, että poika joutuu olemaan korkeintaan kaksi tuntia yksin koulun jälkeen ja aamulla voin soittaa sen kouluun, jos menee vasta myöhemmin sinne.”

Eeron kerronnasta nousee esiin työnantajan joustaminen “erittäin hienona suhtautumisena”. Ihmettely puolestaan herättää henkiin kummajaisen jäsenkategorian, joka rakentuu oletuksesta, että eron yhteydessä lapsi jää äitinsä luokse asumaan ja isä on normaalisti tapaava vanhempi.

6.6 Niko - “aika kelvoton piti äidin olla”

Niko tuli kahden lapsensa yksinhuoltajaksi 90-luvun puolivälissä. Avioeroon johti Nikon entisen puolison alkoholin ja lääkkeiden sekakäyttö, väkivaltaisuus ja loukkaava käytös koko perhettä kohtaan. Eron yhteydessä entinen puoliso uhkasi itsemurhan tekemisellä, mikäli lapset muuttaisivat isänsä luokse. Nikon mukaan äidille haluttiin antaa mahdollisuus ryhdistäytyä lasten vuoksi. Jälkikäteen isä

kertoi kokeneensa syyllisyyttä, että suostui mahdollisuuden antamiseen, mutta kertoi silloin kokeneensa, että olisi niin julmaa ottaa lapset vain itselleen. Kaiken kaikkiaan Niko kuvaili kokemustensa sosiaaliviranomaisten suhtautumisesta yksinhuoltajaisyyteen saavan heikon arvosanan.

”Lapsille kuitenkin selvitettiin heti alussa, että heillä on mahdollisuus muuttaa isänsä luokse, mikäli asuminen äidin kanssa muodostuisi ylivoimaiseksi.”

Sitaatti Nikon kirjoituksesta tuo hyvin esiin äidin kategorian ylivoimaisuuden suhteessa isän toissijaisuuteen. Siitä huolimatta, että äidillä oli päihde- ja mielenterveysongelmia, ei lasten asuminen ensisijaisesti isän luona tullut kyseeseen vaan äiti sai sosiaalisihteerin vakuutettua kyvystään tehdä muutos.

”Sosiaaliviranomaiset suhtautuivat vähätellen lasten hätään ja muuttohalukkuuteen isänsä luo. Viranomaiset perustivat oman käsityksensä äidin työssä käymiseen. Äidin puheisiin uskottiin enemmän kuin puolison ja lasten mielipiteisiin ja kertomuksiin. Perheen teini-ikäinen poika mm. kertoi viranomaisille esimerkein äitinsä rajusta alkoholin ja lääkkeiden sekakäytön aiheuttamasta ’alennustilasta’.”

Seuraavan vuoden aikana äidin alkoholinkäyttö lisääntyi entisestään ja lapset joutuivat valvomaan öitä peläten äidin arvaamatonta ja väkivaltaista käytöstä, kun aamuisin lasten tuli herätellä äiti töihin. Sisarusten yöpymiset isän luona lisääntyivät, ja noin vuosi äidille annetun mahdollisuuden jälkeen lapset ilmoittivat halustaan muuttaa kokonaan isänsä luokse. Tilanne kärjistyi äidin lyötyä poikaa nyrkillä ohimoon.

Edellisestä sitaatista käy ilmi, että Nikon ja lasten tapauksessa ei ole kuunneltu lasten eikä isän ääntä, vaan äitiyden itseisarvo on ollut kaiken yläpuolella. Sosiaalisihteerin piti merkittävänä äidin kompetenssin kannalta, että äiti on kuitenkin hoitanut työnsä hyvin ja oli ihmetelty, miten äidin juominen on mahdollista, kun työssäkäynti kuitenkin onnistuu. Nikon mukaan sosiaalisihteerin oli epäileväinen, vaikka poika piti ”luennon” äidin tilanteesta. Nikon mukaan valtavasta näytöstä huolimatta heidän kertomiaan asioita ei tahdottu uskoa ja hän totesikin, että ”aika kelvoton piti äidin

olla”. Kelvottoman äidin jäsenkategorisointi sisälsi oletettavasti sellaiset toiminnot kuin työttömyyden ja sosiaalietuuksien varassa elämisen.

Kun lapset lopulta asettuivat isänsä luokse asumaan, tarjottiin Nikolle apua lähipiirin toimesta. Niko ei apua kuitenkaan kokenut tarpeelliseksi ja oli todennut, että kertoisi sitten, jos apua tarvitsisi. Kaiken kaikkiaan Niko kuvaili, että suhtautuminen oli positiivista ja häntä arvostettiin vastuunotosta. Sankarin jäsenkategorian yksi ominaisuus onkin vastuunkanto heikommista, mutta myös turvapaikan tarjoaminen. Niko kertoikin, että ne ihmiset, jotka heidän tilanteestaan tiesivät, olivat helpottuneita ja tyytyväisiä lasten päästyä turvaan. Niko myös kuuli kommentteja, kuten ”sun olisi pitänyt tehdä heti” viitaten lasten muuttamiseen isän luokse. Sen sijaan lasten äidinäiti syytti Nikoa, mutta entistä appiukkoaan Niko kuvaili kiltiksi ihmiseksi. Niko tuli määrittyneeksi samanaikaisesti niin sankarin kuin syntipukinkin jäsenkategorioihin eri tahojen toimesta.

6.7 Kari - “Minä katson että meidän kunnassa yritettiin kyykyttää minua”

Kari oli Nikon tavoin ollut 9-vuotiaan poikansa yksinhuoltajana noin vuoden ajan. Kari oli tutkimukseen osallistuneista ainoa, joka on tullut yksinhuoltajaksi leskeytymisen kautta. Muutoksessa voisi myös käyttää verbiä ”jäädä” yksinhuoltajaksi, joka sisältää erilaiset tarinamallit siitä, mitä on tapahtunut. Karin tilanne ei tosin ollut yhtä valoisa kuin Nikolla, sillä Kari teki kolmivuorotyötä ja hän totesikin, että 9-vuotias on vielä aika nuori olemaan ilta- ja yövuorot yksin sekä kesän tullessa myös aamuvuorot. Karin kohdalla jäi epäselväksi, miten asiat lopulta ratkesivat, joten päätin ottaa vielä uudelleen yhteyttä Kariin ja kysyä heidän kuulumisiaan. Karin vastauksissa on siis yhdistetty nämä kaksi kirjoitusta.

”Kouluterveydenhoitaja otti yhteyttä asiasta, kun ilmoitin koululle vaimon kuolemasta.

Kouluterveydenhoitaja kysyi, miten aion järjestää pojan hoidon. Sanoin, etten vielä tiedä, jolloin hän lupasi olla yhteydessä lapsiperhetyön ohjaajaan. Terveystenhoitaja sanoi minulle myös, että jollei pojan hoito järjesty, hän joutuu tekemään lastensuojeluhakemuksen viran puolesta.”

Karin kirjoitus keskittyi tapahtumaketjuun, joka hänen sanojensa mukaan alkoi hyvää tarkoittavasta kouluterveydenhoitajasta.

”Siellä vastattiin, että eikö sulla ole ns. verkostoa. Mun verkostoon kuuluu 85v ihmisiä tai sitten muut asuvat muualla. Minulle vastattiin, ettei apua oikein saa ja että meille pitäisi ensin tulla käymään ja että lapsen olojen pitäisi olla kotona huonot jotta apua tulee.”

Karilla oli jo aiempaa kokemusta siitä, että apua ei ole helposti saatavilla. Hän oli taistellut avusta sekä vaimonsa sairauden aikana että tiedustellut myös lapsiperhetyön mahdollisuutta vaimon kuntoutuskurssilla.

”Korostan, ettei tämä pojan hoitoprosessi ole minusta lähtöisin. Mitään rahaa kuluttavaa usean ihmisen työpanosta ei olisi ollenkaan tarvittu, jos homman tarkoitus on rahan säästö ja lopulta minun osoittaminen pojan huoltajuuteen kykenemättömäksi.”

Karilla oli kokemus, että hänen asuinkuntansa tarkoituksena oli tehdä säästöä sekä osoittaa hänet poikansa huoltajuuteen kykenemättömäksi ja viittaa myöhempanä siihen, miksi hänet oli tarkoitus osoittaa kykenemättömäksi poikansa huoltajuuteen. Kari kertoi, että hänen vaimonsa vielä ollessa elossa hän pyysi työpaikaltaan lausuntoa muihin töihin hakeutumisesta, mutta kuvasi lausuntoa alarvoiseksi tarinaksi, joka ei kylläkään vastannut koko yhtiön, vaan yhden ”omaa persoonaa toteuttavan henkilöstöpäällikön” näkemystä. Kari koki resurssipulan liittyvän vain häneen henkilökohtaisesti, sillä hänellä oli kokemusta resurssipulasta jo vaimonsa kohdalla.

”Minulta kysyttiin myös, enkö saisi työpaikastani päivätöitä. Kaikki tähtää vain säästöön ja toisen osapuolen ”naulaamiseen”. Resurssipula realisoituu ilmeisesti vain minun kohdalla.”

”Kotikäynnin jälkeen kesäkuuksi on nyt myönnetty apu ilta- ja yövuorojen ajaksi. Se on hyvä asia. Kesäkuun lopussa on sosiaalitoimistossa palaveri. Siellä kysellään kuulumisia. Olenko pystynyt järjestämään jatkoa hoitamiselle itse. Ei näillä näkymin mitään pysyvää.”

Aiempi turhautuminen hieman lievenee, kun kolmen ihmisen työpanos tuottaa tulosta. Vaihtoehtoinen tulkinta Karin kokemukselle hänen ”naulaamisestaan” voisi olla, että sosiaalitoimen tarkoituksena oli auttaa Kari alkuun uudessa elämäntilanteessa ja kartoittaa vielä yhdessä hänen kanssaan kaikki mahdolliset vaihtoehdot.

”Vuorotyötä tekevä on iltaisin ja viikonloppuisin poissa kotoa aika paljon n 100 h/kk. Ei ole mitään järkeä käydä töissä, jos rahat menee hoitajan palkkaamiseen. -- Ja avustajan/hoitajan palkkaamiskokemukseni vaimon sairauden johdosta ei ole kovinkaan hyvä. Hyvän löytäminen on hankalaa.”

On totta, että vuorotöitä tekevät yksinhuoltajat, joilla ei ole tukiverkostoa ja joilla on pieniä lapsia, ovat erittäin hankalassa asemassa. Kuinka moni lapsi todellisuudessa viettää iltoja ja öitä yksinään, koska vanhemman on käytävä töissä ja hoitajaa ei ole saatavilla tai varaa hankkia? Järkevintä olisi erityisesti lapsen näkökulmasta, että työelämä olisi joustavampi ja vuorotöitä tekevien yksinhuoltajien hankala tilanne otettaisiin tosissaan tekemällä tarvittaessa muutoksia työaikoihin. Onko joidenkin työnantajien penseä suhtautuminen seurausta jollakin tasolla vallitsevasta asenteesta ”itsepä olet tilanteesi aiheuttanut” yksinhuoltaja-aihteja kohtaan? Oli tai ei, nyt ongelma tuntuu olevan lastensuojelun ratkottavana eikä lastensuojelulla ole monessakaan kunnassa resursseja maksaa yksityisten hoitajien palkkioita ainakaan pitkäaikaisesti. Perhetyötäkin on yleensä saatavilla vain väliaikaisesti eikä se ole kenenkään kohdalla pysyvä ratkaisu.

”Minä katson että meidän kunnassa yritettiin kyykyttää minua.”

”Tuntuu, että täällä oletusasetuksena on jostain ihme syystä se, että miehet eivät pysty mihinkään tai he ovat juoppoja prkl...”

Karilla on tunne, että heidän avuntarvettaan ei otettu ehkä tosissaan, koska hän on mies ja myös siitä syystä hänet kokemuksensa perusteella mahdollisesti yritettiin osoittaa poikansa huoltajuuteen kykenemättömäksi, koska kyseisessä kunnassa Karin mukaan miehet eivät pysty mihinkään tai he ovat ”juoppoja”. Karin kertomuksesta tulee tunne, että näiden oletusten ja Karin aiempien kokemusten valossa hänen kertomuksessaan rakentuu pala palalta jäsenyys yksinhuoltajan kategoriaan, josta lisää tuonnempana. Keskinen (2004, 32) mukaan ”asetumme maailmaan tietyllä tavalla ja tulkitsemme sitä tietystä paikasta käsin”. Karin tulkinnat kunnan virkamiesten- ja naisten toiminnasta värittyvät käytännössä kulloinkin siis sellaisiksi, mistä positioista Kari maailmaa katselee.

”Tilanne järjestyi lopulta siten, että lapsiperhetyöstä kaksi eri naista teki kesäkuun töitä meillä, kun niin kerran halusivat. Poika reissaili sukulaisten luona ja heidän kanssaan ulkomaillakin heinäkuun.

Mulla oli sitten elokuussa kesäloma, joten kesä oli käsitelty.”

Lopulta asiat järjestyivät kuin järjestyivätkin. Sitaatissa Karin toteamus ”kun kerran niin halusivat” on kiinnostava, sillä lausumasta on tulkittavissa jonkinlaista kompromissin sävyä.

”Jottei ”sosiaalitantat” hyökkäisi kimppuuni minun piti järjestää joku hoitamaan/seurustelemaan pojan kanssa kun olen syksystä lähtien ilta/yövuoroissa. Naapurin 16-vuotias tyttö on ollut pojan kanssa iltaisin ja öisin pientä korvausta vastaan.

Käytännössä ei muualta olisi saanut kuin tilapäistä apua, jos sitä nyt siksi voi nimittää.”

Kari ei tässäkään sitaatissa tule kategorisoineeksi itseään uhrin jäsenkategoriaan, vaan hän näyttäytyy ajohahdissa aktiivisena osapuolena järjestelemässä tilannettaan, jotta pystyy osoittamaan ”sosiaaliantoille” pätevyytensä poikansa huoltajana ja ei-luuserina. Kari myös nostaa esiin, että olisi saanut ”tilapäistä” apua ellei muuta olisi järjestynyt.

”Yhteenvetona voin sanoa, että pojan juttu oli pikkujuttu ja hoitui kädenkäänteessä, minä kun en kakkoseksi jää.”

Kari oli itse aktiivisessa roolissa järjestämässä pojalleen hoitoa syksystä alkaen. Asioiden järjestyttyä Kari tuottaa mielenkiintoisella tavalla itsestään kuvaa *voittajana*, joka ei suostu alistumaan järjestelmän uhriksi. Se osoittaa Karin täyden kompetenssin toimia poikansa yksinhuoltajana eli Kari ikään kuin saavuttaa oikeutuksen *yksinhuoltajan kategorijäsenyyteen* kykenemällä toimimaan toisin, kuin mitä hänen mielestään kyseisessä kunnassa miehiltä odotetaan. Tässä valossa yksinhuoltajan kategorijäsenyys esiintyy varsin positiivisessa merkityksessä. Ratkaisevina tekijöinä pojan tilanteen etenemisessä lopulta oli sukulaisten ja naapurintytön tuki, joita Kari itse on ollut järjestämässä.

”Tuli harjoiteltua vaimon asioiden kanssa näitä juttuja ja näin ollen näin mistä asiassa on oikein kyse. -- Sama asia meinasi toistua pojan kohdalla, mikä vammaispalvelun puolelta vaimon kohdalla. Koko virkamieskaarti tuntui olevan palkattu tekemään ei päätöksiä.”

”Näissä asioissa kaikki viralliset suunnitelmat ovat A4 saastetta. Hyviä ajatuksia, mutta ne ei toteudu kuin isolla rahalla.”

Kaiken kaikkiaan Karin kerronnasta nousee esiin *yksinhuoltajan* jäsenyyskategoria. Karin hankala tilanne on yhtä vähän tässä hänen omaa syytään kuin lastensuojelunkaan syytä. Kari näkee ongelmat johtuviksi ei-päätöksiä tekevistä virkamiehistä ja -naisista sekä yleisestä suhtautumisesta miessukupuolen edustajiin, mutta tuo myös esiin tukemisesta koituvat kustannukset. Sosiaalitoimi puolestaan suuntaa katseensa Karin verkostoihin ja työelämäään, koska lastensuojelulla ei ole resursseja tarjota perhetyötä jokaiselle vastaavassa tilanteessa olevalle. Tilanne on sikäli ristiriitainen, että toisaalta Kari on kontrollin alla, mutta yhteiskunnalla ei kuitenkaan ole kykyä vastata hänen tilanteeseensa, jolloin hänen on osattava sukkuloida informaalin tuen varassa, mikä uskoakseni on tavallista useimmille vailla tukiverkostoja oleville yksinhuoltajille. Tällaista vallankäyttöä kutsutaan Hännisen (2004, 77) mukaan sosiaalityön termein huoltapitäväksi vallaksi.

”Me pärjäämme pojan kanssa oikein mainiosti. Elämä jatkuu.”

Viimeisessä sitaatissa tilanne on muuttunut: yhteiskunnan tukea tarvitsevan yksinhuoltajan sekä ahtaalle ajatun yksinhuoltajan kategoriajäsenyydet eivät ole enää ajankohtaisia, vaan lopulta me-pronominia käyttäen Kari onnistuu tuottamaan jotakin hyvin mielenkiintoista: kuvan perheestä, ilman että sitä tulkitsee lainkaan yksinhuoltajan jäsenkategorian kautta. Miksi? Pärjätä-verbin käyttäminen selittää ainakin osan siitä, sillä kärjistetysti sanoen kulttuurisessa tietovarannossamme yksinhuoltajan jäsenkategoriaan liitettävät kategoriasidonnaiset toiminnot eivät sisällä pärjäämistä. Toisaalta myös me-pronominin käyttämisellä on vaikutusta, sillä ”pärjään pojan kanssa oikein hienosti” tuottaisi hieman eri tavalla tulkittavan merkityksen lauseelle. Voisikin päätellä, että ydinperheen ylivoimaisuus ei

johdukaan ainoastaan siitä, että sen muodostaa heteropari ja lapsi vaan niistä kategoriasidonnaisista toiminnoista, jotka tekevät siitä itsenäisen, ilman tukea pärjäävän.

6.8 Yhteenveto esiin nousseista jäsenkategorisoinneista

Analysoituani aineistosta nousseiden erilaisten jäsenkategorioiden rakentuneisuutta ei ole epäselvää, että yksinhuoltajan jäsenkategoria on ruumiillistunut ja sukupuolittunut feminiiniseksi. Maskuliinisen sovittaminen siihen on yhtä hankalaa, kuin yrittäisi sovittaa palapelin palaa väkisin väärään kohtaan. Poikkeuksen teki Samu, joka lapsensa kautta onnistui määrittäjä yksinhuoltajan jäsenkategoriaan päiväkodin henkilökunnan osoitettua kiinnostusta Samun jaksamista kohtaan. Maskuliinisesti ruumiillistuneita ja sukupuolittuneita jäsenkategorisoineja löytyi aineistosta huomattavasti enemmän. Ne nousivat esiin joko suoraan kokemusten pohjalta ja olivat luettavissa kategoriasidonnaisten määreiden kautta tai vastaavasti diskurssien, joihin nähden yksinhuoltajaisät tuottivat puhetta itsestään. Diskurssi eli eheä merkityssuhteiden kokonaisuus on todellisuuden tietynlaisen rakentamisen tapa (Suoninen 1999, 17). Keskinen (2004, 35) mukaan ruumis käsitteenä viittaa yhteen tapaan tuottaa sukupuolta ja seksuaalisuutta.

Erittelen seuraavaksi alalukujen alle yksinhuoltajamiesten kokemusten pohjalta esiin nousseet jäsenkategoriat ja jäsenkategorisoinnit sekä määreet, jotka vihjaavat näistä. Tutkijana käytän valtaa nimetessäni niitä jäsenkategorioita, jotka eivät suoraan nouse esiin aineistosta, mutta joihin kategoriasidonnaiset määreet vihjaavat. Pohdin myös jäsenkategorioiden käytöstä aiheutuvia seurauksia.

6.8.1 Sankarin jäsenkategoria

Julkunen (2010, 60-61) valottaa miehisen sankarillisuuden perustaa esittämällä, että miesrooliin kuuluu sekä konkreettisesti että metaforisesti ”avata ovi naiselle” ja ”päästää naiset ja lapset ensin pelastusveneisiin”, mutta myös tarvittaessa antaa henkensä naisten ja lasten puolesta sodissa. Yksinhuoltajuuden kontekstissa sankarin kategorian voi puolestaan ymmärtää sitä kautta, että isä on ”pelastanut” lapset pahan äidin kynsistä tai että miehen yksinhuoltajuus on jotakin suurenmoista, ehkä jopa ydinperheen normatiivisuuden ylittävää kaikkivoipuutta. Sankarin jäsenyyskategoria on lähtökohdiltaan maskuliininen eikä se sellaisenaan muodosta sankari-yksinhuoltajan jäsenkategoriaa,

sillä kuten aiemmin on tullut jo ilmi, ihmisen tunnistamiseen riittää lähtökohtaisesti yksi jäsenkategoria.

Sankarin jäsenkategoria nousi esiin Kallen tarinassa hänen vihjatessaan ”...ei ne ihailtu mutta kuitenkin oli sillai että...”. Kalle itse ei kokenut positiivista suhtautumista tässä mielessä, vaan se toimi ennen kaikkea hänen itsetuntonsa kohottajana. Sankarin kategoriaan vihjaa myös ”hatun nostaminen”, jonka eräs nainen Kallelle oli todennut hänen tilanteeseensa liittyen.

Myös Arton kohdalla nousi esiin sankarin jäsenkategoria kategoriasidonnaisen toiminnan vihjatessa tähän siten, että hänen näkökulmastaan ei ole ilmennyt, että yksinhuoltajuuteen suhtauduttaisiin ”urotekona”. Nikon kohdalla sankarin jäsenkategoria nousi esiin sellaisten ominaisuuksien ja toimintojen vihjaavuuden kautta kuin turvallisuus (turvapaikan tarjoaminen lapsille) ja vastuunotto, josta häntä arvostettiin.

Sankarin jäsenkategorian uusintaminen ja olemassaolo vaikuttaa siihen, minkälainen käsitys meillä on yksinhuoltajamiesten lasten äitien vallitsevista tarinoista. Vaikka sankarin jäsenkategoria ei haastattelemieni yksinhuoltajamiesten kertomuksissa tullut merkittävästi esiin, siihen vihjaaminen kertoo kuitenkin sen olemassaolosta. Sankarin jäsenkategorian hengissäpitäminen saattaa myös vaikuttaa siihen, nähdäänkö yksinhuoltajamiehet potentiaalisina yhteiskunnan tuen tarvitsijoina vai maskuliinisina pärjääjinä. Sosiaaliset ongelmat saattavat jäädä piiloon, sillä ne eivät ole ominaisia määreitä tälle jäsenkategorialle ja toisaalta taas apua voi olla vaikeampi hakea, mitä enemmän maskuliinisuus ja sankarillinen pärjääminen ovat sidoksissa toisiinsa.

6.8.2 Kyvyttömän jäsenkategoria

Kyvyttömän jäsenkategorian käytöstä koituvat seuraukset voivat olla traagisia. Se, ettei yksinhuoltajan kategoria tunne miehen toimijaposiitiota ei tarkoita sitä, ettei mies kykenisi elämäänsä järjestämään lapsen tarpeista lähteväksi siinä missä nainenkin. Vaikka äitien ensisijaisuus lapsen huoltajana ei enää ole kyseenalaistamaton selviö, ei oletuksesta täysin vapaitakaan olla.

Kyvyttömän jäsenkategoria nousi esiin sekä Nikon että Karin kerronnassa sekä vihjaavasti että suoraan. Nikon kohdalla yksinhuoltajuus ajoittui 1980-luvun puoliväliin, jolloin Nikon mukaan äidin piti olla

aika kelvoton ollakseen kykenemätön lastensa huoltajaksi. Kyvyttömän kategoria nousi esiin tekemällä eroa äidin jäsenkategoriaan ja siihen liitettäviin luonnollisiin ominaisuuksiin ja toimintoihin. Vaikka sosiaalisuhteeri oli tietoinen äidin ongelmista, haluttiin hänelle silti antaa mahdollisuus yrittää ryhdistäytyä lasten vuoksi. Äidin ylivoimaisuus isään nähden on tässä kontekstissa ja ehkä yleisemminkin viitannut isien pitämiseen huoltajuuteen ensisijaisesti kykenemättöminä ei niinkään heidän puuttuvien ominaisuuksien ja kompetenssien vuoksi vaan sen oletuksen, että äiti ja lapsi muodostavat sellaisen kategoriajoukon eron yhteydessä, joka on sulkenut isän ulos.

Karin kokemus kyvyttömäksi leimautumisesta kulki hieman erilaisia polkuja. Hänen kerronnassaan kykenemättömän jäsenkategorian ominaisuuksina oli mieheys ja juoppous ja näiden kautta muodostuvat epäpätevyys huoltajuuteen tai ylipäänsä mihinkään.

6.8.3 Näkymättömän jäsenkategoria

Näkymättömän jäsenkategoria tuli esiin ennen muuta vihjaavien kategoriasidonnaisten määreiden kautta. Arto kertoi, että hänen työpaikallaan asiaa ei noteerattu, koska se ei tullut missään vaiheessa erityisesti esille, sillä Arton ei tarvinnut pyytää muutoksia työaikajärjestelyihinsä tukiverkostonsa vuoksi. Toisaalta Arto totesi, että kiinnostus kohdistuu lapsiin eikä siihen, kuka tai minkälaisella kokoonpanolla lapsia hoidetaan. Arto myös toi esiin, että pääsääntöisesti työpaikalla keskitytään työasioihin eivätkä lastenhoitoasiat miesvaltaisessa työyhteisössä ole tapetilla. Joukon kohdalla puolestaan näkymättömän jäsenyyskategoria nousi esiin hänen todetessaan, että puhuttaessa yksinhuoltajista viitataan heihin aina äiteinä ja hyvin harvoin isinä.

Tutkimuksen analyysi osoittaa sukupuolineutraaliuden tavoittelun ongelmallisuuden käytettäessä jäsenkategoriaa yksinhuoltaja, sillä tutkimuksen aineistosta on pääteltävissä yksinhuoltajuuden ja miessukupuolen lähes mahdottomalta tuntuva yhdistäminen. Käyttämällä mediassa yksinhuoltajan jäsenkategoriaa pyritään ottamaan huomioon sekä isät että äidit, mutta onnistutaankin uusintamaan näkymättömyyden jäsenkategoriaa.

6.8.4 Hylkiön jäsenkategoria

Nimesin hylkiön jäsenkategoriaksi Joukon puheen pohjalta yksinhuoltajaisät, jotka jäävät ilman yhteiskunnan tukea, koska edustavat miessukupuolta. Erotan hylkiön jäsenkategorian näkymättömän jäsenkategoriasta sen vuoksi, että tässä kontekstissa miehet eivät ole niinkään näkymättömiä, vaan määrittävät eriarvoiseen asemaan yksinhuoltajaäitien kategorijoukkoon verrattuna, joihin yhteiskunta Joukon mukaan suhtautuu ihan eri tavalla ja paljon suopeammin. Jouko tulee tuottaneeksi yksinhuoltajaisien kategorijoukkoa me-ryhmänä, joita yhdistävät tietyt ominaisuudet ja vastaavasti yksinhuoltajaäitejä he-ryhmänä, jolle myös ovat ominaisia tietyt määreet, erityisesti oikeus yhteiskunnan tukien saamiseen, kun taas yksinhuoltajaisän jäsenkategoriaan tämä oikeus ei Joukon mukaan näyttäisi liittyvän. Hylkiön jäsenkategoria rakentuu siis ennen kaikkea tämän puuttuvan oikeuden kautta, ei heidän näkymättömyytensä ja käytännön tasolla seuraukset voivat ilmetä siinä, ettei itsellä uskota olevan oikeutta tukeen eikä näin ollen asiaa edes tulla tarkistaneeksi.

6.8.5 Harvinaisuuden jäsenkategoria

Harvinaisuuden kategoria nousi esiin kahden haastatellun kertomuksissa. Ensimmäinen nousi esiin haastattelijan kommentoidessa Kallen kokemuksia, että yksinhuoltajaisuus on ollut ihmeellinen asia 1980-luvulla. Kalle kuvasi, että yksinhuoltajuus on edelleen aika harvinaista ja viittasi heidän pieneen lukumääränsä lisäten, että onhan se tavallaan vieläkin. Harvinaisuus ominaisuutena vihjaa melko suoraan harvinaisuuden jäsenkategoriaan.

Samun kerronnassa harvinaisuuden jäsenkategoria rakentuu toisella tavalla. Hän tuo esiin, että monella miehellä olisi varmasti haluja olla yksinhuoltajana, mutta miesten puuttuvien ”lakisääteisten” oikeuksien vuoksi yksinhuoltajuus on aika harvinaista. Tässä kontekstissa siis puuttuvat oikeudet konstruoivat harvinaisuuden jäsenkategorian ja puheyhteydestä voi päätellä vihjauksen siihen suuntaan, että yksinhuoltajaisuus voisi olla paljon yleisempää, sillä monella miehellä on haluja toimia yksinhuoltajina.

6.8.6 Kummajaisen jäsenkategoria

Päädyin nimeämään kummajaiseksi jäsenyyskategorisoinnit, jotka herätetään henkiin jonkin poikkeavuutta tuottavan mekanismin kautta. Tämän kategorijoukon jäsenistä voisi tosin yhtä hyvin

käyttää nimitystä poikkeava tai epätavallinen, mutta koska kummajainen on synonyymi sanoille epätavallinen ja poikkeava, en näe ongelmaa sen käyttämisessä. Kummajainen sanana sisältää hyvin hienovaraisia erotteluja verrattuna kahteen muuhun sanaan mitä tulee sen kuvaavuuteen jostakin hämmästyttä aiheuttavasta ihmisestä.

Kallen kerronnassa selkeästi kummajaisen jäsenkategoria nousi esiin vanhempien miesten suhtautumistavoissa. ”Onks se sulla se poika!” kielii suuresta hämmästyksestä ja perään kysely siitä, miten poika voi asua isänsä kanssa kertovat kontekstissaan juuri näiden vanhojen miesten asenteista, eikä niitä sellaisenaan voi yleistää koskemaan koko aikakautta, sillä olihan Kalle myös kokenut paljon positiivista suhtautumista. Joka tapauksessa, tässä yhteydessä kummajaisen kategoria muodostuu konfliktoituvan ryhmäjäsennyden kautta, sillä jäsenkategoriat yksinhuoltaja ja isä törmäävät yhteen, joka aiheuttaa tämän hämmästyneen reaktion vanhojen miesten toimesta. Yhteentörmäyksessä kaksi toisiaan hylkivää jäsenkategoriaa liittyvätkin yhteen ja epäonnistuvat muodostamaan luonnollisen jäsenkategorian, jonka lävitse Kallea tulkittaessa häntä ei olisi konstituoitu kummajaiseksi. Kummajaisen kategorian käytöstä Kallen kohdalla seurasi kuitenkin jäsenkategorian vastustaminen, sillä hän sekä nauroi ihmettelijöille että piti heitä jotenkin tyhminä. Vähemmän selkeällä tavalla Kalle asettui kummajaisen jäsenkategoriaan, kun hän sai ”koulutusta” huoltajuuden siirron yhteydessä äidiltä isälle. Toin analyysissä esiin, että erikoisen tästä koulutuksesta teki se, että tuskin kaikki yksinhuoltajaäiditkään ovat tällaista tukea saaneet. Kalle oli kuitenkin tyytyväinen samaansa apuun, joten tähän jäsenkategoriaan suostumisesta olikin päinvastoin hyötyä.

Samun puheessa kummajaisen jäsenkategoria heräsi henkiin haastattelijan nostaessa esiin nais- ja miesvaltaisten alojen mahdolliset erot tavoissa suhtautua yksinhuoltajuuteen. Samu totesi, että miesvaltaisessa työyhteisössä moni mies varmaan ymmärtäisikin yksinhuoltajamiehen tilanteen, mutta uskoi, että miesvaltaisessa työyhteisössä ei samalla tavalla tuettaisi kuin taas naisvaltaisessa. Tässä kontekstissa mies- ja naisvaltaiset alat tullaan niputtaneeksi yhteen ja jätetään huomiotta erot niiden välillä, joskin Samu ottaa huomioon erot miesten välillä. Konteksti tuo siis esiin, että yksinhuoltajien haastava tilanne työelämässä voi olla ongelmallisempaa mies- kuin naisvaltaisilla aloilla ja toisaalta on yleisesti tiedettyä, että erityisesti yksityisellä sektorilla isyyden ja työelämän yhdistäminen on hankalampaa kuin julkisella sektorilla, jolloin lastenhoidosta huolehtii miestä useammin nainen.

Eeron kohdalla kummajaisen jäsenkategoria nousi esiin hänen kuvatessaan työpaikalla ensin ihmetellyn asiaa ja kummajainen konstituoituikin tässä kontekstissa ominaisuuden ”ihmeellinen” kautta. Vaikka Eeron kohdalla elettiin jo 2000-luvulla, on vaikeaa silti tehdä päätelmiä siitä, kuinka yleisesti yksinhuoltajuuteen suhtaudutaan kummajaisuutena. Kummajaisen kategorialla ei kuitenkaan Eeronkaan tapauksessa ole ollut vakavia seurauksia, sillä kun tilanteeseen totuttiin työpaikalla, suhtautui ainakin pomo Eeron tilanteeseen erittäin hienosti.

Yleisesti voisi sanoa, että niille yksinhuoltajille – niin isille kuin ehkä äideillekin, joille kummajaisen kategorijäsenyys tuottaa tilanteeseen totuttaessa lähinnä vain positiivisia seurauksia, on tämän kategorijäsenyyden henkiin herättämisestä hyötyä siinä mielessä, että työelämä ei välttämättä muutoin kohtelee haastavissa tilanteissa olevia yksinhuoltajia niin suopeasti. Kummajaisen kategorijäsenyys voi synnyttää yksinhuoltajaiselle selontekovelvollisuuden, mutta selontekoja ei tarvitse antaa niin kuin Kallekaan ei tehnyt, vaan totesi ainoastaan, että ”kyllä se mun huollossa on”.

6.8.7 Yksinhuoltajaisän jäsenkategoria

Yksinhuoltajaisän jäsenkategoria ei vaatine enää enempää perusteluita vaan ainoastaan sen, että se rakentuu eronteossa yksinhuoltajan ja yksinhuoltajaäidin jäsenkategorioihin. Yksinhuoltajaisän jäsenkategoria nousi esiin Kallen kerronnassa koulun suhtautumisessa hänen poikansa villeyteen ja kujeiluun. Kallen mukaan yksi koulun opettajista tiesi heidän ”tilanteensa” aika tarkkaan ja oletettavaa on, että Kallen yksinhuoltajuus oli koululla tiedossa. Pohdin analyysissäni erilaisia selitysmalleja tälle suopealle suhtautumiselle - myös niitä, jotka eivät liity yksinhuoltajaisyyteen. Kuitenkin se, että Kalle itse viittasi opettajan tietoisuuteen heidän tilanteestaan, viittaisi ennen kaikkea siihen, että muut selitysmallit ovat suljettavissa pois ja suopea suhtautuminen olisi ollut sidoksissa silloiseen tilanteeseen. Kallen tapauksessa hänen poikansa tekemisiin ei ole puututtu siten, kuin ehkä Kallen mielestä olisi ollut tarpeen, mutta toisaalta myös turha sormella osoittelu on sen myötä voinut jäädä pois, jos sitä olisi ollutkaan. Tässä kontekstissa yksinhuoltajaisyyden jäsenkategoriaan joka tapauksessa liittyy kategoriasidonnaisena ominaisuutena tietynlainen ongelmattomuus, joka muodostuu erontekona yksinhuoltajuuden jäsenkategorian ongelmalliseksi määrittävään luonteeseen.

Arton kohdalla yksinhuoltajaisän jäsenkategoriaan liittyivät kategoriasidonnaisina ominaisuuksina ja toimintoina suuri vastuullisuus, miehelle epätavallisen vastuun ottaminen, halu huolehtia, realiteettien tajuaminen ja valmiina oleminen. Tämä uusintaa käsitystä yksinhuoltajaisäksi tulemisesta, ei jäämisestä. Kuka tahansa mies ei voi olla yksinhuoltajana ainakin, jos haluaa hoitaa annetun tehtävän hyvin. Yksinhuoltajaisän kategorijäsenyyttä tässä rakentaa ennen kaikkea tilanteen epätavallisuus ja tarve valmistautua siihen, koska se ei käy yhtä käden käänteessä kuin oletetusti äideiltä. Arton kerronnassa lisäksi tuli esiin, että hänen kohdallaan yksinhuoltajuus toteutui valinnan pohjalta, joka liittää yksinhuoltajaisän jäsenyykseen ominaisuutena vapaaehtoisuuden, vaikka toisena huoltajana hänellä luonnollisesti on velvollisuus pitää huolta lapsistaan. Viimeisenä yksinhuoltajaisyyden kategorijäsenyyttä konstituivana ominaisuutena Arton kohdalla nousi esiin ei-negatiivisuus, joka myös on jollakin tasolla liitettävissä yksinhuoltajuuden jäsenkategoriaan.

Joukon kerronnassa yksinhuoltajaisän jäsenkategoriaan liittyy ennen kaikkea sitä kuvaavana ominaisuutena neutraalius, joskin hänen mielestään ihmiset ehkä hieman arastellen suhtautuivat. Haastattelijan kysyessä Joukolta yksinhuoltajuuden merkityksiä hänelle itselleen toi hän esiin sellaiset kategoriasidonnaiset ominaisuudet ja toiminnot kuin kasvanut vastuu, huoli ja murhe sekä pyrkimys läsnäoloon. Tässä kontekstissa nämä määreet konstituivat yksinhuoltajaisän jäsenkategoriaa, mutta yhtä hyvin ne voisivat olla yksinhuoltajan kategoriasidonnaisia määreitä erityisesti yksinhuoltajien omista määrittelyissä.

Samun puheessa yksinhuoltajaisän jäsenkategoriaan vihjasivat kompetenssit, tiedot ja ominaisuudet. Hän oli kouluttautunut lähihoitajaksi osin siitä syystä, että antaa itsestään pätevemmän kuvan yksinhuoltajana. Pätevyyteen liitoksissa on sellainen tieto, jota tehtävän hoitamiseen tarvitsee ja jota miehillä ei ole, mutta joka naisten hallussa oletetaan olevan. Monien miesten halu olla yksinhuoltajana ei toteudu, koska miehillä ei ole lakisääteisiä oikeuksia. Selonteko on mielenkiintoinen ja avaa sitä, minkä vuoksi yksinhuoltajaisyyteen tarvitaan tiettyjä kompetensseja ja tietämystä korvaamaan näitä puuttuvia oikeuksia. Oikeuspuhe ei oikeastaan ole edes sikäli yksinhuoltajaisyyteen kulttuurisesti sidoksissa vaan ennen kaikkea huoltajuusriita- ja isyyskeskusteluihin, mutta diskurssien puuttuessa yksinhuoltajaisyydestä sitä aletaan rakentaa korvaavilla diskursseilla.

Eeron kohdalla yksinhuoltajaisän jäsenkategoriaan vihjasi kategoriasidonnaisena toimintona pärjääminen, joka oli tulkittavissa lapsen kaveriperheiden vanhempien lähes yltiösympaattisessa suhtautumisessa Eeron tilanteeseen. ”Jos” apu olisi tarpeen, perheet olivat sitä valmiita tarjoamaan. Erontekona yksinhuoltajaäiteihin, suhtaudutaan heihin monesti voivotellen ja olemalla huolestuneita heidän jaksamisestaan sen sijaan, että yhtä aktiivisesti oltaisiin tarjoamassa apua uusintamalla samalla pärjäämättömyyden toimintoa yksinhuoltajaäidin jäsenkategoriaan liittyvänä. Myös Nikolle oli tarjottu apua lähipiirin toimesta ja kieltäytyessään tarjotusta avusta tuli hän päinvastoin uusintaneeksi pärjäämistä yksinhuoltajaisyyttä konstituivana toimintona.

7 POHDINTA

Kategorioiden luoma sosiaalinen todellisuutemme on siihen tarkemmin tutustuttaessa hyvin kiehtova. Teemme jatkuvasti kategorisointeja itsestämme ja toisista ihmisistä ymmärtämättä aivan täysin, minkälaisia seurauksia tällaisella kategoriatyöskentelyllä voi omassa ja muiden elämässä olla. Toisinaan taas olemme enemmänkin kuin tietoisia niistä seurauksista, mitä jokin kategoria ääneen lausumalla saadaan aikaan. Se, että yksinhuoltajan jäsenkategoria tulkitaan tavallisesti äitiyden kautta ja yksinhuoltajat useimmiten ovat äitejä, on yksi tällainen ajattelemattomuudesta koitunut seuraus. Tutkimuksen teoriaosuudessa tuotiin esiin, että yksinhuoltajien naisennemistössä on kyse muistakin monimutkaisista asioista, eikä yhteiskunnan ja kulttuurin rakenteiden muuttaminen tapahdu yhtäkkiä. Tutkimuksen tiivistelmässä kuitenkin esitetään, että esimerkiksi median pitäisi pyrkiä pois sukupuolineutraalista kielenkäytöstä yksinhuoltajista puhuttaessa, koska kategorioita on hyvin vaikeaa muuttaa toisenlaisiksi. Syy on selvä: yksinhuoltajaisät ansaitsevat tulla näkyviksi, eivätkä vähiten siksi, että kuuluvat yhteen vähemmistöön. Helsingin Sanomien verkkoarkistossa tehtyjen hakujen perusteella selviää, että hakusanalla yksinhuoltaja löytyy 269 osumaa, yksinhuoltajaäiti 51 osumaa, yksinhuoltajaisä 25 osumaa, yksinhuoltajuus 11 osumaa, yksinhuoltajaisuus 0 osumaa ja yksinhuoltajaäitiys 1 osuma. Jatkotutkimusaiheena ehdotan, että näiden jäsenkategorioiden jäsentymistä sanomalehden kontekstissa tutkittaisiin ja selvitettäisiin kunkin jäsenkategorian sukupuolittuneisuutta. Huomiota kiinnitettäisiin yksinhuoltajaisien osalta yhteneväisyyteen tämän tutkimuksen tulosten kanssa.

Käsillä olevan tutkimuksen analyysistä nousi esiin seuraavanlaisia jäsenkategorioita, joiden perään on merkitty suluissa niiden esiintymistiheys eri konteksteissa: sankari (5), kyvytön (2), näkymätön (3), hylkiö (1), harvinaisuus (2), kummajainen (4) ja yksinhuoltajaisä (7). Ensisilmäyksellä tulokset antavat jotenkin surullisen vaikutelman, mutta tutkimuksen analyysiosion tarkka lukeminen havainnollistaa sitä, että näidenkin jäsenkategorioiden rakentuminen on tapahtunut hyvin erilaisissa konteksteissa eikä niitä kaikkia ole nieltävä sellaisenaan. Kategorioiden tutkimuksen painopiste kategorioiden jäsentymisessä enemmän kuin se, kuinka monta kertaa mikäkin kategoria esiintyy tai minkälaisia kategorioita nousee esiin, on helpompaa ymmärtää nyt kun tutkimus on tehty, sillä kategorioita ei voi

erottaa kontekstistaan. Tästä merkityksen pala palalta rakentumisesta Garfinkelkin oli kiinnostunut Schutzin ja Parsonsin jalanjälkiä seuraillessaan ja etnometodologian tutkimussuuntaa kehitellessään. Hester & Eglin (1997, 3) toteavat asian niin, että kategorioiden tutkimuksessa kategoriat ovat tutkimuksen kohde, eivät sen lähtökohta. Eivät esiin nousseet jäsenkategoriatkaan silti täysin merkityksettömiä ole, sillä niiden kautta taas on ymmärrettävissä seurauksia, mitä kategorioiden käytöstä voi aiheutua ja joita analyysiosion yhteenvedossa on eritelty. Joka tapauksessa, kategorioiden jäsentymistä on tärkeää tutkia, jotta vuorovaikutuksessamme henkiin herätettäviä jäsenkategorioita ja – kategorisointeja ei otettaisi kyseenalaistamattomina totuuksina ympäröivästä maailmasta.

Yhteneväisyyksiä aiempiin tutkimustuloksiin on löydettävissä niiltä osin, että ne yksinhuoltajaisät, jotka eivät olleet tulleet yksinhuoltajaisiksi sovussa lapsen äidin kanssa, eivät merkittävästi saaneet tukea entiseltä puolisoiltaan tai hänen suvultaan. Lisäksi yhtäläisyytenä aiempiin tutkimustuloksiin on se, että yksinhuoltajan jäsenkategoria on feminiinisesti sukupuolittunut eikä sisällä miehen toimijapositiona. Toisaalta tutkimukseen osallistuneiden miesten taustat vahvistivat myös sitä yleistä oletusta, että yksinhuoltajaisäksi jäämiseen on usein jokin muu syy, kuin pelkkä vanhempien toivomus siitä, että lapsen olosuhteet pysyvät muuttumattomina. Tutkimuksen yleistettävyydestä on vaikea tehdä päätelmiä, mutta vähintäänkin se antaa kuvan seitsemän suomalaisen yksinhuoltajaisän: Kallen, Arton, Joukon, Samun, Eeron, Nikon ja Karin kokemuksista siitä, miten eri tavoilla ympäröivä yhteiskunta yksinhuoltajaisyyteen suhtautuu. Uskon, että se antaa ainakin suuntaa siitä, minkälaisia kokemuksia muilla yksinhuoltajaisilla voi olla. Toisaalta D’Cruz ja Jones (2004, 64) toteavat, ettei laadullisen tutkimuksen päätavoitteena ole tuottaa yleistettävissä olevaa tietoa, vaan tuoda näkyville erilaisia teorian tuottamisen tapoja subjektien kokemuksista niissä konteksteissa, joissa ne ilmenevät. Lopulta, yksinhuoltajaisuus on vain yksi tutkimukseen osallistuneiden miesten olemista ja toimintaa määrittävistä tekijöistä ja niistä paikoista, joista he maailmaa tulkitsevat. He ovat paitsi omia itsejään, isiä, isoisiä ja niin edelleen.

Suhtautumista isyyteen ja isyyden toteuttamiseen käytännön tasolla ei tulisi sekoittaa keskenään. Miksi? Taloussanomissa 13.11.2011 uutisoitiin otsikolla ”Isä on työpaikan kuningas”. Uutisessa haastatellaan kahta isää, toimitusjohtajaa ja akateemikkoa. Liike-elämässä työskentelevä

toimitusjohtaja-isä kertoo, että perheetön mies on reppana ja kertoo nähneensä tutkimuksia, joissa on todettu menestyneillä miehillä olevan enemmän lapsia, kun taas menestyneillä naisilla ei niitä haastateltavan mukaan ole ollenkaan. Jutun ingressissä mainitaan, että miehelle perheenlisäys nostaa statusta työelämässä, toisin kuin naiselle. Isyys on siis arvo sinällään, mutta ei sen perusteella, miten sitä toteutetaan. Huttunen (2001, 127) toteaa biologisen isyyden olleen maailman sivu merkinä kyvystä jatkaa sukua sekä sen ylläpitäneen miehistä ja sosiaalista identiteettiä. Hän kuitenkin lisää, että miesten keskuudessa biologisen isyyden arvostus on selkeästi menettänyt merkitystään monenlaisten perhe-elämän ja yhteiskunnallisten muutosten seurauksena, eikä isäksi tulemiseen liitetä enää samanlaista arvonnousua. Aiemmin mieheyden on uskottu puhkeavan täyteen kukkaansa vasta sitten, kun miehestä on tullut biologinen isä. Kun perheeseen syntyi poika, oli tavallista, että miehelle avautui täysivaltainen paikka suvun miespuolisten jäsenten keskuudessa. Sosiaalista arvostusta isäksi tuleminen lisäsi siltä kannalta, että lapsista saatiin työvoimaa ja vanhuuden turvaa, mutta vauraammissa suvuissa saatettiin olla varmoja myös siitä, että omaisuus pysyisi suvun käsissä. (Emt.) Julkunen (2010, 65) puolestaan pohtii, että menestyvän keskiluokkaisen miehen ei tarvitse olla huolissaan miehisyytensä menettämisestä huolimatta siitä, että hän toimii yleisen sukupuolirajan tuolla puolen esimerkiksi jäämällä vanhempainvapaalle tai siivoamalla ja silittämällä, koska keskiluokkaisen miehen maskuliinisuus näyttyy keskimääräistä feminiinisempänä kuin hänen työväenluokkaisen kollegansa. Mikäli toimitusjohtaja-isän käsitys isyyden arvosta on yhtään laajemmalle levinnyttä maskuliinisessa yrityselämässä, voi Huttusen epäilykset vähentyneestä isäksi tulemisen vaikutuksista miesten sosiaaliseen arvonnousuun kumota yhdellä kädenheilautuksella. Mielestäni miehen kategorijäsenyys luo riittävästi muutenkin paineita sen edustajille, jonka vuoksi en halua nostaa hattua tämänkaltaisille mielipiteille. Huolestuttavaa mielipiteessä on se, että maskuliinisuus ei saa arvoa hoiva-ominaisuuden, vaan siihen sidoksissa olevan lisääntymiskyvyn kautta, josta seuraa, että nämä ominaisuudet liitetään isän kategorijäsenyyteen.

Enää en ihmettele sitä, että yksinhuoltajaisyydestä on jäänyt elämään kategoria sankarista ja kummajaisesta. Sankaruus tavoittaa edellisen selostuksen perusteella jotakin siitä, minkälainen arvo isyydellä kulttuurissamme on. Kummajaisuus taas kiellii siitä, miten isyyden toteuttaminen käytännön tasolla on edelleen vähintäänkin hieman feminiiniseksi tulkittavaa. Joskin huomasimme, että nämä

kategoriat saavat erilaisen merkityksen kontekstista riippuen, mutta jonkinlainen yhteinen historia kategorioiden muodostumisella kontekstistä riippumatta vaikuttaisi olevan. Joka tapauksessa, edellisenkaltainen näkökulma isyydestä poikkeaa merkittävästi Bergmanin ja Hobsonin (2002, 93) selostuksesta siitä, että diskurssit ja ideologiat hyvästä isästä ovat heijastumia isien siirtymisestä elättäjistä osallistuviksi isiksi. Tämä näkemys tavoittaaakin jotakin hyvin paljon aidompaa kuin isänä olemisen liittämisen menestyvään uraohjuksen kategoriaan. Notko ym. (2008, 16) selittävät, että sikäli kun pyritään estämään isiä kavahtamasta ”uutta” tehtäväänsä hoivan saralla, ei isien hoivasta voida tehdä samanlaisia kulttuurisia oletuksia kuin äidin hoivasta. Kolehmaisen (2004, 105) mukaan isillä on mahdollisuus ”kokeilla” hoivaavana isänä olemista ja valita se, mikäli se hänelle sopii. Vahvat oletukset siitä, minkälaista hoivan pitäisi olla, asettavat äidit kulttuurisen ja yhteiskunnallisen suurennuslasin alle ja altistavat heidät isiä useammin moraaliseen paheksunnalle (emt.). Kärjistetysti, mikäli isä osallistuu lapsensa hoitoon, arvioidaan häntä ”osallistuvan isän” kategorijäsenyyden kautta eikä siten, minkälaista hoivaa hän lapselleen tarjoaa. Notko ym. (2008, 16 – 17) muistuttavat, että hoiva ei ole luonnollinen ominaisuus eikä sitä voida nähdä vain feminiinisenä maskuliinisuudesta tiukasti erillään, vaan se on kaikkiin ihmissuhteisiin liittyvä ja arkeen kiinnittyvää asennetta ja toimintaa. Myös Hänninen (2004, 97) kyseenalaistaa ajatuksen siitä, että vastuunotto muista ja heikompien puolustaminen olisivat jotenkin perin epämaskuliinisia toimintoja. Hän nostaa esiin suomalaisen sotasankarin, joka ei jättänyt veljeään vaikka oma henki oli mennä sekä muistuttaa vanhasta miehestä, joka hoitaa omaa, raihnaista puolisoaan viimeiseen asti (em.).

Yhtä kaikki, kategoriat elävät omaa elämäänsä ja säröt niissä voivat sysätä liikkeelle muutoksen. Särö on jotakin, jota emme ole tottuneet liittämään kategoriaan, mutta joka siinä on ollut koko ajan, kuitenkin piilotellen vallitsevien määreiden takana ja joka väistämättä jossakin kohdassa nousee esiin. Viime kesänä yllätin itseni jälleen siitä, kuinka kankea ihmisen mieli voikaan olla muutoksille. Kohtasin yksinhuoltajaisän, joka oli sekä islaminuskoinen että syntyperältään muu kuin suomalainen. Huomasin olevani hämmästynyt siitä, miten kiinnostava poikkeus on kyseessä. En yllätynyt siitä, että kyseinen ihminen oli miesyksinhuoltaja, mutta kylläkin siitä, että hän oli nimenomaan maahanmuuttajayksinhuoltajaisä. Lamaannuin havahtuessani siihen, että olinko oppinut sittenkään mitään tutkimusta tehdessäni astuessani jälleen samaan ansaan ja vielä pahempaa - uusintaen niitä

kategorioita, joita omasta tutkimuksestani nousi esiin. D’Cruz ja Jones (2004, 128) huomauttavatkin, että mikäli tutkimusta tehdessä siihen osallistujia kohdellaan jollakin tavalla poikkeuksina, on vaara, että itse tutkimus tulee vahvistaneeksi näitä kategorioita. Tutkimukseni myötä kulttuurinen tietovarantoni laajeni ja käyttööni tuli ”vaarallisia” kategorioita, joista ainakin yritän olla tietoinen ja jatkaa maailman ihmettelyä, yrittäen suhtautua siihen niin avoimin mielin kuin mahdollista. Lisäksi, jotta edellisenkaltaisilta sanahirviöiltä vältyttäisiin tulevaisuudessa, haluaisinkin ehdottaa, että yksinhuoltajaisän ja miksei myös äidin, kategoriasidonnaisiin ominaisuuksiin liitettäisiin monikulttuurisuus, sisältäen niin suomalaiset kuin kaikki maailman yksinhuoltajat.

Loppujen lopuksi tiedän oppineeni ainakin yhden asian: hämmästyminen on tie oivaltamiseen, kuten José Ortega y Gasset (2003, 71), jonka sanoihin tahdon tämän tutkimuksen päättää, toteaa.

”Hämmästyminen ja ihmettely on ymmärryksen alku.”

LÄHTEET

Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (2004) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino.

Aaltola, Juhani (2010) Filosofia, tiede, ymmärtäminen. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: PS-kustannus, 12 – 27.

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Bergman, Helena & Hobson, Barbara (2002) Compulsory fatherhood: the coding of fatherhood in the Swedish welfare state. Teoksessa Barbara Hobson (toim.) Making Men into Fathers – Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood. Cambridge: University of Cambridge, 92-124.

Billig, Michael (1985) Prejudice, categorization and particularization: from a perceptual to a rhetoric approach. *European Journal of Social Psychology* 15 (1), 79 – 103.

Broberg, Mari & Tähtinen, Juhani (2009) Perheen toimivuus ja vanhemmuus yksinhuoltajaperheissä. Teoksessa Katja Forssén, Anita Haataja & Mia Hakovirta (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitos Tutkimuksia D 50/2009 Helsinki: Väestöliitto, 154 – 169.

Buttny, Richard (2004) Talking Problems: Studies of Discursive Construction. Albany: State University of New York Press.

Castren Anna-Maija (2009). Yksinhuoltajaisä on edelleen harvinaisuus. <http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/2009/05/887917/yksinhuoltajaisa-on-edelleen-harvinaisuus>. Viitattu 09.02.2011.

Coulter, Jeff (1990) *Ethnomethodological Sociology. Schools of Thought in Sociology* 2. England, USA: Edward Elgar Publishing.

D’Cruz, Heather & Jones, Martyn (2004) *Social Work Research. Ethical and Political Contexts*. London: Sage.

Dienhart, Anna (1998) *Reshaping Fatherhood: the social construction of shared parenting*. United States: Sage.

Duvander, Ann-Zofie E. & Sundström, Marianne (2002) Gender Division of Childcare and the Sharing of Parental Leave among New Parents in Sweden. *European Sociological Review* 18 (4): 433 – 447.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Fassinger, Polly A. (1993) Meanings of Housework for Single Fathers and Mothers. *Insights Into Gender Inequality*. Teoksessa Jane C. Hood (toim.) *Men, Work and Family*. California: Sage, 195 – 216.

Forsberg, Hannele & Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Järviluoma, Helmi & Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja & Ritala-Koskinen, Aino & Roivainen, Irene & Rostila, Ilmari & Silverman, David & Suoninen, Eero (1991) *Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa. Katkelmia empiirisen tutkimuksenteon vaihteista*. Tampere: Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia Sarja A Nro 1.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (1991) MCD-analyysillä moraalisen järjestyksen lähteille? Teoksessa Hannele Forsberg, Arja Jokinen, Kirsi Juhila, Helmi Järviluoma, Marjo Kuronen, Tarja Pösö, Aino Ritala-Koskinen, Irene Roivainen, Ilmari Rostila, David Silverman & Eero Suoninen, *Sosiaalisia käytäntöjä tutkimassa – Katkelmia empiirisen tutkimuksenteon vaihteista*. Tampere: Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia Sarja A Nro 1., 111 – 121.

Forss, Anne & Säkkinen, Salla (2011) *Lapsen elatus ja huolto 2011. Suomen virallinen tilasto*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. www.thl.fi/tilastoliite/tilastoraportit/2012/Tr12_12.pdf. Viitattu 19.12.2012.

Forssén, Katja & Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (2009) Yksinhuoltajuus Suomessa. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos Tutkimuksia D 50/2009.

Forssén, Katja & Haataja, Anita & Hakovirta, Mia (2009) Yksinhuoltajien asema suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Katja Forssén, Anita Haajata & Mia Hakovirta (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos Tutkimuksia D 50/2009, 9-18.

Garfinkel, Harold (2002) Ethnomethodology's Program. Working Out Durkheim's Aphorism. Engl. Anne Warfield Rawls (toim.) Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.

Greif, Geoffrey L. & DeMaris, Alfred & Hood, Jane C. (1993) Balancing Work and Single Fatherhood. Teoksessa Jane C. Hood (toim.) Men, Work and Family. Yhdysvallat: Sage Publications, 176 – 194.

Goffman, Erving (1963) Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity. Julkaisija?

Haas, Linda (1993) Nurturing Fathers and Working Mothers. Changing Gender Roles in Sweden. Teoksessa Jane C. Hood (toim.) Men, Work and Family. Yhdysvallat: Sage Publications, 238 – 261.

Haataja, Anita (2009) Kuka on yksinhuoltaja? Yksinhuoltajien määrä ja profiili eri aineistojen valossa. Teoksessa Katja Forssén, Anita Haajata & Mia Hakovirta (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos Tutkimuksia D 50/2009, 46 - 62.

Hearn, Jeff (2002) Men, fathers and the state: national and global relations. Teoksessa Barbara Hobson (toim.) Making Men into Fathers – Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood. Cambridge University Press: 245 – 272.

Helsingin Sanomat. Hakusanat: yksinhuoltaja, yksinhuoltajaäiti, yksinhuoltajaisä, yksinhuoltajuus, yksinhuoltajaäitiys ja yksinhuoltajaisuus. www.hs.fi. Viitattu 1.4.2013.

Heritage, John (1996) Harold Garfinkel ja etnometodologia. Suom. Ilkka Arminen & Outi Paloposki & Anssi Peräkylä & Sanna Vehviläinen & Soile Veijola. Alkuteos: Garfinkel and Ethnomethodology 1984. Jyväskylä: Gaudeamus.

Hester, Stephen & Eglin, Peter (1997) Culture in action. Studies in Membership Categorization Analysis. Maryland, London: International Institute for Ethnomethodology and University Press of America.

Hiilamo, Heikki (2009) Mitä voisimme oppia Ruotsista? Yksinhuoltajien asema Suomen perhepolitiikassa pohjoismaisessa vertailussa. Teoksessa Katja Forssén, Anita Haajata & Mia Hakovirta (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos Tutkimuksia D 50/2009, 63 – 76.

Ostner, Ilona (2002) A new role for fathers? The German case. Teoksessa Barbara Hobson (toim.) Making Men into Fathers – Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood. Cambridge University Press: 150 – 167.

Hobson, Barbara (2002) Making Men into Fathers – Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood. Cambridge: University Press.

Hobson, Barbara & Morgan, David (2002) Introduction. Barbara Hobson (toim.) Making Men into Fathers – Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood. Cambridge: University Press: 1 – 21.

Hood, Jane C. toim. (1993) Men, Work and Family. California: Sage.

Huttunen, Jouko (2001) Isänä olemisen uudet suunnat. Juva: WS Bookwell.

Hänninen, Jorma (2004) Sosiaalityön miehet ja huoltapitävä valta. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja. Tampere: PS-Kustannus.

Isyyslaki 5.9.1975/700. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1975/19750700>. Viitattu 09.04.2012.

Jayyusi, Lena (1984) Categorization and the Moral Order. Boston, London, Melbourne and Henley: Routledge & Kegan Paul.

Jokinen, Arja (1999) Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen & Kirsi Juhila (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 37 – 53.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012) Katégoria-analyysin juuret. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Katégoriat, kulttuuri ja moraali. Tampere: Vastapaino, 45 – 87.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012) Katégoria-analyysin teesit. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Katégoriat, kulttuuri ja moraali. Tampere: Vastapaino, 45 – 87.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen Eero (2012) Katégoriat, kulttuuri & moraali. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2012) Poikkeavan katégoriajäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Katégoriat, kulttuuri ja moraali. Tampere: Vastapaino, 175 – 223.

Julkunen, Raija (2010) Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.

Järviluoma, Helmi & Roivainen, Irene (1997): Jäsenkatégorisoinnin analyysi kulttuurisena metodina. Sosiologia 34: 1, 15-25. Saatavana pdf-muodossa: <http://elektra.helsinki.fi/se/s/0038-1640/34/1/jasenkatt.pdf>. Viitattu 13.12.2012.

Keskinen, Suvi (2004) Katkokset ja jatkumot feministisessä sosiaalityökeskustelussa. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja. Tampere: Vastapaino.

Knijn, Trudie & Selten, Peter (2002) Transformations of fatherhood: the Netherlands. Teoksessa Barbara Hobson (toim.) Making Men into Fathers – Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood. Cambridge: University Press: 169 – 187.

KM (1960) Elatusapukomitean ehdotus laiksi ja asetukseksi elatusavun ennakosta perusteluineen. Komiteamietintöjä. Mon. 1960: 26. Osamietintö 2. Helsinki.

Kolehmainen, Jani (2004) Osallistuva isä – muuttunut mies? Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 89 – 108.

Korhonen, Merja (1999) Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Krok, Suvi (2009) Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä – yksinhuoltajia marginaalissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto: Sosiaalityön tutkimuksen laitos.

Kröger, Teppo (2009) Yksinhuoltajuus ja isyys: outo yhdistelmä? Teoksessa Katja Forssén, Anita Haajata & Mia Hakovirta (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos Tutkimuksia D 50/2009, 170 – 185.

Kuronen, Marjo (2009) Feministinen tutkimus ja sosiaalityön tutkimus – kohtaamisia ja kohtaamattomuutta. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja Teoria. Juva: PS-kustannus, 111 – 130.

Lammi-Taskula, Johanna (2004) Sukupuolijärjestelmä, vanhempainvapaat ja isät. Teoksessa Ilana, Aalto & Jani, Kolehmainen (toim.) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 167 – 192.

Lewis, Jane (2002) The problem of fathers: policy and behaviour in Britain. Teoksessa Barbara Hobson (toim.) Making Men into Fathers – Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood. Cambridge: University Press: 125 - 149.

Mykkänen, Johanna (2010) Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Mykkänen, Johanna & Huttunen, Jouko (2008) Isäksi tulon tunteet. Teoksessa Eija Sévon & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Tampere: Gaudeamus, 169 – 187.

Myrskylä Pekka (2011) Yli 250 vuotta väestölaskentoja. Tilastokeskus. http://www.stat.fi/tup/vl2010/art_2011-03-18_001.html. Viitattu 11.11.2011.

Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (2009) Sosiaalityö ja Teoria. Juva: PS-kustannus.

Nikander, Pirjo (2012) Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset järjestykset. Teoksessa Johanna Ruusuvoori & Pirjo Nikander, Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Nurminen, Eija & Roos, J.P. (1992) Models of Parenting between generations and classes. Teoksessa Ulla Björnberg (toim.) European Parents in the 1990s. Contradictions and Comparisons. New Brunswick, New Jersey: Transactions Publishers, 123 – 140.

Nätkin, Ritva (1997) Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Tampere: Gaudeamus.

Nykyisä puhuu tunteista ja pärjää yksinhuoltajana. Jyväskylän yliopisto. <https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/perhetutkimus/tutkijakoulu/en/Students>. Viitattu 22.3.2013.

Orne, Joan (2009) Feminist Social Work. Teoksessa Mel Gray & Stephen A. Webb (toim.) Social Work. Theories and Methods. Sage: Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: 65 – 75.

Ostner, Ilona (2002) A new role for fathers? The German case. Teoksessa Barbara Hobson (toim.) Making Men into Fathers – Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood. Cambridge University Press: 150 – 167.

Paajanen, Pirjo (2006) Perhebarometri. Päivisin leiväntuoja, iltaisin hoiva-isä. Alle 3-vuotiaiden esikoislasten isien näkemyksiä ja kokemuksia isyydestä. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 24/2006. Helsinki: Väestöliitto.

Perhepolitiikka Suomessa (2006) Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2006:12. Helsinki Sosiaali- ja terveysministeriö.

Pleck, Joseph H. (1993) Are "Family-Supportive" Employer Policies Relevant to Men? Teoksessa Jane C. Hood (toim.) Men, Work and Family. Yhdysvallat: Sage, 217 – 237.

Pälli, Pekka (2003) Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina. Tampere: Tampereen yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos.

Ranta, Elina (2011) Isä on työpaikan kuningas. Taloussanomat. <http://www.taloussanomat.fi/ihmiset/2011/11/13/isa-on-tyopaikan-kuningas/201116727/139>. Viitattu 13.11.2011.

Rantalaiho, Minna (2009) Suomalainen yksinhuoltajuus ja yhteiskuntamuutos: aviottomasta äitiydestä jaettuun vanhemmuuteen. Teoksessa Katja Forssén, Anita Haataja & Mia Hakovirta (toim.) Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitos Tutkimuksia D 50/2009 Helsinki: Väestöliitto, 19-45.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Sacks, Harvey (1974) An Initial Investigation of Conversational Data for Doing Sociology. Teoksessa Jeff Coulter (toim.) Ethnomethodological Sociology. Schools of Thought in Sociology 2 (1990). England, USA: Edward Elgar Publishing, 208 – 253.

Sacks, Harvey (1989) Lecture Six. The M.I.R. Membership Categorization Device. Teoksessa Gail Jefferson (toim.) Harvey Sacks Lectures 1964 – 1965. Reprinted from Human Studies, Volume 12 (3 – 4). Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 271 – 281.

Schutz, Alfred (1967) *The Phenomenology of the Social World*. Teoksen alkuperäinen julkaisuvuosi 1932. Engl. Walsh, G. & Lehnert F. Evanston Ill., Northwestern University Press.

Sianoja, Anu (2009) *Women's Rights and Informal Market: "I am a man and a woman at the same time"*. Kandidaatin tutkielma. Tampereen yliopisto.

Sévon, Eija & Notko, Marianne (2008) *Perhesuhteet puntarissa*. Tampere: Gaudeamus.

Sévon, Eija & Notko, Marianne (2008) *Perhesuhteiden omalakisuus*. Teoksessa Eija Sévon & Marianne Notko (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Tampere: Gaudeamus, 13 – 26.

Students of the Graduate School. Jyväskylän yliopisto.
<https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/perhetutkimus/tutkijakoulu/en/Students>. Viitattu 22.3.2013.

Sulkunen, Irma (1989) *Naisen kutsumus – Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Helsinki: Hanki ja Jää.

Suomen virallinen tilasto: *Perheet* (verkkajulkaisu). Helsinki: Tilastokeskus.
http://www.stat.fi/til/perh/2010/perh_2010_2011-05-27_fi.pdf. Viitattu 11.11.2011.

Suoninen, Eero (1999) *Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen*. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suoninen & Kirsi Juhila (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17 – 36

Suoninen, Eero (2012) *Identiteettien rakentuminen*. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri & moraali*. Tampere: Vastapaino, 89 – 130.

Kane, John (2003) *Idän viisauden porteilla*. Suom. Träff, Risto K. Hämeenlinna: Karisto.

Vuori, Jaana (2001) *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Akateeminen väitöskirja*. Tampere: Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.

Vuori, Jaana (2004) Isyyden mallit ja isien valinnat. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.)
Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 29 – 63.

(x) Lähde kadonnut.

LIITE

Hei,

Teen sosiaalityön pro gradu – tutkielmaa Tampereen yliopiston yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikössä. Tutkin yksinhuoltajaisien kokemuksia *ympäristön suhtautumisesta yksinhuoltajaisyyteen*. Kyse voi olla esimerkiksi lähipiirin ihmisten, viranomaisten, työnantajan tai työtoverien suhtautumisesta yksinhuoltajuuteen. Toivon saavani tutkimusaineistoksi isien kirjoituksia kokemuksistaan. Tutkimukseen voivat osallistua isät, joilla on virallisesti yksinhuoltajuus ja joiden huollossa on 0-18-vuotiaita lapsia. Yksinhuoltajaksi tulon ei tarvitse olla ajankohtainen, vaan kirjoituksen voi toteuttaa myös muisteluna.

Kirjoitukset voi toimittaa sähköpostitse liitetiedostona osoitteeseen anu.sianoja@uta.fi. Mikäli sinulla on kysymyksiä aiheeseen liittyen, vastaan niihin mielelläni. Kirjoitusten toivoisin olevan perillä viimeistään 30.6.2011.

Voit otsikoida kirjoituksesi itse, mutta lähtökohtaisesti kirjoituksen tulisi käsitellä sitä, miten viranomaiset, sosiaalinen verkostosi sekä työyhteisösi (työnantajasi ja kollegasi) ovat suhtautuneet yksinhuoltajuuteesi silloin, kun tulit yksinhuoltajaksi ja mitä se on sinulle merkinnyt. Sosiaalisen verkoston käsitteellä tässä yhteydessä tarkoitan sukulaisia, ystäviä ja tuttavuuksia. Vastaathan myös alla oleviin kysymyksiin 1-6 taustatietojen kartoittamista varten.

1. Ikä
2. Siviilisääty
3. Koulutus ja ammatti
4. Luonasi asuvien lasten ikä, sukupuoli ja lukumäärä / lapset, jotka eivät asu luonasi
5. Mitkä tekijät johtivat yksinhuoltajuuteesi ja milloin tulit yksinhuoltajaksi?
6. Minkälainen oli oma roolisi lasten- ja kodinhoidossa ennen eroa?

Kirjoitukset käsitellään ehdottomalla luottamuksella ja tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetti säilytetään. Pyydän sinua myös mainitsemaan erikseen, mikäli tutkimuksen aineistoa voi mahdollisesti käyttää jatkotutkimusta varten.

Kiitos!